

**T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**REFİK HALİT KARAY'IN ESERLERİNDE MİZAH
VE HİCİV**

**KANAT RYSBAY
2501030673**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Fatih Andı

İstanbul 2007

ÖZ

Bu çalışmada Refik Hali Karay'ın kitap halinde basılan mizahi yazıları başta olmak üzere roman ve hikâyeleri okunarak mizahi unsurlar bir araya getirilmiştir. Bu unsurlar, kendi içinde bir bütün oluşturacak şekilde sınıflandırılmış ve üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde siyasi hayatla ilgili mizahi yaklaşımları, ikinci bölümde sosyal hayatla ilgili mizah yaklaşımları, üçüncü bölümde kültür hayatla ilgili mizahi yaklaşımları incelendi.

Çalışmanın sonunda unsurları Refik Hali Karay'ın roman ve hikâyelerinde tespit edilen mizah, bütün yönleri ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this study, the novels and stories of Refik Hali Karay and the articles which was presented in the books, were examined and the elements of humor depicted in his novels and stories were integrated. These elements were classified as contracting a unity in three sections. In the first section, humor in the level of politics, in the second section social humor types and in the final section cultural humors were presented.

As a result of the study, the humor depicted in the novels and stories of Refik Hali Karay was presented in all aspects

ÖN SÖZ

Edebiyat, hayatın bir başka plânda, dil plânında yeniden kurgulanmasıdır ve hayat, edebiyat aynasında türlü biçimlerde yansır. Dolayısıyla yazarlar eserlerinde hayatı çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Sevinç ve hüzünden oluşan hayatı kimi yazarlar manzume şeklinde kimisi nesir yoluyla ifade eder. Bu yollardan hangileri olursa olsun bir edebi eser, insanın, üzerinde düşündüğü bir alandır.

Çalışmamızda eserlerini incelediğimiz Refik Halit Karay nesir yoluyla hayatın hüznünlü tarafını ele aldığı halde, onu mizahi anlatımla ifade ederek okuyucusunu güldürmeyi, güldürürken de düşündürmeyi istemiştir. Siyasi hiciv yazılarından dolayı uzun süre yurt dışında yaşamak zorunda kalan yazar hem siyasetle ilgili hem sosyal hayatla ilgili yazılarında mizahi anlatımı büyük ustalıkla kullanmış ve okuyucuların takdirini kazanmıştır. Refik Halit Karay'ın mizahi yazılarının yanı sıra roman ve hikâyelerinde de mizahi unsurlara rastlamak mümkündür. Eserlerinde sade bir dil kullanan yazar mizahi yazılarında daha çok olaylar üzerinde durmuştur.

Yazarın eserlerinde mizahi öğelerin, manzaraların, tiplerin nasıl işlendiğini araştırmak amacıyla başlattığımız tez çalışmamızda mizahi yaklaşımları; siyasi hayatla ilgili mizahi yaklaşımlar, sosyal hayatla ilgili mizahi yaklaşımlar ve kültürel hayatla ilgili mizahi yaklaşımlar olmak üzere üç bölümde ele aldık. Burada bildirilmesi gereken husus şu ki yazarın eserlerine konu olan meseleler, onun yaşadığı devirdeki aktüel meselelerdir. Bu sebepten dolayı birinci bölümde o devir hakkında bilgi vermeyi uygun gördük. Ayrıca Refik Halit Karay hakkında bugüne kadar yapılmış olan çalışmalara bu tez çalışmasıyla katkı sağlamaya gayret gösterdik.

Tez çalışması sırasında bana destek olup, güven gösteren ve yardımını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Fatih Andı'na teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Öz (Abstract).....	iii
Ön Söz.....	iv
İçindekiler.....	v
Kısaltmalar.....	vii
Giriş.....	1
1.BÖLÜM: REFİK HALİT KARAY'IN ESERLERİNDE SİYASİ HAYATLA İLGİLİ MİZAHİ YAKLAŞIMLAR.....	6
1.1. Meşrutiyet Devri.....	9
1.2. Kabineler.....	13
1.3. Devlet Adamları ve Memurlar.....	17
1.4. Seçimler.....	23
1.5. Sürgün, İdam, İşkence.....	25
1.6. Dış Olaylar.....	28
2. BÖLÜM: REFİK HALİT KARAY'IN ESERLERİNDE SOSYAL HAYATLA İLGİLİ MİZAHİ YAKLAŞIMLAR.....	34
2.1. Aile Hayatıyla İlgili Yazılar.....	35
2.2. Aile Davetleri ve Çay Ziyafetleri.....	42
2.3. Yoksullu ve Pahalılık.....	50
2.4. Türedi Harp Zenginleri.....	53
2.5. Yollar ve Toplu Taşıt Araçları.....	59
2.6. Yangınlar.....	63
2.7. Vergiler.....	65
3. BÖLÜM: REFİK HALİT KARAY'IN ESERLERİNDE KÜLTÜR HAYATLA İLGİLİ MİZAHİ YAKLAŞIMLAR.....	68
3.1. Dil ve Edebiyat.....	68
3.2. Basın Hayatıyla İlgili Mizahi Yaklaşım.....	74

Sonuç.....	76
Kaynakça.....	78

KISALTMALAR

A. e.	: Aynı eser
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
s.	: Sayfa

GİRİŞ

Aslı “şaka yapmak ve latife yapmak” anlamına gelen Arapça müzah kelimesi Türkçeye mizah olarak geçmiştir. Mizahın esasında gülme vardır. Yapılan mizahın mahiyetine göre bu gülme kasıklar çatlarcasına atılan kahkaha, kıkırdama ve gülümseme arasında değişir. Mizahtaki gülme sağlıklı olmalı. Çünkü ruh hastalarında görülen anlamsız, düzensiz gülmeler ve yalandan, yapmacık gülmeler mizahi anlatım neticesinde meydana gelen gülme şeklinden ayırdır. Şaka, alay, hiciv, karikatür, komedi, fıkra, parodi, mizahi hikâye ve roman gibi mizah türlerinin insanda uyandırdığı gülme eylemi sağlıklı bir gülmedir.

Aziz Nesin gülmenin psikofizyolojik bir olay olduğunu söyler ve şöyle tanımlar:

“İnsanın, kendi toplumsal ortamındaki bir nedenin etkisiyle herhangi bir haz duyumu alması sonucu, bunun dışavurumu, gülme denilen psikofizyolojik bir belirtidir.

Gülme eylemi, insanlara yakın düzeydeki köpek, maymun ve kimi ötücü kuşlarda çok silik izlerle görülse de, bu gülme psikolojik değil, yüz kaslarındaki gerilme ve kıkırdama biçiminde salt fizyolojik belirti olarak kalır; buna gülme denilmez.”¹

Bazı araştırmacılar, sadece gülmenin değil, güldürmenin de insana özgü olduğunu savunurlar. Bunlardan biri olan Bergson insana özgü olandan başka komik olmadığını, bir görünümün güzel, zarif, anlamsız, çirkin olabileceği, fakat hiçbir zaman gülünç olamayacağını savunur ve “İnsandan başka bir hayvan ya da bir nesne kişiyi güldürüyorsa, bunun nedeni bunlarda insanoğlu ile bir benzerlik bulunmasıdır.”² diyor.

Demek oluyor ki, insanlara özgü gülme eylemi mizah kapsamına giren olguların algılanmasıyla insanlarda görülen bir psikofizyolojik olaydır. Çalışmamız mizah türlerinde olduğu için mizahı yazarlar, araştırmacılar tarafından yapılan tanımlarıyla açıklamaya çalışacağız. İslam Ansiklopedisinde mizah tanımı şu şekilde yapılmıştır:

---

¹ Aziz Nesin, **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı**, 2. Baskı, İstanbul, Adam Yayınları, 2001, s. 22

² Henry Bergson, **Gülme**, Çev. Yaşar Avunç, 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 11

“Mizah, düşünceleri şaka ve nükteyle süsleyerek anlatan söz ve yazı çeşididir. Mizahın temel hedefi güldürme ise de çok defa güldürmenin altında fert ve toplumdaki aksaklıkları, çirkinlikleri eleştirme ve iğneleme, düzeltme amaçları da gizlidir.”³

Mizah kelimesinin batı edebiyatında karşılığı “humour”dır. Humor yani mizah, Oxford İngilizce sözlüğünde ‘Bir şeyin gülünç tarafını görme ve gülme yeteneği’⁴ olarak açıklanmıştır.

Mizah kelimesinin Türkçe karşılığı olarak “gülmece” kelimesi de kullanılmaktadır. Ancak bazı yazarlar mizah yerine kullanılan ‘gülmece’ kelimesine karşı çıkıyorlar. Haldun Taner “gülmece” kelimesini sevmediğini bildirerek mizahın kapsamı geniş, hoşgörü, bilgelik dolu olduğunu söylerken, Rıfat Ilgaz “gülmece” kelimesine karşıtlığını şöyle açıklar:

“Mizahta insanın nerede gülüp nerede ağlayacağı belli olmaz. Bu yüzden mizaha gülmece güldürmece diyenleri tutmuyorum. Mizah çok anlamlı sözcük bence. Mizahçı olmak isterim de; güldürücü, güldürmecî olmak istemem”⁵

Mizahın Türkçe karşılığı olarak “gülmece” kelimesinin kullanılmasını ılımlı karşılayanlardan Aziz Nesin mizahın “gülmece” olarak çevrilmesini uygun bulduğunu söyleyerek “Gülmece, seslendiği insanı, hangi oranda olursa olsun, sağlıklı olarak güldürebilen her şeydir. Çünkü güldürmek, gülmecenin işlevidir. Bir oranda olsun güldürmeyen bir şey, gülmece değildir”⁶ diyor.

Mizahın kökeninde eğlence ve hoşgörü yer aldığını söyleyen Ferit Öngören her gülme mizahı ilgilendirmediği gibi her mizah ürününün insanı güldürmeyeceğini, gülmenin sağlığını eğlence belirleyebileceğini, gülme ise mizahın yalnızca alkışı yerine geçtiğini savunur ve mizahın fıkra, mizahi hikâye, mizahi şiir, karikatür, kukla ve komedi gibi değişik türlerde ortaya çıktığını bildirir. Ona göre mizahın fıkra, şiir, hikâye

---

³ Hasan Çiftçi, ‘Mizah’, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, C.XXX, s. 205

⁴ Miranda Steel, **Oxford Wordpower Dictionary**, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 335

⁵ Ömer Özcan, **Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2002, s. 15

⁶ Aziz Nesin, **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı**, İstanbul, Adam Yayınları, 2001, s. 20

gibi türleri söze dayalı, karikatür, kukla ve komedi gibi türleri ise görüntüye dayalı olduğundan dolayı mizahı “söze dayalı” ve “görüntüye dayalı” olmak üzere iki ana bölüme ayırmak uygun olacaktır.⁷

Çiğdem Usta gülme üzerinde yaptığı çalışmasında mizahı, gülmeyi sağlayan unsurlardan biri olarak gösterir ve mizahı mizahçı tarafından seyirci veya okuyucuyu güldürmek için üretildiğini öne sürerek mizahın ortaya çıkması için topluma ihtiyacı olduğunu söyler. Bu nedenle mizah içinde vücut bulduğu toplumun ahlaki durumunu, manevi değerini, eksikliklerini, sosyal ve siyasi durumunu yansıtır. Ancak bu mizahın illa topluma yararı olacak bir görev üstleneceği anlamına gelmiyor. Mizah belli bir görev yüklenmeden sadece güldürmek amacıyla da yapılabilir. Fakat güldürme amacıyla yapılan mizahtan toplumsal bir fonksiyon taşıyan mizah üstündür.⁸

Yukarıda verdiğimiz mizah üzerinde yapılmış açıklamalar az çok fark gösterebilir de ortak bir noktada birleşirler. Yani mizahın içinde güldürme ögesi bulunmalıdır. Şimdi mizahın saldırgan bir çeşidi olan hiciv üzerinde durarak açıklamaya çalışacağız. Çalışmamızda eserlerini ele aldığımız Refik Halit Karay’ın siyasetle ilgili yazıları başta olmak üzere bazı yazılarında hicve rastlanıyor.

İslam Ansiklopedisinde hiciv “Bir kişi, kurum veya toplumun alaylı tarzda eleştirme ve eleştiri metinlerin oluşturduğu edebi tür.”⁹ olarak açıklanmıştır.

Hilmi Yücebaş “Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi” adlı kitabında hicivde nezaket sınırı aşıldığı zaman darıltma ve hakarete alet olacağını söyler. Ona göre hiciv methin zıddıdır. Hiciv ve methin birleşik vasfı “mübalağa”dır. Aradaki fark methiyelerde mübalağanın methedilenin lehine, hicviyelerde ise muhatabının aleyhine kullanılmasından ibarettir.¹⁰

Haldun Taner hicvin Fransızca Satir, Latince Satire kelimelerinden türediğini öne sürerek onu çeşitlendirir:

---

⁷ Ferit Öngören, **Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi**, 5. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989, s. 15

⁸ Çiğdem Usta, **Mizah Dilinin Gizemi**, Ankara, Akçağ Basım Yayın Pazarlama, 2005, s. 31

⁹ Orhan Okay, ‘Hiciv’, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, C. XVII, s. 447

¹⁰ Hilmi Yücebaş, **Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul, Milliyet Dağıtım, 1976

“Kişilerin gülünç tarafları ile kusurlarını yönelten, acı bir alayı içeren bir edebi şiir türüdür. Genel olarak üç türlü hiciv vardır: 1. Ahlaki ve Dini, 2. Politik, 3. Edebi. Fakat çoğunlukla bunların iç içe oldukları görülür.”¹¹

Görüldüğü gibi mizah ve hicvin içinde gülme, alay, hoşgörü, eleştiri vardır. Aile içindeki olaylar, yoksulluk, çevreyi saran olumsuzluklar, toplum sorunları şiir veya düz yazıyla anlatılarak yazarın elinde mizaha ya da hicve dönüşür. İkisinde de toplumsallık öndedir.

Yukarıda tanımlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız mizah ve hicvi büyük ustalıkla kullanmayı bilen Refik Halit Karay’ın eserlerinde mizahi yaklaşımlarını tespit etmeye çalıştık. Türk edebiyatında mizah türünde kendini kabul ettiren yazar bir yazısında mizah hakkındaki görüşünü şöyle açıklar:

“Mizahi yazıların hiç şüphesiz çok tesiri; çok yıkıcı, rakibini sersemletici bir kudreti vardır. Dünyada her şeyin biraz fenası, biraz kabası, biraz bozuğu çekilebilir. Fakat mizahın kusurlusu çekilmez. Tahta siler gibi gıcırtilı, iniltili, uzun, muğlak, gülme değil öğürtü veren kaba yazıları zaten mizahtan hariç tutuyorum. Mizah gülünç olmak değil, gülünç olanı görmek ve onu zarifane anlatmaktır. Tecavüzün, kabalığın, çam devirmenin bir adı da mizah mıdır? Öyle nüktedanlığı lezzetli bulmuyorum. Mizah milletlerin zevkine miyar olur. Gülüşüne bakarak bir adamın fikren yüksekliğine hat çizebilirim. Mizah süpürge sopası değil ki vurmak, dövmek, kaba saba güldürmek için kullanılсын. Bu bir fırçadır, dimağımızın yorucu ilim ve hayat yollarında topladığı tozları alır. Nazik ve ince iştir”¹²

Çalışmamız Refik Halit Karay’ın kitap halinde neşredilmiş mizahi yazılarını, roman ve hikâyelerini kapsamaktadır. Refik Halit’in eserlerinde mizahi yaklaşımları tespit ederken mizah, hiciv hakkında yazılan yazılardan ve onun hakkında yapılmış çalışmalardan faydalandık.

Yazar eserlerinde mizahi hava oluşturmak için özellikle devrin siyasi hayatı hakkında yazılan yazılarında Nasrettin Hoca fıkralarına başvurduğunu, teşhis yaparak siyasi şahısları yerdiğini görüyoruz. Giriş kısmında açıklamaya çalıştığımız mizah anlayışından yola çıkarak, Refik Halit Karay’ın eserlerinde tespit ettiğimiz mizahi unsurları üç ana başlık altında topladık.

¹¹ Ömer Özcan, **Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah**, s. 16

¹² Refik Halit Karay, **Ay Peşinde**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940, s. 151

Çalışmamızın “Refik Halit Karay’ın eserlerinde siyasi hayatla ilgili yaklaşımlar” adlı birinci bölümünde o devrin iç ve dış siyasetindeki istikrarsız durumu, devlet adamları ve memurlar üzerinde yapılan mizahi yaklaşımları tespiti için çalıştık.

“Refik Halit Karay’ın eserlerinde sosyal hayatla ilgili yaklaşımlar” başlıklı ikinci bölümde değişmekte olan toplum hayatındaki aksaklıkların nasıl bir mizahi mahiyet kazandıklarını ele aldık.

Üçüncü bölümümüz olan “Refik Halit Karay’ın eserlerinde kültürel hayatla ilgili yaklaşımlar” altında devrin dil, edebiyat, basın hayatı üzerinde durduk.

1. REFİK HALİT KARAY'IN ESERLERİNDE SİYASİ HAYATLA İLGİLİ MİZAHİ YAKLAŞIMLAR

Refik Halit Türk Edebiyatındaki yerini “Kirpinin Dedikleri” ve “Memleket Hikâyeleri” adlı eserleri başta olmak üzere mizahi yazıları, hikâye ve romanlarıyla almıştır. “Kirpinin Dedikleri” adlı eseriyle mizah ve hiciv edebiyatında birinci sınıf sanatçı olarak tanınmıştır. “Memleket Hikâyeleri” adlı eseriyle Türk Edebiyatında Anadolu’nun yaşamını bütün gerçekleriyle anlatan ilk yazar olmuştur.

Çalışmamızda adı geçen eserler ve yazarın diğer eserleri incelenmiştir. Yazar, başta “Kirpinin Dedikleri” olmak üzere, mizahi yazılarında daha çok politik ve sosyal meseleleri konu edinmiştir. Hikâye ve romanlarında ise tipler üzerinde duruyor, insanların gülünç taraflarını bazı olaylar ve hissi haller çerçevesinde göz önüne seriyor.

Memleketteki siyasi durum onu genç yaşta gazeteciliğe sevk etmiştir. Yazarın gazetelerde yayınladığı mizahi yazıları büyük ilgi görmüştür. İktidardakilerin kusurlarını tenkit ettiği bu yazılarından dolayı sürgünlere de gönderilmiştir. Onun mizahi yazıları devrinin siyasi ve sosyal hayatıyla ilgili olduğu için zaman geçince yazılarının niçin yazıldığını, hangi olaylar konu edildiğini anlamak güç olmuştur.

Dolayısıyla çalışmamızın birinci bölümü olan yazarın siyasi hayatla ilgili yaklaşımı üzerinde durmadan önce o devrin siyasi olaylarını kısaca anlatmayı uygun görüyoruz.

Hemen bütün on dokuzuncu asır boyunca, Osmanlı Devletinin Avrupalılaşmak yolunda sarf ettiği gayretler netice vermemiş ve emperyalist Avrupa devletlerinin devamlı baskısından kurtaramamış; büyük devletler, bazen Balkan kavimlerin kışkırtarak, bazen bilfiil harekete geçerek Osmanlı Devletinin yıkılmasına sebep olmuştur. Bununla beraber, Osmanlı Devletinin yıkılması, yalnız dış baskının eseri olmamış, memlekette lüzumu kadar hızlı bir kalkınma yapılamayışı, istibdat hükümetinin 1908 senesinde devredilmesine ve yerine gerçek bir Meşrutiyet getirilmesine rağmen, Meşrutiyet idaresinin de yine lüzumu kadar kuvvetli devlet adamlarına sahip olmayışı; bu yıkılıştaki müessir olmuştur.

Sultan Abdülhamit, 1908 senesinde ikinci Meşrutiyeti ilan ettikten bir yıl sonra 31 Mart hareketi sonunda Hareket Ordusu tarafından tahtından indirilmiş, yerine Veliâht Mehmet Reşat, V. Mehmet olarak padişah oldu. V. Mehmet, Meşrutiyet idaresi için, ideal denilecek derecede kendi halinde bir hükümdar olduğu halde, devrin idare adamları Devleti yabancıların sürüklemek istediği sergüzeşte pek kolay bırakmışlardır.

Devamlı Rus tehlikesi, Rusya'nın ve Avusturya'nın Balkan'lardaki hareketleri, Girit'in Yunanistan'a iltihakı, Bulgaristan'ın istiklalini ilan etmesi; istiklal isteyen ve istiklale kavuştuktan sonra da büyümek heveslerine kapılan Balkan kavimlerinin anarşist faaliyetleri, İtalya'nın Trablusgarb'i işgali, Arnavut isyanı, nihayet 1912 Balkan Harbi Osmanlı Devletinin yıkılmasını sistemli bir şekilde hazırlamıştır.¹³

Şimdi de Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşı'na nasıl girdiğini görelim. Savaşa giden zincirleme süreç, 28 Haziran 1914'te Saraybosna'yı ziyaret etmekte olan Avusturya veliahdı ve eşinin Sırp ulusçuları tarafından öldürülmesiyle başladı. Avusturya-Macaristan suikastı Sırbistan'a haddini bildirmek için kullanmak istedi. Sırbistan Rusya'nın koruması altındaydı. Onun için Ruslar Avusturya ve Almanya'ya karşı seferberlik ilan ettiler. Almanya ise 1 Ağustos'ta Rusya'ya, 3 Ağustos'ta Fransa'ya savaş ilan etti. 5 Ağustos'ta İngiltere Almanya'ya savaş ilan etti. Böylece I. Dünya Savaşı'ı başlamış oldu. Almanlar Batı ve Doğu cephelerinde umdukları başarıları elde edemeyince, Ekim'de Osmanlı'nın savaşa girmesi için ısrarlı bir istekte bulundular. 11 Kasım'da Osmanlı Devleti İtilaf'a savaş ilan etti, 23 Kasım'da Cihad-ı Ekber ilan edilerek İslam âlemine duyuruldu. Bu savaşta Çarlık Rusya'nın yıkılmasına, Devlet ordularının esaslı bir yenilgiye uğramayışına, hatta Çanakkale gibi zaferi kazanılmasına rağmen, İttihat Terakki partisinin Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya tarafını tutması, Almanya'nın savaştan yenilgiyle çekilmesi Osmanlı Devletini yenilgiye uğrayan devletler safında yer almasına neden olmuştur.¹⁴

---

¹³ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. II, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, s. 1091

¹⁴ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 94-95

İşte bunu gibi iç ve dış olaylardan dolayı Osmanlı Devleti parçalanmıştır. Bu durum karşısında Refik Halit gibi yazarlar tehditleri, hatta ölümü göz önüne alarak memleketi idare edemeyen iktidarı tenkit etmiştir.

Yazar memleketteki siyasi çalkantıları, istikrarsızlığı “Ago Paşanın Hatıratı” adlı yazısında bir papağanın azgından anlatarak bütün çıplaklığıyla sergilemiştir. Yazıda sürekli değişen iktidar tenkit edilirken, papağan neyin ne olduğunu tam manasıyla anlamayan halka bir telmih edilmiştir. Sürekli değişen iktidarı övmek için papağan da sürekli yeni cümleler ezberlemeye mecbur kalır. Fakat bu ezberlediği cümlenin manasını idrak edemez.

“—Yaşasın Hürriyet!

Demeyi talime başlamıştı. Yaşasın Hürriyet... Bu da ne demektir?

Hürriyetin manası ne idi, bittabi bu kuş kafamızla bizler, papağanlar o ciheti idrak edemezdik...”¹⁵

Bunun gibi her seferinde yeni cümleler ezberlemeye dayanamayan papağan bu durumdan memnuniyetsizliğini bildirmek ister fakat konuşamadığından dolayı kendiliğinden düşünür:

“Ah, kendiliğimden dilim olsa da ona şöyle çıkışsaydım:

Behey adam, sizin hiçbir işte sebatınız yok mudur? Daha dün “söyle!” diye yalvarıyordun, bugün “sus” diye haykırıyorsun... Ben ne diyeceğimi şaşırdım, sen ne yapacağını bilmiyorsun! Budala, ahmak, döne, münasebetsiz hep sensin, sizensiz bütün insanlar!”¹⁶

Görüldüğü gibi yazar bu yazısıyla hem memleketteki istikrarsızlığı, hem bu durum karşısında halkın şaşkınlığını anlatmak istemiştir. Papağanın ağzından sürekli değişen iktidarı tenkit etmiştir.

Bu yazıyı alışımızın sebebi de memleketin bütün siyasi durumunu kapsadığından dolayıdır. Gerek bu yazıyla, gerek yukarıda bahsettiğimiz Osmanlı Devletinin kısaca tarihiyle, yazarın yaşadığı dönemin siyasi durumu hakkında bilgi vermiş olduk.

---

¹⁵ Refik Halit Karay, **Ago Paşanın Hatıratı**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 1967, s. 9

¹⁶ A. e., s 15

Şerif Aktaş, Refik Halit hakkında yazdığı yazısında onun mizah kabiliyetini halk edebiyatı çerçevesine giren mizahi eserler ve yakın çevresinden, özellikle annesinden dinlediği Türk mizahına ait örnekler beslediğini söyler ve onun mizahında benzetme komiği esas unsur teşkil ettiğini öne sürer.¹⁷

Çalışmamızın devamında ise siyasi olaylar hakkında Refik Halit'in yazdığı mizahi yazılar uygun gördüğümüz bölümler altında incelenerek ele alınmıştır.

1.1. MEŞRUTİYET DEVRİ

Refik Halit Karay hafif hicivlerinde bile “Kirpi” lakabına uygun bu hayvanın dikenleri gibi hedef aldığı kişileri acımasızca iğnelemekten geri kalmaz. Sert bir hava taşıyan siyasi hicivleri muhalifleri tarafından büyük tepkilerle karşılanarak sanatçının siyaset kurbanı olarak uzun süre yurt dışına çıkarılmasına sebep olmuştur.

Refik Halit'in II. Meşrutiyetin ilanından sonra siyasi hiciv türünde eserler vermesinin nedeni Türk milleti için en iyi devlet nizamı olduğunu düşündüğü Meşrutiyetin adına devlet adamlarının bilek ve tabanca gücüyle milleti idare etmeye çalışmalarıdır. Ayrıca devlet adamlarının şahsi menfaatleri için aydınları tehdit etmeleri, hatta bazılarını öldürmeleridir. Onların bu davranışları memleketin geleceğine düşünen aydınları endişeye düşürmüştür.

Devlet adamlarının Meşrutiyeti koruyacağız diyerek etrafa dehşet yaymaları, İttihat ve Terakki fırkası mensuplarının hayat tarzı, eğlenceleri Refik Halit'in mizah yazılarına konu olmuştur.

Yazar, Meşrutiyetin ilanından sonra kurulan kabinelerden, nezaretlerden, nazırlardan memnun değildir. O, hiçbir kabinenin memleketin problemlerini çözecek durumda olmadığı, onların memlekete hizmetten çok kendi menfaatlerini düşündükleri kanaatinde.

---

¹⁷ Şerif Aktaş, **Refik Halit Karay**, Ankara, Akçağ Basım Yayın Pazarlama, 2004 s. 164

Yakup Kadri Karaosmanoğlu “Gençlik ve Edebiyat Hatıraları” yazısında Refik Halit’in muhalefet cephesini seçmesinin sebeplerini şu şekilde açıklar:

“Refik Halit’e gelince, o çoktan muhalefet cephesinin ön safhasında yer almış bulunuyordu. Bilerek, isteyerek ve kendi kararı, kendi iradesiyle mi? Hayır; Refik Halit’e hiçbir vakit politikacı denemezdi. Hele muhaliflere, hele ana muhalefet partisine en ufak bir meyli yoktu. Tam tersine, bunları daima bayağı ve külüstür bulur, küçümserdi. Fakat ne çare ki, bir yandan İttihat ve Terakki’nin kaba kuvvet idaresine karşı duyduğu tepki, öbür yandan yakınlarıyla dost ve ahbablarının çoğunlukla İttihatçılar aleyhinde oluşları onu ister istemez muhalefet safına sürüklemiş bulunuyordu”¹⁸

Yine bu hatıratlarda Refik Halit Karay İttihat ve Terakki komitesi tarafından gelen tehdit mektuplarına önem vermediği, bazılarını tuhaf bulduğu, hatta bazılarını günlük yazılarına alay konusu yapmaktan çekinmediği, bundan zevk aldığı yazılıyor.

1908 yılında Meşrutiyet ilan edilince hem Hukuk mektebini, hem Maliye’yi bırakarak gazetecilik mesleğine başlayan Refik Halit 1909 yılında 21 yaşındayken başmakaleler yazmaya başlamış. Onun Meşrutiyet Devrinin iç siyaseti, savaşlar ve sosyal hayat hakkında yazdığı yazıları 1908–1919 tarihleri arasında fasılalar halinde çıkmıştır.

1910 yılında Celal Esat ve Salah Cimcoz’un birlikte çıkardıkları Kalem dergisinde ‘Kirpi’ takma adıyla yazılar yayınlayan Refik Halit daha sonraları karikatürist Cemil Bey’in Cem adlı dergisinde Tarih-i Devr-i Mebusan ve Kirpi-i Natuvan imzasıyla yazılar yazmış. Bu durum 1913’te Sinop’a sürülmesine kadar sürmüştü. 1916’ya kadar bu konulara ait yazılar neşredememiş. Arada sırada Ali Kemal’in çıkardığı Peyam gazetesinde Aydede imzasıyla yazılar yazmış. Bu dönemi Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun hatıratlarından dinliyoruz:

“Refik Halit, bu sefer, “Kirpi” adını bırakıp “Aydede” adını takmıştı. Fakat herkes bu ad altında da Refik Halit’i keşfetmekte güçlük çekmedi. Hatta gelen okuyucu mektuplarından anlaşıldığına göre, Refik Halit’in Aydede yazı serisi, Kirpi yazı serilerinden daha büyük bir şevk

¹⁸ Hüseyin Engin, **Refik Halit Karay, Yaşamı-Sanatı-Yapıtları**, İstanbul, Engin Yayıncılık, 1997, s. 24

ve hayranlık uyandırdı. Ben de kendi hesabıma aynı şevk ve hayranlığı duyuyorum ve Refik Halit'in bunca mihnet ve felaketten sonra sönükleşmesi lazım gelen zekâsının eskisinden daha parlak, daha canlı olarak gelişmesi bana bir 'mucize' gibi görünüyordu."¹⁹

İşte yukarıda bahsettiğimiz gazete ve dergilerde yayınlanan yazılar daha ziyade siyasetle ilgilidir. Yazar ilan edilen Meşrutiyet'ten, kurulan kabinelerden, tatbik edilen programlardan hiçbir zaman memnun olmamıştır. Bu memnuniyetsizliği bütün yazılarında ortaya koymuştur.

Meşrutiyet 24 Temmuz 1908'de ilan edildi. Bu inkılâp bütün millet tarafından dört gözle beklenen bir inkılâptır. Herkes bu hadiseyi geçirdiği felaketin, fena idarenin sonu olarak kabul ediyor ve halkın hayatının her safhasında yeni ve mesut bir devrin başlangıcı sayıyorlardı.

Refik Halit'e göre istibdattan sonra kurulan Meşrutiyet idaresi Türk milleti için en iyi bir devlet nizamıydı. Fakat hem idaredekiler hem de halk, Meşrutiyetin ne manasını anlamadılar ne de işe yarata bildiler. Bütün devlet adamları bildikleri gibi kendi menfaatine uygun gelen şekilde hareket ettiler. Maksatları milleti korumak, vatani kurtarmak değildi, onlar istibdadı meydan bulmak, ikbale ermek için yıkmışlardı. Meşrutiyet ilan edilmesiyle meşrutiyet manasını kaybetti. Refik Halit 'Kirpinin Dedikleri' adlı kitabında yer alan "Göz ile Görülmez, El ile Tutulmaz Bir Kumaş" makalesinde giyim kuşama düşkün bir Hint hâkiminin iki serseri tarafından nasıl kandırıldığını anlatan masaldaki kumaşa benzetiyor. Masalda hâkimin giyim kuşama düşkünlüğünü bilen iki serseri dünyanın en kıymetli en pahalı kumaşını kendilerinin dokuduklarını, kumaşın meziyeti ise fikri dar, izanı az kimselerin gözüne görünmez olduğunu etrafa yayar. Bunu işiten hâkim kumaştan kendine elbise diktirmek ister ve sözde iki ustaya emir verip kumaştan dokutturur. Dokuma işlerinin nasıl sürdüğünü öğrenmesi için vezirini gönderir. Vezir aldığı emir üzerine kalkıp tezgâhın yanına vardığında mekikler, yumaklar bomboş, meydanda kumaşa benzer bir şey göremez. Veziri gören serseriler bir taraftan çalışıyorlarmış gibi yaparlar, bir taraftan vezire kumaşın rengini nasıl bulduğunu, beğenip beğenmediğini sorarlar. Vezir şaşırır ve kumaşı göremediği için kendisinin fikri

---

¹⁹ A.e., s. 31.

dar, izanı az birisi olduğunu düşünür. Fakat yalan söylemeye mecbur olur ve kumaşın enfes olduğunu, renginin harika olduğunu söyler. Saraya dönünce hâkime kumaşı öve-öve bitiremez. Nihayetinde hâkim de kumaşı görmeye geldiğinde iki serseri boş tezgâhı göstererek ona da kumaş hakkındaki fikrini sorarlar. Bunu üzerine hâkim kendinin fikri dar, izanı az birisi olduğunun, hâkim olmaya layık olmadığını düşünür. Fakat ikbalini de düşünen hâkim kumaşın dünyada bir benzeri olmayan harika kumaş olduğunu söyler. Ustalara rütbe verir, maaş tahsis eder. Ancak iş bununla bitmez. İki serseri bu kumaştan hâkime elbise dikeceklerini söyler ve iki saate kalmaz hazır elbiseyle hâkimin önüne çıkarlar. Hâkime gözle görülmez kumaştan diktikleri elbiseyi giydirir ve halkı selamlamaya çıkarır. Herkes bir şey görmedikleri halde, daha doğrusu hâkimi çıplak gördükleri halde renk vermezler kumaşın güzelliği, elbisenin latifliğini takdir ederler. Makalenin sonunda ise Refik Halit:

“Bu gözle görülmez, elle tutulmaz matah: Bizdeki meşrutiyet; çırılçıplak kalan kimse: Millet; soyup soğana çeviren serseri dokuyucular da: Elmalum Cemiyettir”²⁰ der.

Yani Meşrutiyetin yalnız adı olup maddi ve manevi değerleri kalmamıştı. Hakiki kimliğini kaybetmişti. Yazar diğer bir yazısında ise Meşrutiyeti çoluk çocuğun eğlendiği sakız kuzusuna, tüyleri soyulmuş, kanatları yolunmuş saksığan yavrusuna benzetiyor.

Meşrutiyetle beraber memleketin hali düzelmediği gibi her şey karıştı, eski güzel ve iyi örf adetler kalmadı. İşte bu meseleyi “Devenin Derdi” adlı yazıda devenin ağzından dinliyoruz:

“Ah bu meşrutiyet, bütün eski ve güzel usulleri değiştirdi, faydalı ve zarif adetleri terk ettirdi, her işi hercümerce uğrattı, memleketi nihayet şu hale soktu. Siz ‘Hiçten adamlar nazır oldu, müvezziler sadarete geçti, cahiller kürsülere kondu, sefiller servetlere boğuldu’ diye kızıyor, ehliyetsizler elinde kalmaktan şikâyet ediyor, herkesin yerinde kullanılmadığını ileri sürerek kıyametler koparıyorsunuz. Bizler öyle olmadık, aynı felakete uğramadık mı?”²¹

---

²⁰ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940, s. 140

²¹ Refik Halit Karay, **Guguklu Saat**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940, s. 83

Türkiye’de Meşrutiyetin ilanından iki sene sonra Çin Devleti de istibdat idaresini kaldırmışdı. Refik Halit “Meşrutiyetperver Çinlilere Nasihat” adlı yazısında bir yandan onlara öğüt veriyor bir yandan, Meşrutiyet Devrindeki memleketin durumunu tasvir ediyor:

“Mahalline sarf etmeğe eliniz varmayacaksa iane toplamayınız; Ahmet’in başındaki külahı sizin Mehmet’e giydirmek maksadıyla tensikat yapmayınız; imtiyaz bahislerinde işi yağma Hasanın böreğine çevirmeyiniz; vatan haritasını türbe sarığı gibi parça parça kesip dağıtırken hükümeti kurtarıyoruz diye sakın övünmeyin”²²

Böylece Meşrutiyet halka tam manasında hizmet edememiş. Kendi menfaatlerini düşünen iktidarların elinde oyuncak haline gelmiştir. Yazar ise kalemiyle onları tenkit ederken, bir yandan halkı aydınlatmaya çalışmıştır.

1.2. KABİNELER

Refik Halit’e göre Meşrutiyet Devrinde kurulan kabineler yapılan bütün muhalefete rağmen ne ihtarları anlayabilecek ne de gösterilen doğru yolları kavrayacak vasiyettedir. Onların kusurları önlerine serilince ne yüzleri kızarır ne yaptıklarından pişmanlık duyarlar. Kabinenin bu durumuna yazarın “Kabineden Şikâyet” adlı makalesindeki Hoca Nasreddin’in hikâyesi güzel bir örnektir:

“Meşhur hikâyedir: Akşehir subaşı bir köyü devre gitmiş, bir hafta sonra avdetinde Hoca merhumun ‘bari eğlenebildiniz mi?’ sualine şu tafsilatı vermiş: ‘Birinci günü bir yangın oldu, köyün yarısı yandı, ikinci günü sel bastı, sular çoluk çocuk, davar, eşya, ne varsa aldı götürdü, üçüncü günü bir han yıkıldı, halk altında kaldı, dördüncü günü bir deli dört kişi kesti, beşinci günü mescide yıldırım düştü, altıncı günü bir manda kudurdu, beş adam öldürdü, yedinci günü de ben döndüm...’ Hoca hemen atılmış: ‘İyi ki çabuk avdet ettin, yoksa biraz daha kalsaydın köyde taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalmayacakmış’ demiş.

---

²² Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 93

Subaşı yine insaflı, mürüvvetli bir zatmış; bir taraftan fazla durmamış; ya kabine gibi işi benimsemeyerek aylarca yerinden kımıldamasaydı”²³

Bakanlıklar da bir günlük hevese ve eğlenceye, çocuk oyuncağına dönmüştür. Her kabineye girenin memlekete hiçbir faydası dokunmadan çekişli artık tabii bir hal almıştır. Onların maksatları biraz para kazanmak ve heves almaktan ibarettir. Refik Halit “Kabineden Şikâyet” makalesinde yine Hocanın bir hikâyesini örnek vererek bu durumu mizahi şekilde şöyle anlatıyor:

“Hocanın kocaman bir öküzü varmış, iri boynuzlarının arası o kadar cazibeli görünürmüş ki ‘Ah oraya bir binsem...’ diye sahibine hasret çektirir, rüyalarına girermiş. Nihayet bir gün arzusu hâsıl olmuş, öküz çayıra uzanıp yatarken hoca fırsat bu fırsattır demiş, hayvanın alnına atlamış, fakat daha bir lahza yerleşmeğe vakit bulmadan bir baş sallantısıyla beyin üstü yere kapanmış. O sırada hali görüp öldü zannıyla ağlayan karısına, kendisini biraz toplar toplamaz: ‘Vaktiyle hayli zahmet çektim, çok da zevkini çıkaramadım amma hele arzuma nail oldum ya?’ demiş...

Şu son aylarda hoca gibi müdrik bir tarzda arzusuna nail olanlardan birçoğunu biz de idrak ettik; fakat tepesi aşağı düşenler onlar oldu, fakat beyni sızlayan bizler.”²⁴

Refik Halit kabine olsun başka siyasi olaylar olsun, bunları tenkit etmek için ya benzetme metoduna veya Hoca Nasrettin’in hikâyelerine başvurduğunu görüyoruz. Bir yazısında o fıkraların çoğunun, kötü idareleri anlatmaya, hatalarını zarafetle yüzlerine vurmaya yaradığını söyler. Bu onun yazılarını daha da kuvvetli, etkili yapıyor. Yazılar ne kadar acı gerçekten bahsediyorsa da okuyucuya gayriihtiyarî bir gülümseme sağlıyor.

Yazar “Minelbab İlelmihrab” hatırasında kabineyi ikbal atına benzetiyor. Dizgini tutamazsa, üzengisine basamazsa atın sırtında durmakta fayda olmadığını, hatta hem süvari hem beygir hem de etraftaki halk için zararlı olduğunu yazıyor. Dizginler kopmuş, eyer kaymış, üzengiler kurtulmuş bir vaziyette hedefe ulaşmak mümkün olmadığını düşünür. Hatırat yazısında Ferit Paşa kabinesini işte böyle bir atın üstünde emin oturamayan süvariye benzetiyor:

---

²³ A. e., s. 115

²⁴ A.e. , s 116

“İkbal atının sırtından inmemegi anlarım, hatta son raddeye kadar durmağı bile. Fakat ya o at sana alışkındır veyahut da, gеме güvenir, kamçının darbesinden emin olursun. Yoksa ne atta alışkanlık, ne pazıda kuvvet, ne de elde dayanıklılık olmazsa insan o zaman, cambazhanelerdeki sarsak palyaçolara döner!

Siyasetlerdeki açıklığa ve fikirlerdeki samimiyete rağmen, Damat Ferit Paşa kabineleri hep böyle oldular; teşkilatsız ve dayanıksız başaramayacakları bir işin başında, gaipten bir kudretle durabileceklerini zannettiler, hayvanın kâh başına, kâh kuyruğuna, kâh yelesine yapışarak, bir gün, sırtında süvari olamadılar”²⁵

Refik Halit “Bilmece, Bildirmece” adlı makalesinde kabineyi def manasına gelen “Bir oğlum var, yüzü deriden, kulakları demirden” bilmecesiyle tasvir ediyor. Böyle bir oğla sahip olmanın dehşetli talihsizlik olduğunu, ona ne uyarı, ne de akıl dinletebilmek mümkün olduğunu söyler ve yazısının sonunda:

“-Ala, ala, fakat bu deri yüzlü; demir kulaklı evladı başka neye benzetebilirsin, bakalım? O sana başka neyi hatırlatıyor?

—Bunu anlamayacak ne var? Kabinneyi!”²⁶, der

Aynı zamanda kabineyi teşkil eden bakanlar heyetinin etrafında dolaşan, her işlerine karışan, hareketlerine mani olan bir grup vardır. Bunlar görünüşte nasihat veren, mürşit hissini bırakırlar. Fakat aslında her işe müdahale ederler. Bunun için böyle memleketin kaderiyle oynayan insanların işyerlerinden uzaklaştırılması gerektiği kanaatinde olan yazar, bakanlar heyetinin etrafında dönen dolaşan kimseleri sivrisineğe benzetiyor. Onların sivrisinek gibi vızlamaması, sokmaması için korunmak gerektiğini vurguluyor.

Diğer taraftan bakanların kendileri yazarın “Bilmece, Bildirmece” adlı yazısında vücut yapılarına, özelliklerine göre çeşitli nesnelere benzetiliyor. İğne manasına gelen “Bir kızım var, tek gözü var” bilmecesi zamanının Hariciye Nazırı tek gözlük kullanan Rıfat Paşa’ya, limon manasına gelen “Küçücük fıçıcık içi dolu turşucuk” bilmecesi Maliye Nazırı Cavit Beye, çivi manasına gelen “Bir küçücük arpacık, başındadır tablacık” bilmecesi Mahmut Şevket Paşa’ya telmih ediliyor. Yazıdaki diğer benzetmeler de şöyledir:

---

²⁵ Refik Halit Karay, **Minelbab İlelmihrab**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1992, s. 172

²⁶ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 18

“Bir başkası: “Yerin altında babam başı” dedi, ‘Maarif!’ diye haykırdık ve “Yerin altında babam bıyığı”nı Nafiaya, “Yerin altında yağlı kayış”ı Orman ve Maddin, “Yerin altında kaynar kazan”ı İttihat fırkasına münasip gördük.”²⁷

Refik Halit’in hiciv mekanizmasının özelliği teşbih vasıtasıyla insanı eşyaya, nebatata ve hayvana benzeterek onların şahsiyetlerini bozmasıdır. Bu teşbihler insanların bozuk ve anormal taraflarını belirterek komik şekle sokar. Yazarın “Birinci Nüşanın Meşhur Simaları” yazısında zamanının üst düzey yöneticileri eşya ve hayvana benzetilerek mizahi bir şekilde tasvir ediliyor. Örnek olarak aşağıya adı geçen yazıdan fırçaya benzetilen Maarif Nazırı Emrullah Efendi ve boğaya benzetilen Keçecizade İzzet Fuat Paşa tasvirlerini verebiliriz:

“Önden simasını göremezsiniz ki birine benzetirsiniz: Kaşları gözlüklerini örterek kirpikleriyle birleşmiş, saçları ağızını kapayarak sakallarıyla karışmıştır. Yalnız nezleli burnu bu tüyler arasında bir hasta gibi esiri faraşır ve enfiye yuta yuta uyumuş kalmıştır. Simasının heyeti umumiyeti ise zifte sokulmuş en kaba numara bir eski badana fırçasına benzer.

...Kıvırcık süvari kalpağı altında gözleri hemen yok denecek kadar nazarı dikkate çarpmaz; lakin çenesinden sonra tekrar tüysüz bir insan kılıfının başladığı görülür; fakat bu garibeyi hilkat, yakamın altında yarı kaybolduğundan teşhis edilemez. Başın heyeti umumiyeti; teçhizat noksan kahraman ve hür boğaya benzer.”²⁸

Kabinedeki nazırlar hiçbir zaman tamamlanamaz. Muhakkak bir iki nazırın yeri boştur. Onların yerini sadrazam doldurmaya çalışır. Bu azmış gibi nezaretlere daima muayyen şahıslar getirilirdi. Bu şahıslar istenildiği zaman işlerinden çıkarılır yine istendiği zaman yerlerine geri dönerlerdi. Çıkarılma ve alınma sebepleri belli değildi. Muhakkak olan bir şey vardı ki bu nazırlar hiçbir işte muvaffakiyet gösteremiyorlardı. Bu suretle memleket işleri ehli olmayan kimselerin elinde kalıyordu. Buna dair yazar “Ricale, Mesnet ve Mansaba Dair” yazısında şöyle diyor:

---

²⁷ A.e. , s. 16

²⁸ A. e. , s. 19–20

“Sanki geçen sene kabine, Trablus’u İtalya’nın tecavüzüne çırılçıplak bırakmış değil de onu zapt edip memlekete ilave etmiş gibi, vakadan az çok mesul olan ricali tekrar nerede bulursak topluyor, neresi tesadüf ederse yerleştiriyoruz. Gazetelerdeki olmuş ve olacak nuzzar esamisine bakıyorum da bin sebeple birer birer, çiftler çiftler çıkardıklarımızı yine birer birer, çiftler çiftler girmiş görüyorum.”²⁹

Kabinede bir istikrar sağlanamıyordu. Birisi düşüyor, yerine başkası kuruluyordu. Fakat kurulan yeni kabineler de işi beceremiyorlar, hatta eski kabineyi arattığı bile oluyordu. Değişen kabinelerin üyesi olarak halkın güvenini, saygısını kazanacak kimseler değil, idare işi zayıf, iş başında kıymetini gösterememiş kimseler getiriliyorlardı. Yazar bu yapılan değişikliklere şaşkınlığını şöyle dile getiriyor:

“On senedir avukatlık ve on sene evvel de ancak Liva ceza reisliği etmiş olan Mustafa Arif Beyde Dâhiliye Nezaretini idare kabiliyetini Tevfik Paşa ve yoldaşları nasıl görmüşler, buna nereden hüküm etmişlerdi? Hayret!

Rıza Tevfik ilmiyle, irfanıyla, fakat ekseri fikir adamları gibi dalgınlığıyla maruftu; nasıl oluyordu da Posta Nezareti veriliyordu? Verenlere mi, alanlara mı şaşmalı? Şaşmıştım kalmıştım.”³⁰

1.3. DEVLET ADAMLARI VE MEMURLAR

Refik Halit’e göre hükümeti teşkil eden kimseler gelişi güzel toplanmışlardır. Hâlbuki bu insanlar bilgili, iradeli, geleceğini düşünen, halka hizmet eden kimseler olması gerekiyor. Yazar, devlet adamı olabilmek için yüz şart, ilk şart ta bilgi olduğunu öne sürer. Bilgisiz insanlar zindana atılıp, çeşitli işkencelere çekilse de yine devlet adamı olamayacağını vurgular. Bilginin yanında gerekli özelliklerden biri de merhamettir. Güç, kuvvetle, kesip vurmakla, tehditlerle memleket idare edilemeyeceği bir gerçektir. Refik Halit “Ricale On İki Öğüt” adlı yazısında zamanının devlet yöneticilerine şu şekilde öğüt veriyor:

---

²⁹ A.e. , s. 101

³⁰ Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 65

“Ricalin şartı yüz bindir, birincisi: Bilgi... Diyarbakır'ı Rumeli'de arayanla serçeden başka kuş, Zeyrekten başka yokuş bilmeyenler Abdülhamit uğurunda sekiz sene zindana atılsa değil, beşiğinden kalkılıp sakalı çıkıncaya kadar fasılasız işkenceye çekilse yine hükümet adamı olamaz. Hem hükümet yüz suretle idare edilir, yalnız kesip vurmakla edilmez. Şayet böyle olsaydı dünyanın en büyük ricali kasaplarla avcılardan yetişirdi. Bir de vaktiyle insan tabanına demir sokmuş zalim kimseler tanıyorsanız sakın iş başına çağırmayınız; bu kabil adamlar zekâlarına güvenip nezaretleri ıslah etmek değil, bir ucunu bulup halkı cennete sokabilseler onlara yine yakışan dünyada zindan, ahirette de cehennemdir.”³¹

Aynı zamanda yazar işbaşındaki yaşlı kimselerden de şikâyetçi. Devlet adamlarının yaşına bakarak onları üst düzey mevkilere geçirmekle işlerin iyi gideceğini düşünmenin yanlış olduğunu düşünüyor. Her işi, o işin ehli kimselerin yapmaları gerektiği, yoksa işlerin daha da karmaşık bir hal alarak arapsaçına döneceği kanaatinde.

Meşrutiyet devrinde iş başına gelenler kuvvetli, güçlü, fakat bilgi ve tecrübe açısından zayıf kimselerdi. Milletın fena vaziyete düşmesinin tek sebebi iş başındakilerin kaba, tecrübesiz kimselerden gelmesidir. Bu durum halkı artık çileden çıkarmış. Onlar artık pehlivanları, koç dövüştürenleri, kuşağında kama taşıyanları siyaset meydanında görmek istemiyorlar. Yazar, memleketi ahır kapısı açık kalmış, toprağı eşilmiş, tarlaları ezilmiş bir bahçeye, mesnet ve mansabı da külâh külâh dağıtılan bayram şekerine benzetiyor. Ayrıca herkes mansap, mesnede kapılmamaları, ikbal sedirine ancak bilgili kimselerin oturmaları gerektiğini düşünüyor ve “İkinci On Temmuz Kadar” adlı yazısında şöyle diyor:

“İşten anlayan ileri gelsin, ikbal sedirine o layıktır; fakat anlamayıp da geçenki gibi umuru hükümeti arapsaçına, ipine dolanmış koyuna benzetecek kimseler vatan namına yere geçsin; zira onlara toprak altı biçilmez kaftandır.”³²

Yazar fetanet ve dirayetle değil cebir ve kuvvetle idare eden devlet adamlarından ümidini kesmiştir. Bu gidişatın sonu hayırlı olmayacağı belli olduğu halde, bunun aksini telkin etmeye çalışan gazetelerden memnun değil. Hele yabancı devletlerin hükümetin

³¹ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 150

³² A. e. , s. 142

her işine müdahale etmesine razı değil. Yazarın fikrinde halk onların elinde oyuncak, hükümet gene onların kuklasıydı. Yabancı devletlerin elinde sadece hükümet değil, banka, ticaret, servette onların elinde toplanmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi yazar kabinenin yaptıklarından, hele neticesini düşünmeden faaliyet namına yaptıkları işlerinden memnun değildir. Meşrutiyetin ilanından sonra bozuk olan bütçenin açıklarını kapatmak için reform yapılmak istenildi. Yani memurları çıkararak onların maaşlarından istifade etmek yolu tutuldu. Fakat bu reformda takip edilen yol bir netice vermedi. Memurlar bu reform yüzünden daima merak ve heyecan içinde olduklarından işlerini tam manasıyla yapamıyorlardı. İşlerinden çıkarılan memurların yeri boş kalınca devlet dairelerinin durumu bozuluyordu. Çünkü bu işte diğer işler gibi gelişigüzel yapılıyordu ve işten çıkarılırken memurların dirayeti, bilgisi gibi özelliklerine bakılmıyordu. Sonra çıkarılanların yerine yenileri alınıyor, onlar da işi beceremeyince mecburen eski memurlar tekrar alınıyordu. Refik Halit bu durumu Nasreddin Hoca'nın bir hikâyesine benzeterek diyor ki:

“Tensikat diye şu fena bu fena birer birer tutup birçok kişiyi attılar, hâlbuki biraz sonra yenilerin âdemi kifayeti görüldü, ihtiyaç baş gösterdi. Gizliden gizliye tekrar almağa başladılar. Bir gün Hoca yanına birkaç karpuz almış, dağa oduna gelmiş, tutmuş karpuzları kesmiş birer defa ısırıp ısırıp tatsız diye yere müzahrefat içine atmış. Bir müddet geçince hararet basmış ne yapsın? Çare yok. Şuna dokundu buna dokunmadı diye yemiş bitirmiş. Onun gibi bir zaman gelecek tensikat yapmayalım diye yenileri çıkaramayacaklar, eskileri almadan da yapamayacaklar. Bu suretle vaktiyle bin mevcudu olan bir nezaret memurlarını iki bine iblağ edecekler, iki bin memura maaş verecekler”³³

Anadolu'nun kasabalarındaki memurlara gelince onlar da kendi başlarına bir âlem. Onlar yol yapmak, okul açmak gibi yararlı işlerle ilgileneceklerine kimileri oda mobilyalarını değiştirmekle kimileri saz, mey, eğlencelerle uğraşmaktan iş yapmaya vakit bulamıyorlardı. Yazar “İş Başındakiler” yazısında memurların hayat tarzını şu şekilde anlatıyor:

---

³³ A. e., s. 138

“Mutasarrıfın himmeti bu kadarla kaldı; ne bozuk suyollarını yaptırdı, ne kapanmış mektepleri açtırdı, ne hapishaneyi tamir ettirdi, ömrünü bu süslü, bu cilalı eşya ortasında, tamamen faydasız ve gayretsiz, tembelce geçirdi ve bir günde becayış edip gitti

Bir başkasının saz, mey, nigar, başka derdi, başka meselesi yoktu. Ziyafetler tertip eder, kır eğlenceleri yapar, devre çıkar, nameler yazar, zevkinden başkasını düşünemezdi. Nihayet kâfi derecede eğlenemediğinden müteessir, çekilip gitti.”³⁴

Meşrutiyet devrinde dairelerdeki memurlar iş sahipleriyle hiç alakadar olmazlardı. En ufak bir iş için bile aylarca daire daire dolaşmak zorunda kalıyorlardı. Memurların birinin yaptığından diğerlerinin haberi olmazdı. Memurların bir kısmı vakit az kaldı diye diğer bir kısmı kendi macerasını bir arkadaşına naklettiği için kimisi de namaz vakti geldiğinden dolayı işlere bakamazlardı. Yazarın “Devairde Takibi Mesalih” adlı yazısında memurların iş sahibiyle ilgileniş şekli mizahi şekilde anlatılmıştır. İş gördürmek amacıyla daireye gelen bir vatandaş sırası gelince memurun masasına yaklaşır ve evrakları uzatır. Memur evrakları aldığı halde onunla ilgilenmez arkadaşıyla görüşmeye devam eder. İş sahibi de beklemek zorunda kalır. Hayli vakit geçer memur iş sahibiyle ilgilenmeye başlar:

“— Ne istiyorsun canım?

— Şu elinizdeki kağıt için soracaktım....

Kâğıda bir göz gezdirdi, sonra daha ziyade hiddetlendi:

— Bana ait değil bu! Dedi, karşıki masaya götürün, görmüyor musunuz nereye havale olunmuş?

Bilir miydim ben, odacı onu göstermişti. Geçen vaktime acıyarak işaret edilen zata baktım. O pek meşguldü...”³⁵

İşaret edilen memur ise iş sahibini kayıt yaptırması için diğer masaya gönderir. Kayıt memuru ise diş ağrısı nedeniyle onunla ilgilenecek durumda değil. Nihayet dışçıye gidip dişini çektirdikten sonra gelir evrakları kaydeder. İş sahibi evraklarını alıp memura döndüğü zaman ikinci vakti geldiğinden memurlar namaza giderler. Sonunda sıra iş sahibine de gelir:

---

³⁴ Refik Halit Karay, **Ago Paşanın Hatıratı**, s. 93

³⁵ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 48

“Bizim kâğıdın yazılmasına da sıra geldi, tam mührünü hazırlayıp, basacağı yeri hohlarken müdür çağırttı; evrak kaleme girerken sokakta borular öttü, davullar çalındı, asker geçti, herkes pencerelere koştu; müdür beye imzalatırken telefon öttü, bir muhavere başladı ve nihayet zarfın ağzı kapanırken dehlize asılı bir çan tatil zamanını ilan etti.

—Aman rica ederim, dedim, beş dakikalık bir iş kaldı, ikmale buyurmayınız!

Memur efendi hiddetlendi, kâğıdımı çekmeceye fırlatıp attıktan sonra ateş püskürür gibi dedi ki:

—Yoo! Efendi, istipdat devrinde değiliz; nizam, intizam var, haricine çıkamayız!

İşte azizim, devairde takibi mesalih bu demektir”³⁶

Yukarıda söylediğimiz ve örnekten de okuduğumuz gibi Anadolu kasabasındaki memurların hiç biri halk için çalışmayıp vakitlerini kendi keselerini doldurmaya ya da kendi zevklerini temin etmeye harcıyorlardı. Normal şartlar altında bu tarz memurların işten uzaklaştırılmaları, bir daha devlet işlerinde yer almamaları gerekiyordu. Fakat durum öyle değil, tam tersi. Onlar başka yerlere nakil ediliyor ve bildiklerini orada da yapıyorlar, daha beteri terfi edilenler de oluyordu. Bu durum yazarın ‘Gurbet Hikâyeleri’ndeki “Bir Rezalet, Bir Felaket” hikâyesinde şöyle tasvir ediliyor:

“Bizim kasabanın yüksek memurları daha ziyade keyif ve eğlence düşkünüydüler. Uzaktan uzağa duyuyordum, her gece birinin evinde toplanarak vur patlasın, çal oynasın, elekçi kızlarıyla sabahı ediyorlar, ikindiye doğru göz kapakları şiş, ağızları çarpık, dilleri kırıklı, asık surat daireye şöyle bir uğrayıp yine zevk âlemine dönüyorlardı”³⁷

Tabii, bütün memurlar tembel, kendi zevklerine düşkün, iş beceremeyen kimseler değildi. Memlekete ciddi hizmet etmek, yardım dernekleri kurmak gibi yararlı işlerle ilgilenmek isteyen, çalışkan, gayretli kimseler de vardı. Ne yazık ki diğer memurlar, bunların cesaretlerini kırıyorlar, iş yapmalarına mani oluyorlar, böyle çalışkan, gayretli memurlardan rahatsız oluyorlardı. Hatta iş yapmak isteyen memurlara ters öğüt verenler de oluyordu. Tıpkı Refik Halit’in “Minelbab İlelmihrab” hatıratında genç memura öğüt veren rical gibi:

“Eski ricalden biri, bakmış ki kalem memurlarından biri işinde fazla gayretkeşlik gösteriyor, canı tez; istiyor ki her şey derhal olup bitsin, evrak birikmesin, takip eden kişiler

³⁶ A. e. , s. 50

³⁷ Refik Halit Karay, **Gurbet Hikâyeleri**, İstanbul, Semih Lütü Kitapevi, 1940, s. 148

beklemesin, vakit kaybolmasın. Bu uğurda nefes nefes kalemde kaleme koşuyor, amirlerin başına dikiliyor, asabi ve telaşçı vücudunu devlet işleri için yiyor, tüketiyor ve tabiatıyla dairenin bütün huzurunu, rahatını da bu yolda bozuyor. Bir gün dayanamamış, bu ateşli genci karşısına çağırır: ‘-Oğlum, demiş, devlet umumiyle böyle uğraşılmaz. Önüne bir deste evrak mı getirdiler, şöyle bir göz gezdirirsin o işin yapılmasında sana, nefesine bir fayda var mı? Yok! Yapmadığın takdirde ise bir zarar gelecek mi? Hayır! O halde kâğıtları şöyle iter, bir kahve ısmarlar, sigaranı yakar, rahatına, keyfine bakarsın!’³⁸

Yazarın 1919 tarihinde İstanbul’da yazdığı “Şeftali Bahçeleri” adlı hikâyesindeki İstanbul’da doğmuş, Paris’te bulunmuş idealist bir genç olan hikâye kahramanı Ağâh Bey diğer bir örnektir. Yazı işleri Müdürü olarak gönderildiği kasabada olağan üstü işler yapacak, dernekler, kooperatifler kuracak, memlekete ciddi hizmetlerde bulunacaktı. Ancak kasabanın eski memurları onun bu hayallerinden, amaçlarından uzaktır ve günlerini şeftali bahçeleri arasında zevk ve sefa içinde geçirmektedirler. En büyük idealleri ise her akşamüstü şeftali bahçelerinde âlem yapmak olan sorumsuz memurlar şu satırlarla ifade edilmiştir:

“Bu keyif düşkün memurlar, suya sabuna dokunan işlere karışmadıklarından senelerce yerlerinde kalırlar, adeta kasabayı benimseyip ev yaptırırlar, havuz açtırıp kameriyeler kurdururlardı. Terfi ümidinde olmadıklarından resmi işlere ehemmiyet vermezler, zevklerine bakarlardı”³⁹

Ağâh Bey kasabaya indiği an düşüncelerinin tam tersi bir tablo ile karşılaşır. Çünkü herkesin dilinde ne hizmet, ne çalışma; sadece şeftali bahçeleri ve bu bahçelerde yapılan eğlenceler vardır. Bu tablo onu derinden sarsar. Buna rağmen o düşüncelerini gerçekleştirmek yolunda çalışmalara başlamışsa da olumlu bir sonuç elde edemez. Artık ruhunu kor gibi yakan düşüncelerinin alevi sönmeye başlamıştır. Ağâh Bey gittikçe çöker ve idealindeki dünyaların yıkılışını acı acı seyrederek. İnadını bir süre kaybetmeden direnmesine rağmen nihayetinde onun da çalışmaya gönlünde hiçbir istek kalmaz ve iradesini tüketir.

³⁸ Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 131

³⁹ Refik Halit Karay, *Memleket Hikâyeleri*, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1995, s. 38

Artık o da şeftali bahçelerinde düzenlenen eğlencelerin değişmez kişisidir. İdeallerin yerini günlük hayatın basit meseleleri, zevk ve içki almış ve düşünceleri şeftalinin güzel kokusunun arasında kaybolup gitmişti ve yazarın dediği gibi:

“Daha geçen yıl dar redingotu sırtında; uyuşukluk üzerine nutuklar veren Ağah Bey şimdi bu hoş kokulu havayı ciğerlerine kadar derin derin çektikten sonra yenleri sıvalı bol entarisi içinde rahat rahat geriniyor, yeni atılmış minderin üzerine yaslanıp:

- Gel keyfim gel!
Diye söyleniyordu.”⁴⁰

Refik Halit yazılarına sadece memurları değil, onların çalıştıkları tütünlü dumanlı, kırık dökük, insana bir uyuşukluk hal veren işyerlerini de konu ediyor. İşyerleri bunlardan ibaret değildi. Bir de iş yerlerine girerek adamları rahatsız eden, ardı arkası kesilmek bilmeyen şerbetçiler, kurabiyeciler, hatta dilenciler de vardı. İş görmek için gelen ziyaretçiler ise saatlerce kapının önünde beklemekten yoruluyorlardı. Yazar bu durumu ‘İlkokul Çocuklarına’ adlı yazısında şu şekilde tasvir ediyor:

“Çoğu yerde fena kokan bir koridordan geçer, gıcırtılı kapı sesleri arasında murdar bir perdeyi kaldırır, kırık dökük yazıhanelerle, yayları fırlamış koltukların yığıldığı tütün dumanlı bir odaya girerdiniz. Bakardınız ki, kâtiplerin kimisi mindere kıvrılmış horul horul uyuyor; kimisi bağdaş kurmuş, tespih çekiyor; kimisi diz çömuş, Kuran okuyor; kimisi ayaklarını altına toplamış ciğer piyaz yiyor. Bunlar yetmiyormuş gibi içeriye, ara vermeden bardakları birbirine vuran şerbetçiler, ellerinde tepsi kurabiyeciler, koltuklarında testi sucular, hatta değneğini vurarak kör dilenciler giriyor... İşlerini gördürmek için gelenler ise günlerce beklemekten yoruldukları için duvarlara dayanmışlar, yerlere çömelmişler, kendilerimden geçmişler, ‘lahavle’ çekiyorlar.”⁴¹

1.4. SEÇİMLER

Meşrutiyet Devrinde seçimler daima gayri kanuni bir şekilde yapılırdı. İttihat ve Terakki Fırkası reylerin yalnız kendilerine verilmesini istiyordu. Bunun için ellerinden

---

⁴⁰ A. e. , s. 48

⁴¹ Refik Halit Karay, **Guguklu Saat**, s. 53

gelen her şeyi yapmaktan çekinmediler. Seçim zamanı yaklaşınca ilk iş olarak örfi idare ilan edilir, sonra diğer fırkaların propagandasını yapmaması için muhalif gazeteler, kapatılır, gazetelerin müdürleri hapishanelere sokulurlardı. Hatiplerin susturulması için camilere, meydanlara “yasak” levhaları asılır, halkın çoğu konulan usullere uymadı diye cezalandırılırdı. Hele muhalifler her tarafta baskı altında tutulur, ağızlarını açmağa meydan bırakılmazdı. Refik Halit’in “İkinci On Temmuz Kadar” yazısından alacağımız parça buna çarpıcı bir örnektir:

“Neydi o mebusan intihabı! Asıl layıklar mebus olmasın fikriyle, eli kamçılı, beli silahlı, omuzu tüfekli kıyıda kenarda ne kadar haşarat varsa kazak taburu gibi doludizgin, yalnkılıç vilayetlere saldırıldı. Hatipleri susturmak için sokakta yasak, meydanda yasak, camide yasak, hulasa, yasak oğlu yasak diye divaniharptan kararlar al, mukarrerata göre hareket eylemedi diye İstanbul’da, taşrada topladığın adalet taraftarını sığdırabilmek için zindan kapılarını ardına kadar aç, memleketin sekiz yüz köşesinde muhalifleri evvela ayakaltında çiğne, sonra cami avlusunda halı silker gibi sopa altında işkenceye çek, ondan sonra bu intihaba meşru de.”⁴²

Belediye ve mebus seçiminde kanuni şartlar düşünülmezdi. Seçim sırasında belediye meclislerinin ve imamların karışacağı yerde jandarmalar, bekçiler, koruyucular müdahale ederlerdi. Hatta seçimde oturdukları yerlerden taşınan insanların adına mahalle imamları tarafından reyler atılırdı. Reyler İttihat fırkasının lehine kullanılırdı. Seçimde hileye de başvuru olarak atılan muhalif reylerin yerine İttihatçıların reyleri türlü bahanelerle konulurdu. Yazar rey sandıkları hakkında “Rey sandıkları kul yapısı değil mi? Nelere, nelere müsaittir!”⁴³ diyor.

Hele seçim sandıklarının develer üzerinde taşınması o devrin bir hususiyetini teşkil ederdi. Önde davul ve zurna bulunur, onun arkasından imam ve papazın arabası gider, bunu da kırmızı bezlere sarılan seçim sandığı takip ederdi. Herkeste soğuk bir azamet ve sahte bir neşe oluyordu. Bu geçişi yazar şöyle tasvir ediyor:

“Davul bana köy düğünlerini hatırlattığı kadar şimdi mebusan intihabımı da derhatır ettiriyor. O önde, imamla papazın kurulduğu araba arkada, al gazelere sarılmış rey sandığı

---

⁴² Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 143

⁴³ A.e. , s. 109

ortada, rengârenk bir katarın ehemmiyet ve ciddiyeti nispette ağır bir iftarla mahalleler arasından geçişi görülecek şeylerdendir”⁴⁴

Seçimi takip eden günlerde ise iş daha zordur. Çünkü seçim sırasında pek çok kimseler yaralanmış, birçoğu sürülmüş, halk perişan durumda, seçimden sonra da rahat yaşayamıyorlardı. Bir kısmı seçim sırasında yaralananları tedavi etmekle meşgul oluyordu. Yani halkın eksikliğini giderecek, durumunu düzeltecek, geleceğini aydınlatacak olan seçim, zaten zor durumda olan halkı daha da müşkül hale düşürmüş oluyordu. Yazar bu durumu şu şekilde anlatıyor:

“İntibaktan sonra ahalinin yüzde yirmisi hastabakıcılık etti; haftalarca evlerde mecruhların yaraları sarıldı, vücutlarına merhemler sürüldü, son nefesini ha şimdi verecek diye başlarında Kuranlar okundu! Bugünleri gördükten sonra, “Domuz topu”, “Tırnak sökümü”, “Perde değneği” gibi maharetlerini öğrendikten sonra İspanya engizisyonu üzerine en mufassal, en feci kitabı ben yazarım.”⁴⁵

1.5. SÜRGÜN, İDAM, İŞKENCE

Refik Halit’e göre Meşrutiyet Devrinde Bekir Ağa bölüğünü bilmeyen muhalif, gazeteci yok gibidir. İttihat ve Terakki Fırkası hakkında küçük bir imada bulunan şahsiyetler yahut kabine değişmesinde muhalif tanılan kimseler için Bekir Ağa bölüğüne gitmek gayet tabii bir hal almıştır. Oraya giden pek çok kimselerin tırnakları sökülür, sopalarla akla gelmedik işkenceler yapılırdı. Uzun müddet burada kalındıktan sonra suçları sabit görülenler cezalandırılır, suçları olmayanlar ise serbest bırakılırdı.

İkinci ceza ise sürgüne gönderilmektir. Sürgün yerleri Anadolu’nun ıssız bucaksız, dağların çevrelediği, insan yüzü görmemiş yerlerdi. Bunların başında Sinop, Çorum, Bala ve Ankara şehirleri gelirdi. Sürgüne gidenlerin hepsine “cemiyeti hafiye” damgası

---

⁴⁴ A. e. , s. 120

⁴⁵ A. e. , s. 144

vurulurdu. Menfadakilere dört beş gündelik verilir, onlar bu para ile hem kendilerini hem de ailelerini geçindirmek için uğraşırlar, sefalet içinde kıvranırlardı.

Refik Halit, Talat Paşa için söylediği bir alay yüzünden sürgün cezasına çarptırılarak beş sene boyunca memleketinden, akrabalarından uzakta geçirmek zorunda kalan sürgünlerden biridir. “Minelbab İlelmihrab” adlı hatıratında kim tarafından ve niçin sürüldüğünü hatırlayarak diyor ki:

“Talat Paşa “Hırkaya alışanlar birdenbire frak giyerlerse gülünç olurlar” dediğimin cezasını pek tesirli seçmişti. Bu masum istihzamı sonuna kadar bir türlü affedememişti. Beni sürgüne bu cümlem göndermiş, bu cümlem yüzünden menfam beş sene uzamıştı.”⁴⁶

Yazar sürgünün zararsız ve idari bir ceza olmadığını, tersine maddi ve manevi çöküntülere uğratan, hele sorgusuz cevapsız sürülmenin daha da derin tesirler yaratan ceza olduğunu adı geçen hatıratında yazıyor ve zamanının genç politikacılarına şöyle sesleniyor:

“Genç politikacılara söylüyorum: Sakın İttihatçılar gibi siz de sürgünü zararsız ve idari bir ceza addetmeyiniz. Ben ne şöret, ne makam hırsı ile fırkacı oldum. Beni Hürriyet ve İtilafa sokan Damat Ferit Paşa değildir; aleyhimde, sorgusuz, cevapsız sürgün kararını verdiği için Talat Paşa’dır, Cemal Paşa’dır!”⁴⁷

Meşrutiyet Devrinde hükümetin tatbik ettiği cezalardan en mühimi idamdır. Fakat bu iş daima gelişi güzel yapılır, kabahatleri olmayan pek çok kimseler bu yanlışlıklara kurban giderlerdi. Halk asılma korkusundan daima rahat nefes almadan, üzüntü içinde yaşardı. Hem meşrutiyetteki asılma istibdat devrinin baskınını da çoktan bastırmıştı.

Bu asılma o kadar çoğalmıştı ki insan ölülerinden akbabalar ve kartallar dahi besleniyordu. Cellâtlar insan öldürmekten adeta zevk almaya başlamışlardı. Refik Halit bu mesele için şöyle yazıyor:

“As!” deyince sıra sıra darağaçları kurulur, “yak!” deyince alev alev meşaleler tutuşur, “bas!” deyince tabur tabur jandarmalar üşüşürdü. Elinizde zindan anahtarları, belinizde idam

⁴⁶ Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, s. 43

⁴⁷ A. e. , s.45

ipleri, sırtınızda darağaçları vilayet vilayet dolaştınız; Ali'ye çattınız, Veli'yi bastınız, Ahmet'i kastınız, Mehmet'i kavurdunuz, beş senedir her tarafta kargalara insan leşinden öbek öbek ziyafetler çektiniz; akbabaları çoluk çocuk ölüsüyle besleyip, kartalları Âdem etinden tiksindirdiniz.”⁴⁸

Hapis, sürgün ve asılma cezalarından başka bir de kurşuna dizilme cezası da vardı. Bu ceza daha ziyade gazetecilerin hayatına mal oluyordu. Onlara iftiralar atılarak türlü şekilde itham ediliyorlardı. Önce tehdit mektupları gönderiliyordu veya sokakta yollarını keserek sözlü tehditlerde bulunuyorlardı. Meşrutiyet devrinde iktidarda bulunan hükümet -veya bunu destekleyen komitenin- kararıyla öldürülen gazeteciler bir köprü üzerinde vurulan Hasan Fehmi idi. Diğer gazeteciler de Ahmet Samim ve Zeki Bey idi. Gazeteler ise bu olayları baş makale olarak yazmaktan çekiniyorlardı. Olaylar sütunlarda kısaca veriliyordu. Fakat Refik Halit gibi Fecri Ati Cemiyetinin bazı üyeleri Ahmet Samim katledince Bekir Ağa bölüğünü göz önüne alarak 'İştirak' gazetesine makale yazmışlardı. Yazar 'Bir Ömür Boyunca' adlı hatıratında bu olayları hatırlayarak makaleyi yazmaya yardım eden, neşreden meslektaşlarının nasıl azarlandığını, asmakla tehdit edildiğini hatırlıyor ve kendisi hakkında şöyle diyor:

“Komite makalenin tarafımdan yazıldığını tabiatıyla öğrenmiş ve bana bir mim daha koymuştu. Bu mimlerdir ki sonradan beş yıl menfalarda melül melül meletteler. Mahmut Şevket Paşanın katli vesile olmuştu da sürülmekle kurtulmuşum. Yoksa beynime bir kurşun sıkılarak vücudu da, kalemi de izale edilecek dördüncü gazeteci ben olacaktım.”⁴⁹

Böylece hükümet sürgün, idam, işkencelerle kendisine meydan okuyanları korkutmak, sindirmek istiyordu. Fakat ne kadar uğraşsalar da muvaffak olamıyorlardı. Nihayetinde, bütün bu olaylar kabinenin düşmesine zemin hazırladı.

---

⁴⁸ Refik Halit Karay, **Sakın Aldanma, İnanma, Kanma**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940, s. 57

⁴⁹ Refik Halit Karay, **Bir Ömür Boyunca**, s. 48

1.6. DIŞ OLAYLAR

Meşrutiyet ilan edildiği zaman Osmanlı Devletinin dış durumu tehlikeli vaziyetteydi. Bir taraftan Bulgaristan demir yollarındaki grevden istifade ederek kendi bağımsızlığını ilan etti, diğer taraftan Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i kendine dâhil etti. İttihat ve Terakki hükümeti iktidara geçince bu olaylara bir son veremedi. Ardından Trablus, Balkan ve Dünya savaşları patlak verdi. Refik Halit, Alman taraftarlığına, dış siyasette tatbik edilen yollara karşıdır. Onun için bu konuda kendisinin memnuniyetsizliğini bildirmek amacıyla mizahi yazılar yazmaktan çekinmemiştir.

Gerek Bulgarlar, gerek Yunanlılar Osmanlı Devletinin sınırlarında yapmadıkları zulüm bırakmıyorlardı, insanları öldürüyorlar, demir yollarına hücum ediyorlardı. Bütün bu olup biten olaylara rağmen İttihat ve Terakki idaresindeki hükümet bu meseleleri barıŐ yoluyla halletmek istiyordu. Muhalifler ise savaşmak istiyorlardı. Yazar da İttihatçıların Bulgarlarla anlaşmasına karşıydı. Devletin dış durumu karmaşık halde iken, hükümet bu sorunları halletmek yerine başka işlerle uğraŐıyorlardı. Yukarıda da söylediğimiz gibi Refik Halit yazdığı mizahi yazılarında kahramanlarının ağzından kendi memnuniyetsizliğini bildiriyor. Onun “Arabacının Derdi” adlı yazısındaki arabacı hükümetin sorunları çözmek yerine başka işlerle uğraŐmasını Şu Şekilde tenkit ediyor:

“Nizam, tarife! Cumbaya saksı koyma, yasak! Sokağa çirkef atma, yasak! Pencereye çamaşır asma, yasak! Hepsi laf, hepsi! Gücünüz, kuvvetiniz varsa Bulgarları ezsenize, Yunanı tepelesenize. Malımızı mülkümüzü alır, hudutlarda askerimizi kesip biçerler, Őimendiferlerimizi uçururlar. Gücünüz bize mi yetiyor?”⁵⁰

Gerek Bulgar meselesine, gerek diğer meselelere İngilizler, Fransızlar, Ruslar, İtalyanlar, Almanlar karıŐıyorlardı. Onlar Osmanlı Devletini daha derin kargaŐaya sürükleyerek, kendileri bir parça yer elde etmek istiyorlardı. Yazar “Avrupa bizi didikliyor, parçalıyor, vücudumuzu liyme liyme edip etlerimizi ürüyenlere, uluyanlara dağıtıyordu” diyerek kendinin memleketi parçalamak isteyen Avrupa devletlerine

---

⁵⁰ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 8

düşmanlığını gösteriyor. Memleketin bu durumunu kurbanlık koyuna, sokak köpeklerine dağıtılan bayat ekmeğe benzetiyor:

“Türbe kapısında boğazlanmış kurbanlık koyuna, kâh kuyruk sallayıp kâh kuyruklarını bacaklarının arasına sıkıştıran sokak mahlûklarına baş, göz sadakası olarak dağıtılmış bayat ekmeğe dönmüştük”⁵¹

Osmanlı Devletindeki bu kargaşayı fırsat bilen Arnavutluk baş kaldırırken, Yemen’de isyanlar çıkıyordu. Bunları bastırmak için askere ihtiyaç vardı. Fakat doğru düzgün yollar olmadığı için oralara asker sevk etmek işi uzuyor, askerler gidinceye kadar isyanlar, ihtilaller büsbütün artıyor ve bastırılmayacak hale geliyorlardı. Yani yolsuzluktan dolayı asker gönderip isyanları bastırmak mümkün olmuyordu. Bu meseleyi yazarın “Her Fenalığa Sebep: Yolsuzluk” adlı yazısında yolsuzluktan çile çeken bir vatandaşın ağzından dinliyoruz:

“Ya hükümetin bütün çektikleri, yolsuzluktan değil mi? Yemen’e bir buçuk ayda asker gönderebiliyoruz, hâlbuki bir haftada gitse Şeyh İdris parmağını oynatamaz. Havrana bir türlü yerleşemiyoruz, hâlbuki yollarımız olsa Dürzüleri en sadık tebaamızdan sayabiliriz. Arnavutlukta bin türlü iğtişâslara, ihtilallere maruz kalıyoruz, hâlbuki trenlerimiz işlese, şoselerimiz ağ gibi etrafı sarsa oralarımı İsviçre kadar sakın görebiliriz”⁵²

Her tarafta isyanlar çıktığı, ihtilaller çoğaldığı bir devirde hükümet adamları dış meselelerin gayet yolunda gittiğine inandırmaya çalışıyorlardı. Hatta Hakkı Paşa zamanında Sultan Reşat ile o devrin Dâhiliye Nazırı Hacı Adil Bey Arnavutluk’a bir seyahat yaparak oranın durumunu öğrenmeye çalışmışlardı. İstanbul’a döndüklerinde oranın asayişinin gayet düzgün olduğunu bildirmişlerdir. Fakat ardından Arnavutluk’ta büyük bir ayaklanma olmuştur.

Dış meseleler bundan ibaret değildi. Bir yandan Karadağ meselesi ortaya çıkmış, bu meseleyi kabine savaşıla halletmek arzusunu bildirmişti. Refik Halit Karadağ

---

⁵¹ Refik Halit Karay, **Gurbet Hikâyeleri**, s. 87

⁵² Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 58

meselesinin savaşıla halledilmesine karşıdır. Çünkü onun kanaatince bu mesele savaşıla hallolunmayacağı gibi memleketin yıkılmasını kolaylaştıracaktır. Yazar kabinenin savaşıa katılma isteğini Hocanın atının sırtından tutuşması hikâyesine benzeterek şöyle anlatıyor:

“Şu Karadağ meselesi münasebetiyle Allah kabineyi ‘acaba bir de haricen harp etmek nasıl olur?’ düşüncesinden muhafaza etsin! Zaten içimizden yanıp tutuşuyoruz, bir de hocanın atı gibi sırtımızdan alev almasak; Nasreddin Hoca bir gün atına çalı çırpı yüklemiş, dağdan geliyormuş; acaba yeşil çalı da kurusu gibi tutuşur mu fikriyle elindeki çubuğu fundalara uzatıvermiş, o anda dehşetli bir çatırtı kopup çalılar tutuşmuş, at da sırtındaki bu ateşten ürküp sahibinin elinden kurtulmuş, şuraya buraya koşmağa başlamış. Hoca ata yetişemeyeceğini anlayınca arkasından bağırması: “Aklın varsa doğru göle koş!” demiş.

Acaba sonra bize de “aman, aklınız varsa sulha durmayın koşunuz!” mu diyecekler?”⁵³

Arnavutluk, Yemen meseleleri halledilmek üzereyken İttihatçılar arasında anlaşmazlık ortaya çıktı. Sadarete bulunan Hakkı Paşa kabinesi istifa etmek isteğinde bulunmuştu. Refik Halit memleket böyle bir durumda iken kabinenin istifası kötü neticeler doğurabileceğini düşündüğü için, buna karşıdır. Zaten bütün düşmanlar bir seneden beri vatanı Osmanlı Devletini parçalamak için çalışıp çırpınıyorlardı. Vaziyet biraz sakinleşince kabinenin istifası eski karmaşalı hali geri getirebilirdi. Refik Halit kabinenin istifasına karşı olduğunu, istifanın yerine memlekette asayışı sağlamak daha iyi olacağını “İstanbul Mebusu Olmak” yazısında şöyle dile getiriyor:

“Şimdi ihtilafın, istifanın sırası mıydı? Hazır Arnavutluk biraz yatışmış, Havran bastırılmış, Yemen dinlenmeye karar vermiş, hulasa serhatlarımızın dört köşesinde yangınlar, fırtınalardan sonraki o acı sükûnet hâsıl olmuşken şu gufran ayını gürültüsüz, dedikodusuz geçirmek lazım gelmez miydi? Bir senedir kopan çığlıklar, feryatlardan sonra o minder gibi didik didik edilen maderi vatanın eteğine sokulup biraz da sesi sedayı kesmek, zarar ve ziyana nihayet vermek icap etmez miydi?”⁵⁴

Trablus savaşının ilanı Hakkı Paşa’nın sadaretine rastlar. İtalya Trablus’taki nüfuzunun Osmanlı Hükümeti tarafından onaylanmasını istiyordu. Osmanlı Devletinin

---

⁵³ A.e. , s. 117

⁵⁴ A. e. , s. 105

iç meseleler arasında yuvarlanmasını fırsat bularak İtalya Trablus için savaş ilan etti. İtalyan savaşıyla Osmanlı Devleti bir parça toprağını daha kaybetmiş bulunuyordu. Buna sebep olan siyaset adamlarının acizliği, tam iş göreceği zaman çekilip gidişleriydi. Savaşa sebep olan devlet adamlarını yazar bir yazısında şöyle hicvediyor:

“Kopacak kiriş sesinden nasıl belli olursa, batacak gemi de süvarisinden, tayfasından neden belli olmasın. Bizimkiler, siyaset denizciliğinde Kastamonu’nun kangırısından daha yaya, yeni gelmiş ve İstanbul’a geçmek için Üsküdar’dan kayığa daha ilk ayağını atmış bir iç Anadolulu kadar acemi. Sular biraz kabardı mı -Trablus meselesinin bidayetinde gördük- hepsini deniz tutuyor, tam iş görecekları zaman ne yelkende, ne dümende, ne kürekte adam kalıyor.”⁵⁵

Hükümet adamlarını bütün bu olaylar pek ilgilendirmez. Onlar için toprak kaybetmenin bir ehemmiyeti yoktur. Daha ilk başta dış siyasette doğru istikameti tayin edemeyen, doğru taraftarı seçemeyen hükümet arka arkaya aynı gaflete düşüyordu. Dış siyasette başlayan Alman dostluğunun hayrı az olmuştur. Daha beteri memleketi bir savaştan ötekisine sürüklemiş, toprak kaybettirmiş, perişan duruma düşürmüştür. Hükümet adamları bunu idrak etmekten acizdir ki bu taraftarlıktan vazgeçememiş. Yazar hükümetin Alman taraftarlığını şu örnekle daha iyi anlatıyor:

“Delisi, divanesi olduğumuz Almanya’nın, Avusturya’dan sonra üçüncü müttefikı olan İtalya’dan da uzanan bu tecavüzü beni azim bir hayrete düşürmedi. İyi ki dostumuz Almanya’nın yalnız iki müttefikı varmış; ya altı müttefikı olsaydı, bizim de düşmanımızın adedi altıyı bulacakmış; yine şükür Allah’a!

Bu hal bana neyi hatırlatıyor, biliyor musunuz? Hani bazı haylaz oğullar vardır da, gider kendisine fayda gelecek kadın kadıncık mis gibi sabun kokulu hanım kızları bırakıp, arkasında bin belasıyla dolaşan fettan karılara aşk olur ve bu muzır sevda uğurunda düellolarda böğrüne kurşun, omzuna meç, kavgalarda ense köküne tokat, şamar yer; bizim kabine de öyle! Zavallı, Almanya demiş, bir iri kadının divanesi olmuş, Avusturya, İtalya ismindeki diğer didadelerinden görmediği zarar yok. Biz bir ittifaka dâhil olan hükümetlerden birine yar ve mekel olalım, hakkında inşat etmediğimiz methiyeler bırakmayalım da sonra rüfekasının tehditlerinden başımızı kurtaramayalım. Ben böyle bir siyaset garibesini Sultan Hamit’ten başka kimsenin başından geçmez sanırdım. Meğerse tarih bir tekerrürmüş!”⁵⁶

---

⁵⁵ A. e. , s. 101

⁵⁶ A. e. , s. 127

Trablus savaşından sonra Balkan savaşı patlamıştı. Sait Paşa'nın istifası üzerine Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabineyi kurmuştu. Balkan devletleri bir ittifak hazırladılar ve ittihatçıların zayıf noktasını bularak savaş aıtıldılar. Bir taraftan da Balkan devletleri ittihatçıların kabineyi elde etmesini arzu ediyorlardı. Çünkü onların nasıl olsa anlaşmazlık yüzünden alt edileceğinden emindiler. Bu onların işine yarayacaktı. Sırası gelince Balkan devletleri memleketteki istikrarsızlıktan faydalanarak kendi bağımsızlıklarını ilan ederlerdi.

Bu acı gerçeklerin bir türlü farkına varılamıyor, kabine kendi bildiklerini yapmakta devam ediyordu. İki savaş üst üste kaybedilmesine rağmen yine Alman taraftarlığından vazgeçilmiyordu. Hatta Dünya Savaşı başlayınca bu artmış, onlarla birlikte harbe girilmişti. Yazar hükümetin Almanya ile savaşa girmesini pehlivanın arkasından giden mahalle çocuğuna benzeterek şöyle diyor:

“Biz Almanya'nın cakasına tutulduk. Vilhelm'in bıçkın edası, tosun tavrı yok mu? Ağzımızın suyu aktı. Pehlivan peşinde giden mahalle çocuğı gibi yalınayak, başıkabak, elde yok, sırtta yok, arkasına takıldık, dünyaya meydan okuduk.”⁵⁷

Osmanlı Devletinin bilgisiz devlet adamları yüzünden savaşa ortaklık etmesi bütün her şeyi alt üst etmişti. Savaş bütün şiddetiyle devam edip İngiliz ve Fransızlar savaşı kazanmaya yüz tuttıkları halde yine hakikat halka gösterilmek istenmemiş. Gazeteler bu işin önderliğini yapmış. Fakat Refik Halit gibi aydınlar gerçeğı açıklamak istediyseler de dinleyenler olmamış. Bunu yazar şöyle anlatıyor:

“Daha dün, ben Almanya'nın Fransa'daki geri hareketinden teessürle bahsederken onlar bıyık altından gülüp eğlenerek:

— A safdil diyorlardı, bu Hidenburg'un bir planı; çekilip çekilip bir tos vuracak, Paris'i çökertecek!”⁵⁸

Refik Halit'in beklediğı akıbet nihayet başa gelmiş ve savaş kaybedilmiştir. Devleti savaşa sürükleyen paşalar ise memleketi terk etmek mecburiyetinde kalmıştır.

⁵⁷ Refik Halit Karay, **Sakın Aldanma, İnanma, Kanma**, s. 64

⁵⁸ **A.e.** , s. 65

Yenilgiden sonra her tarafın sükûnet içinde bulunması arzu ediliyor, isyan ve ayaklanmaların önüne geçilmesi isteniyordu. Fakat paşaların memleketi terk etmeleriyle iş bitmiş değildir. Artık harbin tesiriyle sosyal hayat tamamen bozulmuş, halk perişan durumda, memleket ise küçülmüş, yazarın da dediği gibi: ‘Elimizde baba mirasından avuç içi kadar yerle birkaç düzine adam kaldı: “Mağlubiyetimiz: Talihi harp!”⁵⁹

---

⁵⁹ A.e. , s. 69

2. REFİK HALİT KARAY’IN ESERLERİNDE SOSYAL HAYATLA İLGİLİ MİZAHİ YAKLAŞIMLAR

Sosyal hayatla ilgili mizahi yaklaşımlar altında topladığımız yazılar iç ve dış siyasetteki çalkantılar nedeniyle sosyal hayatta ortaya çıkan aile içi düzensizlikler, şehir hayatında önemli rol oynayan yolların bozuk durumu, nakil vasıtalarının murdar hali, halkı perişan hale getirerek şehri mahveden yangınlar, halkı canından bezdiren sayısız vergiler gibi konulardan oluşmaktadır. Refik Halit’in sosyal hayatla ilgili yazılarında yukarıda saydığımız meseleleri mizahi bir tarzda anlatmasındaki maksat, onları düzeltmek için halkı bilinçlendirmektir.

Birinci bölümde ele aldığımız meselelere değinirken yazar benzetmeler yaparak, Hoca Nasreddin fıkralarını örnek vererek yazılarını zenginletmiştir. Kendisi “Zaten o fıkraların çoğu, kötü idareleri anlatmaya, hatalarını zarafetle yüze vurmaya pek yaradı”¹ diyor.

Sosyal hayatla ilgili meseleleri ele alırken, bu meseleleri ya kendisi anlatıyor ya da kahramanlarının vasıtasıyla okuyucuya aktarıyor. Hikâye ve romanlarında da sosyal hayatla ilgili mizahi yaklaşıma rastlamak mümkündür. Sırası gelince bunların üzerinde daha geniş bilgi vereceğiz.

Şerif Aktaş, Refik Halit Karay’ın eserlerindeki kahramanlar hakkında şu tespitte bulunuyor:

“Yazarın, kadın ve erkek bütün kahramanları, XX. Asır Türk toplumunun bazı özelliklerini aksettirecek tarzda seçilmiştir. Onlar, ne tam anlamıyla yerli ve milli, ne de tam manasıyla Avrupaî insanlardır. Aslında şahısların dramına sebep olan en önemli faktör, bu iki kutup arasında kalma keyfiyettir.”²

Aile hayatıyla ilgili yazılar altında batılı yaşam tarzına uymak isteyen ailelerin dramı, giyim kuşama düşkünlüğü konu olacaktır. Ayrıca aile kurmak isteyen gençlerin

¹ Refik Halit Karay, **Sakın Aldanma, İnanma, Kanma**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940, s. 108

² Şerif Aktaş, **Refik Halit Karay**, Ankara, Akçağ Basım Yayın Pazarlama, 2004 s. 280

gayeleri ve düşüncelerini mizahi şekilde anlatan yazılar da aynı başlık altında ele alınmıştır.

Refik Halit'in yazılarındaki sosyal meseleler aslında hayatın birer dramıdır. Çünkü savaştan sonraki hayat pek eğlenceli değildir. Halkın çoğunluğu sefalet içinde kıvrınmaktadır. Yazarın bu meselelerden söz ederken maksadı okuyucusunu güldürmek, güldürürken de düşündürmektir. Böylece sosyal problemlere dikkat çekerek, aksaklıkların düzeltilmesini sağlamaktır.

Yazar sosyal meseleleri hem yazılarında hem romanlarında söz konusu ederken türedi harp zenginleri üzerinde de durmuştur. Amacı kendi eğlence hayatına düşkün zenginlerden hiciv yoluyla intikam almaktır.

2.1. AİLE HAYATIYLA İLGİLİ YAZILAR

Devamlı birkaç savaşın, iç meselelerin yüzünden eski alaturka aile hayatı değişmiştir. Batıyla ilişkiler arttığından alafrangalık yaşam tarzı aile hayatına girmeye başlamıştır. Ancak eskinin bozulması yeninin de tam benimsenmemesi aile hayatında birtakım aksaklıklar doğurmuştur. Bundan dolayı aile yaşamında huzursuzluk ortaya çıkmıştır.

Yazar mesut bir aile oluşabilmesi için, öncelikle evlerde konfor olması gerektiğini düşünüyor. Fakat zamanın evleri bu konfordan mahrumdur. Muhakkak damları akar, su boruları patlar, camları kırılır, banyoları bozulur. Yazarın “Konfora Dair” adlı yazısında ev sahibi tıraş olmak için bir fincan su ister. Ancak bir fincan su yerine bin sorunla karşılaşır.

- “Tıraş olacağım, biraz sıcak su lazım, mutfakta ateş var mı?
- Hayır, bitmiş!
- Soba yanıyor orada ısıtınız!
- Çoktan sönmüş...
- Peki, gazocağını yakıverin!
- Geçen gün tıkanmıştı, iğnesi de alınmadı, yanmıyor...

—Hay aksi şeytan hay, şu ispiroto lambasına bak, belki içinde biraz kalmıştır.
—Onu da nereye koymuşlar bilmem ki... Dün şuracıktaydı, birisi almış, durun arayacağım!
—Canım, hala bulamadınız mı?
—Buldum amma tamtakır, zaten ne zamandır ispiroto alınmıyor ki...
—İspirotoya da lanet, tıraşa da, insan evinde istediği zaman bir dirhem sıcak su bulamadıktan sonra...”³

Problemler bunlardan ibaret değil. Yağmur yağdığından evin her tarafı akmış, salonda duvarların sıvası düşmüş, boru patlamış olduğundan gömleğini yıkamaya zaman kalmamış, ütünün kulpu kopmuş olduğundan pantolon ütülenmemiştir. Ev sahibi çaresiz kaldığından tıraşsız, temiz gömlek giymeden, pantolonu ütülenmeden işe gitmek zorunda kalır. Ev sahibi giderken hanımı arkasından bağırılmaktadır:

“—Ha söylemeyi unuttum, mutfağın çukuru tıkanmış, taşıyor. Bir de...
—Daha ne var?
—Hamam sobası hala tamir olunmadı da!
—Hamam da eksik kalsın!”⁴

Görüldüğü gibi istenilen şey el altında bulunamaz. Tıraş için bir fincan su sağa sola başvurularak, zorlukla tedarik edilebilen evde konforun sözü olamaz. Evine dinlenmek için gelen ev sahibi daha yorgun çıkar. Bundan dolayı yazar konfor için evvela damı akmayacak, sıvası dökülmeyecek, borusu patlamayacak, hamamı bozulmayacak sağlam bir ev lazım olduğunu söyler. Konforlu ev de her şey hesaplı yapılmış olacaktır.

Bazıları bu konforsuzluğa da razıdır. Çünkü konforsuzluktan fenası aile fertlerinin geçimsizliğidir. Ev sahibi ile hanımı arasındaki bitmek bilmeyen kavgalar sokaklarda sürünen serserilerin hayatını bile gıpta ettirecektir. Yazarın mizahi yazılarındaki ev sahibi ile hanımı arasında meydana gelen kavgayı bir ev sahibi anlatıyor:

---

³ Refik Halit Karay, **Ago Paşanın Hatıratı**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 1967, s. 73

⁴ **A. e.**, s. 75

“—Bana bakınız, bugün ne pişecek? Diyor, bir sual ki cevabı zaten belli:
—Ya fasulye diyeceğim ya patates! Fakat bunu o, mahsus, münakaşaya başlangıç olsun diye soruyor:
—Ben artık bunları yiyemiyorum, bıktım, usandım!
Ben mütevekkil bir sima takınıyorum:
—Hanım, diyorum, korkarım daha sonra onu da bulamayacağız!
—Hani, keşke bulamasak...
İşte birinci fasıl böyle başlar, ikinciyi de dinlerim, üçüncüde kendimi sokağa dar atarım. Ooh! Sokak, ey darülaman! Ey ev ve aile kurbanlarının teselli ve teskin mahalli, ey kocalar yuvası, aile babalarının istirahat yeri!”⁵

Diğer bir ev sahibinin derdi diğerlerinden de zordur. Konforsuzluk ve aile geçimsizliğinin yanında birde yoksulluk, sefalet var. Ev eşyaları satılmış, hiçbir şey kalmamıştır. Buna rağmen ev hanımının düşündüğü şey giyim kuşamdır.

“Gündüzleri evim hatırıma geldikçe cami tabutunu hatırlamış gibi yüreğim gam kaplıyor... Neden mi diyeceksiniz? Bizim ev şimdi tamtakır kuru bakır, ne halı kaldı, ne perde... Akşam oldu mu, idare lambasını yakıyor, yere serdiğimiz şilteye oturuyor ve ne konuşuyoruz biliyor musunuz? Bilemezsiniz, öyle bir sefalet içinde akla gelir şey değil: Terziye verdiğimiz tayyörün biçimini, dikişçi kıza gönderdiğimiz bluzun işlemesini!”⁶

Aile geçimsizliği Refik Halit’in “Bir İstanbullunun Yirmi Dört Saati” adlı yazısına da konu olmuştur. Ev sahibinin kazandıklarını giyim kuşama harcayan hanımı ev işlerine pek yatkın değildir. Zamanını terzilerde, sinemalarda, misafirlikte geçiriyor. Buna rağmen kocasından memnun değildir. Bu tutumsuz, eğlence düşkününü ev hanımı kocasıyla yapılan sabah kavgasını şöyle anlatıyor:

“—Hanım, temiz çorap yok mu?
Her sabah bu veya buna benzer bir sual... İşte dört gündür çamaşır dağ, taş yığıldı. Sadece çorap değil, şimdi gömlek istese bulamayacak, bir tane var amma onun da kolları parçalanmış, tamir etmeğe vakit bulamadım, bir haftadır çıkarıp masanın üstüne koyduğum halde bir türlü elim varmadı; misafirler geldi, misafirlige gittim olmadı vesselam!
—Dün söylemiştim, yıkatıvereydiniz, iki çift çorabın yıkanmasından ne olur?
—Kuzum, diye başladım, sen hiçbir sabah kavgasız işine gidemez, evinden çıkamaz mısın?

---

⁵ A. e., s. 78

⁶ A. e., s. 78

Ve ağzımı açtım, gözümü yumdum, sayıp dökmediğim kusur, kabahat kalmadı.”⁷

Yazar “Bir Mahalle Bakkalının Gördükleri” adlı yazısında çeşitli aile yaşamını ortaya koymak istemiştir. Bu aileleri tanıtmak için bir mahalle bakkalını yazısına başkahraman olarak seçmiştir. Yazıda bakkal aileler hakkında bilgi veriyor. Zaten kendisi de eski bir memurdur. Meşrutiyetten sonra tenkisata uğramış ve bakkallığa başlamıştır. Memuriyetteyken ailesinde itibara sahip olan bakkal şimdiki durumundan memnun değil. Onun da aile sorunları var. Ancak bakkalında oturup, mahallede olup biten işleri seyretmekle gönül avutuyor. Bakkal aracılığıyla aile tiplerini ortaya koymaya çalışacağız. Birinci tip aile eğlenceye, giyim kuşama düşkündür. Hâlbuki evlerinde kahve dahi bulunmaz.

“Hah, işte her sabahki ilk müşteri... Köşedeki evin ahretliği: Allahın seherinde gelir, on iki buçuk döğülmüş kahve ister. Bir sabah ta bırakmıyor ki bir başkasında siftah edelim, birkaç kere söyledim:

—Kızım, dedim, ya bunu yirmi beş dirhem alınız, iki sabaha yetsin, ya sabahinkini akşamdan alınız, seher vakti ikimize de güçlük olmasın!

Anlatamadım ki... Hem canım bu nasıl evdir ki dolabında yüz dirhem kahve buldurmasın, sonra kadınları sinemadan, erkekleri sazdan başını alamaz?”⁸

Mahalledeki diğer ailenin evinde de ne yiyecek var ne konfor. Buna rağmen giyim kuşamdan, gösterişten eksik olmuyorlar. Bakkal bu duruma şaşırıyor. Ona göre ev ve kıyafet birbirine uymalıdır. Bu aile yaşamını gene bakkalın ağzından dinleyelim:

“İşte ikinci müşterim, üsteki evin entarili Beyi:

—Ata efendi, İstanbul’dan şeker almağa unuttum, beş kuruşluk verir misiniz?

Her sabah böyle söyler “İstanbul’dan almağa unuttum!” der, haftalar geçer evi beş kuruşluk şekerle idare eder. “Toptan almağa param yok!” demek ayıp mıdır, canım? Kendisi şekere para bulamıyor, kürklü palto giyiyor. İşte bu işi anlamıyorum, arkada yakası lütr palto olsun, midede on dirhem şeker bulunmasın! Hem kıyafetle ev birbirine uymamalı mıdır? Mahdumu sokakta görenler kâşanede kotlet yiyerek, fıstık üzüm bademle besleniyor zanneder. Ayakta rugan fotinler, elde altın halkalı baston, pantolonun paçaları çekik, ipek çoraplar pırıl

⁷ Refik Halit Karay, **Guguklu Saat**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940, s. 19

⁸ **A. e.**, s. 41

pırıl meydanda, bir ihtişam, bir şıklık ki... Evde ise dört numara lamba yanar, minderlerin otları fırlamış, abdesthane kokusu dışarı vuruyor, bey bunun içinde buram buram kolonya kokuyor!”⁹

Bakkal süse, giyim kuşama düşkün ailelerin kadın erkeğini güzel giyindiklerinden, fakat mideleri boş olduklarından dolayı mağazalardaki mankenlere benzetiyor. Bu tip aileler yemeğe para vermeye kıyamıyorlar, kıyafet, süse gelince avuç dolusu para harcamaktan çekinmiyorlardı.

“Kadın erkeği moda mağazalarındaki bebekler gibi giyinirler, öyle süslü püslüdürler, fakat karınları da o bebekler gibi boştur... Yiyeceğe para vermeye elleri yatmıyor, avuç dolusu parayı tuhafçı dükkânlarına saçarlar!”¹⁰

Bir başka aile yaşamı ise yukarıdaki aile yaşamının tam tersidir. Bunlar boğazına düşkün aile tipleridir. Kazandıklarını sadece yemeğe harcıyorlar. Onlar için giyim kuşamın, süsün önemi yoktur. Sokakta görenler dilenci sayacak durumdadırlar. Bu aile yaşayışını bakkal şöyle anlatıyor:

“Ne kılığa ehemmiyet verirler, ne kıyafete... Ailece hepsinin gözü mutfakta ve yemekte! Her gün fırına hindi, tavuk, tatlı gönderirler, o ne revaniler, o ne mantılar... Ya kubbe dedikleri Arap köftesi... Havan sesi mutfakta eksik olmaz! Et döverler, sarımsak döverler, daima çeşnili, mükemmel yemekler yaparlar. Fakat kadını, erkeğini sokakta görsen dilenci diye avuçlarına birer yüzlük koyarsın; üst baş dökülüyor.”¹¹

Aileler bu iki tip yaşayış arasında bocalıyorlardı. Kazandıklarını ya eğlence ve giyim kuşama ya yiyip içmeye harcıyorlar. Kadınları tutumsuz, erkekleri eğlence düşkünü olduklarından aile huzur bulamıyor. İdeal aile yaşamı bu ikisinin ortasıdır. Dolayısıyla yazar bakkal aracılığıyla “Bu iki yaşayıştan hangisi daha muvafık olsa gerek? Ortası iyi amma biz onu bulamıyoruz”¹² der.

---

⁹ A. e., s. 42

¹⁰ A. e., s. 48

¹¹ A. e., s. 43

¹² A. e., s. 47

Refik Halit mizahi yazılarında aile yaşayışı hakkında yazdığı gibi aile kurmak isteyen kadın ve erkek üzerinde de durmuştur. “Nasıl Evlenirler” adlı yazısında iki çift müstakbel ev hanımı ile ev sahibini ele alarak onların neler hayal ettiklerini anlatıyor.

Birinci çiftin genç kızı varlıklı bir ailenin yetiştirdiği, ahlaklı, namuslu bir kızdır. Erkek arkadaşının kendisini candan sevdiğini, servetinde gözü olmadığını, iyi bir koca olacağını düşünüyor. Fakat erkek arkadaşının düşünceleri farklıdır:

“Eh, artık bu kötü, içi dışı boyasız, köhne eve, Arap bacıya, ahretlik Emine’ye elveda! Bizimkinin yalısı da vallahi kanarya kafesi gibi... Aşk rolünü falsosuz oynayabilirsem kızcağız kanar, gider. Genç kız değil mi? Ona bir erkek, bir koca olsun da... Beş, on kelime ile gönül avlamak mümkündür. Filvaki çirkin denmez amma biraz yavanlığı var. Harareti, lezzeti kıt! Canı canıma kaynaşmadan sevgisiz evleniyorum amma zahmete değer... Hiç olmazsa yaşadığım müddet kira evlerinden, sarraf senetlerinden, Arap bacının püf böreklerinden kurtulmuş olacağım!”¹³

Bu tip erkeklere rastlandığı gibi kadınlara da rastlamak mümkündür. Aynı yazıda ikinci çiftin erkek kahramanı olan Şemseddin Bey hali vakti yerinde, ahlak sahibi olan birisidir. Sevgilisini hayalinde namuslu, temiz, güzel huylu, evine düşkün bir kız olarak canlandırıyor. Gerçek hayatta sevgilisinde yukarıda saydığımız meziyetlerin hiç birisi bulunmuyor. Onun hayatını kendisinden öğreniyoruz:

“Midem berbat... Rakı, bira, şarap, şampanya hepsi birbirine karıştı, galiba abur cubur, hepsinden yemişim ve içmişim. Farkında mıyım? Billahi saat üçten sora ne yaptım, nerede idim, kimlerle ve neler konuştum, hiç hatırlamıyorum. Zaten Kenan’ın olduğu bir mecliste insan ayık kalamaz ki... Şemseddin Bey, bizim müstakbel zevç kabil olsa da şöyle anahtar deliğinden beni, elimde dolu kadehle, Medihan’ın göğsüne başımı koymuş ve ayaklarımı iskarpinsiz, Kenan’ın dizlerine dayamış bir halde iken görürseydi... Kim bilir o manasız, ruhsuz, kestane kabuğu gözleri nasıl hayretle açılırdı. Bilmem ki evlendikten sonra Şemseddin’den içki, eter kokularını nasıl saklayacağım? Vallahi şu iş de başıma bir dert açtı ki... Fakat ne yapayım, yirmi günde bir çıkan yarım mazuliyet maaşıyla babam fazlasını yapamayacak... Köşkünde bazı zevklerden mahrum olacağım amma hiç olmazsa kışın kuru bakla ezmesi, yazın patlıcan kızartması yemekten kurtulacağım!”¹⁴

---

¹³ Refik Halit Karay, **Ay Peşinde**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940, s. 122

¹⁴ **A. e.**, s. 126

Yazarın diğer bir yazısında da zengin evlilik peşinde koşan erkeğin hayalinden bahsediliyor. Kırkını bulduğu halde sağlam bir evlilik yapamayan salon beyi evlenmek istediği hanımları birer birer hayalinden geçiriyor. Onun listesindeki hanımların her birinin birer zarafeti, güzelliği olduğu gibi mazeretleri de vardır. Hanımların birisi zaten evli, diğeri şair koca istiyor, öbürü başkasıyla nikâhlı, sonuncusu ise kendisi gibi fakir. Salon beyi yine hayallerinden vazgeçmek istemiyor. Çünkü çalışıp çabalamaktansa hazır konağa kuruluvermek, ipek pijamalar içinde gamsız hayat sürmek istiyor. Salon beyi evlenmek istediği hanımları şöyle anlatıyor:

“Şimdi izdivaç listemi gözden geçireyim: Evvela, Meliha Hanımefendi, o Melahat pür haşmet ve Pür servet! Adeta dul addolunacak, zira üç senedir kocası Anadolu’da... Zannetmem ki oradan sağ dönebilsin... Fakat buna vakit ister, benim ise intizara hiç tahammülüm kalmadı.

Saniyen, Nezihe Hanımın kızı Leyla... Yüzüme bile bakmıyor, o bakmadıkça ben seviyorum. Şu kara gözlü, esmer şaire meftun imiş, ‘ben şiiir içinde yaşamak isterim!’ diyormuş, izdivaçları da yakınmış. Bundan da hayır yok.

Salisen, Nurseza Hanım... Kızıl saçlı, bembeyaz, duru beyaz, çilli bir hüsnü servettar. Aksi gibi yaver Tacettin’e izdivaç vadetmiş... Bunu da geçelim!

Kevser... Kevser iyi, ala, nefis, Harikulade amma beş parasız; bizim eve, on dört kişinin sıkıştığı beş odalı bir eve gelemeyiz ya? Ah bugün bu kadınların içinde beni reddetmeyecek bir o var fakat çıplak...

Evet, her birinin harikulade güzel bir ciheti var. Ne nefis, ne isiri mahlûkat bunlar!”¹⁵

Görüldüğu gibi aile sevgi, saygı değil çıkar, yalan üzerine kuruluyor. Bu şekilde kurulan ailenin ömrü uzun olmayacağı da belli. Zaten yukarıda verilen örneklerden de öğrendiğimiz gibi müstakbel ev sahibi veya ev hanımı karşı tarafın servetini kullanarak lüks hayat sürmek peşindedirler. Onlar ne iyi bir yuva kurmak, ne çocuk sahibi olmak isterler. Yazar da onları mizahi yazılarına konu ederek gülünç duruma düşürmek istemiştir.

Yazar aile içi problemin çözümünü diğer bir yazısında gösteriyor. Bu yazısında ev kızıyla evlenmiş gencin hayatı anlatılıyor. Bunlar zamanın modası olan davetiyelere, eğlencelere düşkün değil. Giyim kuşamın da pek önemi yoktur. Ev sahibi sabah

---

¹⁵ Refik Halit Karay, **Guguklu Saat**, s. 39

kalktığında evi sıcak, kahvaltısını hazır bulur. Her taraf temiz. Hanımı her işe yetiştiriyor. Çamaşırları yıkanmış, ütülenmiştir. Ev sahibi de kalp rahatlığıyla işine gidebiliyor.

“Oh! Ne rahat, ne tatlı, ne deliksiz bir uyku... Onda yattım, dokuzda uyandım... Ne eder? İki, dokuz daha, on bir... On bir saat uyumuşum.

Yemek masası hazır... Ispanak üzerine üç yumurta kırılmış, Şazimend ‘yumurta varken bir de et mi sarf edelim?’ diyor. Arkasından bir Tatar böreği, hamurunu kendisi açmış, yoğurduunu kendisi yaymış...

—Kahveni nasıl istersin?

Dedi; ‘az şekerli olsun...’ dedim. Ah muhakkak hayatta saadet, hakiki saadet bu: Sadelik ve kanaat!

Şazimend’i canıma sokacağım geliyor... Öyle mesudum!”¹⁶

Yukarıda sözü edilen aile tipleri tam tersine bir aile yaşamıdır. Yazar bu tip aile yaşamından da bahsederek, diğer aile tipleriyle karşılaştırma yapmıştır. Böylece aile içi probleme çözüm yolunu göstermek istemiştir. Ona göre mutlu bir aile yaşamı için gerekli olan sadelik ve kanaattır.

2.2. AİLE DAVETLERİ VE ÇAY ZİYAFETLERİ

Yukarıda bahsettiğimiz bu aile unsurları o devrin özelliğini gösterdiği için önemlidir. Refik Halit aile davetleri ve çay ziyafetleri üzerinde de durmaktan kendini alamamıştır. Yazara göre alaturka ailedeki hususiyetler unutulmuştur. Fakat alafrangalık da tam manasıyla benimsenmemiştir. Bir yazısında bu iki tip ailedeki davet şekillerinin üzerinde duruyor.

Hatırında kalan iki davet şeklinden birisi alaturka davetidir. Alaturka davetinde esas olan yemektir. Misafirler güneş batmadan eve girecektir. Odalar erkân minderleriyle süslenmiştir, misafirler ise giyimlerine pek önem vermiyor. Yemek esnasında bir çekinme yoktur, gürültülü bir şekilde yenilir ve içilirdi. Sonra entariler,

---

¹⁶ Refik Halit Karay, *Ay Peşinde*, s. 130

hırkalar, takkeler giyilir ve bağdaş kurularak kahveler içilir, sohbet edilirdi. Yazar “İki Davet” adlı yazısında zamanının alaturka davetini şu şekilde anlatıyor:

“Güneş batmadan eve girdik; minderlerin üzerine beyaz patiskalar çekilmiş bir koca odada sıra sıra oturduk. Misafirlerin hiç biri itina ile giyinmiş değillerdi. Tıraşları uzun, yakaları buruşuk, ayakkabıları pençeli ve boyunbağı rengârenkti. Çok öksürüyorlar, fazla burun siliyorlar ve mütemadiyen ahüzar ediyorlardı. Ziyafet ve davet dolayısıyla kimse arıca ufacık itinaya lüzum görmemişti.

Nihayet “buyurunuz!” sesleri duyuldu. Ağır ağır kalktık, geniş bir sofadan geçip dar bir dehlize girdik, oradan harap merdiven bizi alt kata indirdi. Lahana şeklinde süslenmiş havluları, muşamba örtüsü, tahta nihale ve duvara asılı sönük lambasıyla hiç de calibi iştiha değildi. Filvaki yemekler nefisti, lezizdi, keyfinize gittiği gibi de sereserbest yiyebilirdiniz ama tabak gürültüsü, şapırtı, “al!”, “ver!”, “kaldır!”, “getir!”, “biraz daha!”, “bir kaşık daha!” sedaları can sıkıyordu.”¹⁷

Alafranga ailedeki davet şekline gelince, orada önemli olan yemek, sohbet değil, önemlisi gösteriş ve temkinli davranmaktır. Çünkü alafranga aile gösterişe meraklıdır. Oturuşta, konuşmada hiçbir samimiyet yoktur, her hareket tartılı ve ölçülüdür. Herkes bu tarz yemek yemeğe alışkın olmadığı için yemek sıkıntı içinde yenilirdi Ayrıca davet için saat kaçta gitmek gerektiğini kestirmek zordur. Misafirlerin yaşlısı genci, kadını erkeği temiz ve itina ile giyinirler. Fakat rahat nefes alamıyorlar, tabî olamıyorlardı. Yazar kendisinin de bulunduğu bir alafranga davetini anlatıyor:

“Gittim ama doğrusu, nasıl giyinmek ve kaçta ispatı vücut etmek lazım geldiğini sağlam bir surette kestiremeyerek... Bizim alafrangalığımızın şu kusurları var ki henüz bütün kavaidine riayet edemiyoruz, kendimize göre bazı cihetlerini hafzetmişiz...

Yedi buçuğa doğru verilen adresin beni sevk ettiği apartmanın önünde ispatı vücut ettim. Çıngırak tatlı bir sesle öttü, bir hizmetçi kızı kapıyı açtı ve salona kadar beni sevk etti. Orada bir hayli hanım ve bey birikmişti... Herkes vaziyet ve tavrını ıslah ile bedii şekiller almakla fazla meşgul görünüyordu... Odada hiçbir vaziyet yoktu ki tartılmadan, hesap edilmeden, gelişigüzel yapılmış olsun... Ben yerimden kalkarken, o ayağını atarken, beriki elini uzatırken hep düşünme taşına, dimağımız yorula hesaplıya hareket ediyorduk. Yemekler dahi biraz bizler gibiydi, daha ziyade tabaklarında süslü duruyor, mutena bir şekil ve vaziyet irae ediyordu. Fakat hizmet esnasında gösterilen o sessizlik, o şapırtısız ve çatırtısız yemek yiyiş, o tertemiz tabaklar ve tertemiz eller pek hoş şeydi. Hiç şüphe yok karmakarışık, dökük saçık, şapırtılı şupurtulu bir alaturkalığa bin kere müreccahtı.

¹⁷ Refik Halit Karay, **Tamdıklarım**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940, s. 60

Fakat şurası var ki, memleketimde değil gibiydim, ruhum orada, altın kafese konmuş bülbül gibi daima sanki “ah vatanım!” dedi, üzüldü, eziyet çekti!”¹⁸

Verdiğimiz bu örnekler zamanın iki davet şeklinin artı ve eksilerini göstermesi açısından önemlidir. Görüldüğü gibi alaturka davetinde yemek önemlidir. Misafirler gelişigüzel giyinirler, yemekler sıkıntısız, rahat yenilir. Yemekten sonra da köpüklü kahve içilerek sohbet edilir. Fakat yemek masası itinalı değildir. Yemek sırasında fazla gürültü vardır. Buna karşılık yemekler lezzetlidir, misafirler rahattır.

Hâlbuki alafranga davette her şey ölçülü ve tartılıdır. Hizmette kusur yok. Misafirler temiz ve itinalıdır. Ancak herkeste yapmacık bir hal vardır. Otururken, kalkarken, konuşurken, yemek yerken her şey hesaplı yapılmalıdır.

Dolayısıyla yazar iki davet şeklini karşılaştırarak eksiklerini ve aynı zaman da iyi taraflarını belirtmeye çalışmıştır. Bunları mizahi şekilde anlatırken iki davette de ıslah edilmesi gereken yönler olduğunu düşünüyor. Nitekim yazısının sonunda şu tespiti ortaya koyuyor:

“İki İstanbul ailesinin arasındaki bu fark ne kadar büyüktü! Birisi, belliydi ki, daha henüz, büsbütün alafrangalaşamamış, öbürü de hakiki alaturkalığı muhafaza edememişti. Bittabi cetlerimiz alaturkalığına avdet edemezdik, fakat korkuyorum ki bizim nesil öbürüne erişmek için zaman ve fırsat bulamayacak ve bu iki tarz arasında şaşkın kalacak!”¹⁹

Yukarıda davet şeklini anlattığımız alafranga tarzındaki ailelerde bir de çay verme modası vardır. Çay verme hem davet eden taraf hem de davet edilen taraf için zor bir iştir. Çay veren taraf birçok masraf etmek, dolayısıyla borca girmek zorunda kalır. Davetli ise birtakım formalitelere uymak zorunda kalır. Halk ise çay vermenin ne olduğunu henüz öğrenememiştir. Yazarın “Bir Mahalle Bakkalının Gördükleri” adlı yazısında mahalle bakkalı Ata Efendi çay verme hakkında şöyle düşünür:

---

¹⁸ A. e., s. 59

¹⁹ A. e., s. 61

“Çay vermek, çay günü, çay ziyafeti de nedir? Bu bana hayli merak olur. O gün erkenden pastacıdan kutu kutu şekerlemeler ve çörekler geldiğine nazaran her halde yeme içme hususunda bolluk olacak amma bir masa etrafında dizilip hep beraber yemek yer gibi mi yerler? Henüz bir fikrim yok. Misafirlerin ayrı ayrı saatlerde gelip gidişine göre her yeni gelene başka başka çıkarıldığını hükmetmek icap eder. Hane sahipleri için güç ve külfetli bir iş olsa gerek!”²⁰

Görüldüğü gibi yüksek sosyete tabakasında bir moda haline gelen çay daveti hakkında halk henüz bilgi sahibi değildir. Bu çay daveti Türk toplumunda Batılılaşma cereyanı sırasında meydana gelen yeni bir adettir. Refik Halit bu yeni âdeti hem mizahi yazılarında hem de romanlarında işlemiştir. Dolayısıyla Türk toplumunda meydana gelen değişiklikleri ortaya koyarak, kusurlu taraflarını göstermek istemiştir. Şimdi yazarın “Kadınlar Tekkesi” adlı romanından örnek verelim:

“Bunun adı “çay”dır; “içkili ve mezeli çay” demek daha doğru olur. Zira birer fincan demlenmemiş soluk renkli, sıcak su kokusu üstün alafranga çaydan sonra -rakı hariç- çeşitli içkilere başlanır. Masaların üzerinde tabak doluları çikolatalar, pötifurlar, kestane şekerleri, içi meyveli ve saplı fondanlar, tartlar, neler yoktur.”²¹

Çay verme işinin iki taraf için de zor bir iş olduğunu yukarıda söylemiştik. Misafirlerin ağırlanması için bütün ev halkı çalışır. Evin her yeri temiz olmalıdır. Üstelik ev sahipleri de kılık kıyafetlerine özen göstermeli. Hanımlar bir hafta giydiği kıyafetleri diğer hafta giymemeli. Beyefendiler de bu kuralı ihmal etmemeli. Bütün bunlar aile bütçesini temelinde sarsacaktır. Fakat yine bu modadan vazgeçilemez. Ev sahipleri her akşam davetten sonra bir daha çay daveti yapmayacaklarına karar verirler, fakat bu kararlarında uzun süre kalamazlar.

Refik Halit “Çay Belası” adlı yazısında çay davetinin ne kadar zor iş olduğunu anlatıyor. Yazının kahramanlarında birisi çay daveti yapan ev sahibi, diğeri davete gidendir. İkisi dertlerini anlatıyorlar. Önce çay daveti yapandan çay davetinin nasıl bir iş olduğunu dinleyelim:

---

²⁰ Refik Halit Karay, **Guguklu Saat**, s. 46

²¹ Refik Halit Karay, **Kadınlar Tekkesi**, İstanbul, İnkılâp, 1999, s. 251

“—Hakikaten bu bir bela! Nereden bir defa başlamış bulunduk... O tarihten beri hesabın iki ucunu bir araya getirmek kabil değil! Çay vermeğe kalkıştın mı, evinin her tarafı yerinde olmalı, köşe bucak bile ısınmalı, hizmetçiler iyisinden seçilmeli. Üst baş, kılık kıyafet noksatsız bulunmalı... Hanımefendinin bir hafta giydiğini öbür hafta giymesi caiz değildir. Beyefendi için de öyledir. Yorgunluğu da caba!

Hem asıl garibi gelenleri memnun etmek kabil olamıyor... Herkes her hafta adeta gelecek defaya gelmeyecek gibi gidiyorlar, fakat yine geliyorlar. Biz ev sahipleri ise her davet akşamı, misafirleri savdıktan sonra perişan bir halde koltuklara düşüyoruz: ‘Artık bu sonuncu olsun!’ diyoruz. O gece bizde yorgunluktan ne yeme, ne içme. Lakin haftasına yine hazırlanıyor, yine o belaya katlanıyoruz. Eh, insan hali, bazı haftalar ay sonuna isabet ediyor; ödünç para alıp yine çay davetimizden geri kalmıyoruz, buna ne dersin?

—Allah akıllar versin derim!”²²

Çay veren kadar çaya gidende bu işten memnun değil. Çünkü onlar da birtakım zorluklarla karşılaşır. Evvela kıyafet meselesidir. Her davete yeni kıyafet giyilmeli. Gittikleri yerlerde rahat edemezler. Bir taraftan kalabalık, bir taraftan sıcaklık, bir taraftan aralıksız ikram edilen yiyecekler misafirlerin rahatını kaçıır. Ayrıca istemediği kimselerle konuşmak zorunda kalırlar. Buna rağmen davetlerden kalmıyorlar. Yazarın “Çay Belası” adlı yazısında davete giden kahraman birçok davetlere, ziyafetlere gittiği halde çay daveti kadar manasız, müşkül bir davet görmediğini söyler. Gittiği bir çay davetini kendisi anlatıyor:

“Aman yarabbi, her taraf o derece ısınmış, öyle bir cehenneme dönmüştü ki gömlekle otursak terleyecektik. Ev sahibi bu otuz beş derece hararete, muttasıl pervane gibi dolaşarak çay ve yiyecek yetiştiriyordu. Bir aralık bana da bir fincan uzattı, henüz bir yudum almamıştım, önüme bir tabak uzattılar, fincanımı sol elime geçirdim, sağ elime – hiç sevmediğim halde – bir tane sandviç aldım, almaya mecbur oldum; derhal üçüncü bir tabak daha uzattı, kızardım ondan da aldım. Fakat ne müşkülütle, ellerim dopdolu idi. Aksi gibi tam sırtıma da kalorifer boruları isabet etmişti, kaynar fincanın buğusu ise yüzümü haşlıyordu”²³

Refik Halit “Kadınlar Tekkesi” adlı romanında çay davetlerine giden bir kahramanına da çay davetinin ne kadar zor bir iş olduğunu anlattırmaktadır. Çünkü çay davetinde eski zamanların davetlerinde olduğu gibi yemekler bir masanın etrafına sıralanıp oturarak yenilmez. Hem misafirler hem ev sahipleri ayaktalar. Yiyecekler

²² Refik Halit Karay, *Ay Peşinde*, s. 44

²³ *A. e.*, s. 45

ayakta ikram edilir, ayakta yenilir, ayakta konuşulur. Bir de herkes birbirinin hareketini takip etmektedir. Misafirler ne yemek yemeye ne konuşmaya yetişebiliyorlar. Yazar roman kahramanının aracılığıyla zamanın çay davetini anlatarak, eserine mizahi bir hava katmak istemiştir. Aynı anda değişmekte olan Türk toplumunun kusurlarını ortaya koymaktadır. Yani misafirlerin ayakta yemek yemeleri batı kültürüne ait bir unsurdur. Türk toplumu bu kültüre henüz alışamadığından zorlanmaktadır. Nitekim roman kahramanı kendinin memnuniyetsizliğini şöyle dile getirir:

“-Ah bu çaylar, kokteyller, hatta yemekler! Adama akşam yemeğine çağırıyorlar. Yemek deyince akla ne gelir? Bir masa etrafına sıralanıp oturmak, uşakların uzattığı tabaklardan yiyeceğinizi alıp insan gibi karın doyurmak, değil mi? Hayır bu müstahsen usulü de bıraktık; ‘ayakta taam’ bidatini kabul ettik. Dayıma ayaküstündeyiz; konuşurken, yerken, içerken! Daha fenası üçünü bir arada, ellerimizde tabaklar, çatallar, kadehler, çenemiz oynaya oynaya yapıyoruz. Çok defa ağzımı mı yiyorum, burnumu mu içiyorum, farkına varamıyorum ki! Ayrıca da karşınızda gözlerini dikip her hareketinizi seyreden bir sürü kadın ve erkek... Laf mı yetiştireyim, karın mı doyurayım, fikir mi parlatayım, sigara mı içeyim, hangi birine yetişeyim yahu!”²⁴

Refik Halit’in eserlerinde çay davetine katılan tipler üzerinde de durduğunu görmekteyiz. Davetlilerin arasında her mesleği temsil eden tipler bulunmaktadır. Bunlardan başka yabancılar da çay davetlilerinin arasında yer almaktadır. Yazarın “Kadınlar Tekkesi” adlı romanında davetli tiplerine rastlamaktayız. Romanın kahramanlarından Bersad Hanımefendi Salıpazarı’ndaki konağında bir kış mevsiminin ilk çay davetini düzenlemektedir. Davetliler şu şekilde anlatılıyor:

“Davetliler arasında daima dört, beş ecnebi bulundurmayı Bersad Hanım hiç ihmal etmez. Bunlar konaktan hayranlık içinde ayrılırlar, davetin hatırasını uzun müddet muhafaza ederler, gezdikleri yerde propagandasını yaparlar

Vatandaşlarından çağırdıkları muhakkak her mesleği temsil eden tiplerdir; hariciyeci, mebus, sanatkâr, iş adamı, emlak sahibi. Bu da yetmez; yaş meselesi de mühimdir; salonu yalnız geçkinlerle doldurmaktan çekinir; orta yaş ta elvermez; araya bir miktar genç kız ve delikanlı da katar.”²⁵

---

²⁴ Refik Halit Karay, **Kadınlar Tekkesi**, s. 279

²⁵ A. e., s. 252

“Bir Guguklu Saatin Azizliği” adlı mizahi yazısında bu defa yazarın kendisini bizzat çay davetlisi olarak görüyoruz. Yazar kendisi davetli olarak katıldığı çay ziyafetindeki davetlileri mizahi Şekilde anlatıyor. Onlar ilk bakıŐta her işlerini yoluna koymuş mesut adamlar gibi görünüyorlar, yazın yapılacak eğlencelerden, seyahatlerden bahsederler. Fakat onların her yalanından sonra duvardaki guguklu saatin kapısı açılır ve bir kuş guguk diye haykırmaya başlar. Yazar bu gugukları her gerçeğe uymayan konuŐmalar için bir ihtar olarak kabul eder, saatin makineden ibaret olmayıp ayrıca bir ruha, bir zekaya sahip olduğunu dŐnr. Ancak davetliler vnmekle meşgul olduklarından bunun farkına varamazlar. Bir harp zengininin yalanlarını guguklu saatin açığa vurmak istediğini yazar Şöyle anlatıyor:

“Mesele yandaki koltuğa gömülüp yüksek sesle meclise hitap eden bir harp zengini – Borç gırtlağında, perişan bir halde idi ve elli lira bulmaktan aciz bir vaziyete düşmüştü. Keyfiyet te cmlemizce malumdu – güya Abid hanındaki yazıhanesi iŐliyormuŐ gibi bir azametle:

—Piyasa durgun, biraz un üzerine muamele var, fakat geçen hafta ortağımla girdik, sekiz lira zarar ettik!

Der demez – zahir akrep çeyreğin üzerine gelmişti – kuş yuvasından çıktı ve tüccarın yüzüne doğru uzanıp bir defa:

—Guguk!

Diye haykırdı. Ben kıpkırmızı oldum.”²⁶

Davetlilerden bir başkası ise muharrirdi. Herkese eserleri büyük bir rağbet gördüğünden dolayı çok satıldığını anlatıyor. Guguklu saat bu yalan karşısında gene yuvasından fırlayıp ‘guguk’ diye haykırmaya başlar. Muharrir buna aldırılmaz:

“—Vallahi, efendim, diyordu, bu memleket için doğrusu Őayanı hayrettir, ilk eserimi beş bin bastırmıŐtım, beş ayda tek nüsha kalmadı... Kitapçı geçen gün ikinci tabını teklif etti, ‘Hele Şu sırada dursun!’ cevabını verdim. Mamafih eŐ’arımı topladım, kk bir cilt teşkil edecek. Tabii on binden aşağı basılmasına razı değil.

On bini işiten kuş (ya tekrar çeyrek üzerine yahut ta Őairi meŐhurun iki yüz nüsha bile satamayacağına vakıf olduğundan hiddete gelmişti) birden yuvasından dışarı atılmış ve stadın burnuna doğru gagasını uzatıp sarih bir istihza ile:

—Guguk!

---

²⁶ Refik Halit Karay, **Guguklu Saat**, s. 10

Diye haykırmıştı. Ben utanarak gözlerimi yere indirdim; zannetmişim ki şair de işin farkına vardı. Lakin ne gezer, galiba o bunu “Bravo”, “Mükemmel!” gibi bir takdir ve alkış sedası farz etmiş, “Mersi”, “Mersi” diye mırıldanarak koltuğuna yaslanmıştı!”²⁷

Yaşı çoktan otuzu geçtiği halde kendini otuz yaşında göstermek isteyen hanımefendi misafirleri doğum gününe çağırır. Kendisinin otuz yaşı doldurduğunu duyması üzerine guguklu saat gene çalmaya başlar:

“Otuz seneden beri otuz yaşını geçmeyen bir hanımefendi şöyle genç, şuh bir kahkaha ile birden:

—Cumaya benim doğduğum gün, dedi, yemeği hep beraber yeriz

Sonra daha genç, şuh bir seda ile:

—Ben de otuzunu buldum! Diye ilave etti... Cümlesini henüz bitirmişti, birden tepemizde müthiş bir harhara koptu, Guguk kuşu – hem de çeyreğe gelmeden, zahir zenbereği boşanmış – kutusundan fırladı. Durmadan:

—Guguk! Guguk! Guguk!

Diye bağırıyor, mütemadiyen haykırıyor, nefes nefese, hanımefendiye bakarak, guguklarına devam ediyordu.”²⁸

Guguklu saat bu sefer durmadan çalar. Çünkü bu yapmacık davranışlara, yalanlara artık tahammülü kalmamıştır. Nihayetinde kurması biterek susar. Bütün davetliler gibi yazar da durum karşısında şaşırır ve bir kelime ile fikrini dürüst ifade eden kimseye rastlamadığını söyler.

Yukarıda getirdiğimiz örneklerden görüldüğü gibi yazar değişmekte olan Türk toplumundaki kusurları net bir şekilde ortaya koyabilmiştir. Eskinin artık unutulmaya yüz tuttuğu yeninin de benimsenemediği bu dönemde böyle kusurların ortaya çıkması kaçınılmaz. Yazar da kahramanlarını Batılılaşma sevdasıyla onlar gibi yaşamak isteyen bir çevreden seçmiştir. Böylece mizahi yazıları için bir zemin oluşturmuş ve aksaklıkları anlatmaya çalışmıştır. Refik Halit bunları açığa çıkararak toplumu aydınlatmak istemiştir.

---

²⁷ A. e., s. 11

²⁸ A. e., s. 12

2.3. YOKSULLUK VE PAHALILIK

Refik Halit'e göre Trablus, Balkan ve Birinci Dünya savaşlarının doğurduğu sefalet yüzünden halk eski bolluğu, zenginliği, ucuz hayat şartlarını artık unutmuştur. Halkın çoğu kuru ekmek bulamadığı için mısır saplarını yiyor, bazı gecelerde de aç yatmak mecburiyetinde kalıyordu. Bu şekilde yaşayan insanlar bakkal dükkânlarının camekânlarına yutkunarak bakmaktan başka çare bulamıyorlardı. Sıradan halk ne giyinmeyi ne gezmeyi düşünüyor yalnız bir lokma ekmek bulmak için can atıyordu. Halk artık yutkunma ile vakit geçiriyordu. Bunun için yazar “muharebe bize kuvvetli bir yutkunmanın yarım yeme yerini tutabileceğini öğretti”²⁹ diyor. Bununla Refik Halit o devirde yoksulluk çeken bütün halkın düşüncesini ifade etmek istemiştir.

Yazarın “İmrenmeye, Yutkunmaya Dair” adlı yazısında yoksulluk konusunu mizahi bir tarzda anlatıyor. Kendisi İstanbul sokaklarından geçerken dükkânların camekânlarının önünde durarak yemekleri seyretmek ister, fakat buna izzeti nefsi mani oluyor. Midesi de açgözlü mahalle çocuğu gibi her şeyi istediği halde onu ya avutmak ya tehditlerle yatıştırmaya çalışır. Bu yemek arzusuyla mücadelesini yazar şöyle anlatıyor:

“Sanki midem aç gözlü mahalle çocuğu, elinden tutmuş gezdiriyorum, o her camın önünde bir defa irkilip ‘isterim!’ diye haykırıyor, ben çekip götürmeğe uğraşıyorum, kendi kendimi: ‘Daha iyisini alırım, tüh, bu kaka!’ gibi yalanlarla yahut da ‘Hay arsız oğlan, şimdi bacaklarından tuttuğum gibi ayırırım, beni rezil ettin!’ kabilinden tehdit ve itaplarla arzularından vazgeçirmeye çalışıyorum”³⁰

Savaştan sonra halkın bir kısmı bolluk içinde yaşarken çoğu sefalet içinde kıvranıyordu. Onlar moda mağazalarına konan sarışın saçlı, pembe yüzlü mankenlerin önünde toplanıp hayran hayran bakmıyorlar. Sefil halk kasap dükkânlarındaki çengellere asılmış danaların karşısında onları büyük bir arzu ile seyreder, fakat elleri boş dönmek mecburiyetinde kalırlar.

²⁹ Refik Halit Karay, **Sakın Aldanma, İnanma, Kanma**, s. 8

³⁰ **A. e.**, s. 7

Yazarın da artık aklında ne gezme ne eğlence. Düşündüğü şey sadece yemektir. Her yerde her zaman konuşmak istediği konu yemek, içmek üzerinedir. Yazısında “Bu bende artık bir hastalık halini aldı. Lakin galiba yüzde doksan dokuzumuz bu illete tutulmuşuz; öldürmüyor ama çok çektiriyor”³¹ diyor. Bu yalnız yazarın düşüncesi değil sefalet çeken bütün halkın düşüncesinin ifadesidir.

Sıradan halk artık dükkânlara rahat girerek istediklerini alamıyor. Çünkü eskisi gibi çuvalla, düzineyle alacak halleri olmadıkları için satıcı parası az müşteriyle pekiyi ilgilenmiyor. “Alışverişe Dair” adlı yazısında yazar “Cebimin boşluğu yüzüme mi vuruyor, nedir, her dükkândan: “Parası az müşteri!” diyen bir gözle süzüldüğümü hissediyorum, alınıyorum”³² diyerek bu hali anlatmak istemiş.

Refik Halit pahalılığın o derece arttığı bir zamanda okka, düzine, kantar, çeki gibi büyük ölçülerin yakında alışverişten kalkacağını, bakkallarda artık eczane terazisi konulsa daha iyi olacağını söyleyerek o devirde ortaya çıkan pahalılığı anlatmaya çalışmıştır. Çünkü fakir halk kantar, çeki, okka ile mal almak şöyle dursun dirhemle bile alamayacak hale gelmiştir. Yiyeceklerin fiyatı birkaç misli yükselmiştir. Yazar durum böyle devam ederse un ve pirinç, daha sonraları odun ve kömürün de dirhemle ölçülüp alınacağını düşünüyor.

Böyle bir zamanda muharrirlerden biri eski edebiyata ve yeni lisana dair fikir toplamaktadır. Yazar bu duruma kızar, çünkü onun fikrinde zaman dil, edebiyat meseleleriyle ilgilenecek zaman değildir. Neyin ucuz, neyin daha faydalı olduğu hakkında toplanan fikirler daha çok rağbet görecektir:

“—A birader, bizden edebiyata dair fikir toplayacağına git ev kadınlarından zeytinyağı mı ucuz gelir, sadeyağı mı? Et mi idareli, balık mı? İktisatlı adamlardan potinlerin altına çivi mi vurmali, kösele mi eklemeli? Eski fesleri yıkamalı mı? Yoksa zımpara kâğıdıyla yağını mı almalı? Bunları sor. Kapışa kapışa okur, istifade ederiz. Emin ol ki bugün bütün o mütefekkirlerin, ediplerin en çok düşünüp en esaslı fikirler hâsıl ettikleri ne lisan meselesidir, ne edebiyat; potinlerin altı, pilavların yağdır! Pazarda Fatmacığın adı mı olur? Derler; bu gürültüde de edebiyatın lafı mı olur?”³³

---

³¹ A. e., s. 9

³² A. e., s. 21

³³ A. e., s. 20

Gıda maddelerinin yokluğu ve pahalılığı yanında yakacak maddelerde mevcut değildir. Halk kara kışın geçip yazın gelmesini dört gözle bekler. Çünkü yokluktan sobalar yanmaz, mangala kömür konmaz, yansalar bile odayı ısıtacak kadar değildir. Refik Halit'e bütün bu yoksulluk geçmişi hatırlatıyor. Onun için eski ile yeni sobalar arasında şöyle bir tasvir yapıyor:

“Evvelleri evin bir dostu, odanın güler yüzlü, parlak gözlü, iyi kalpli, sıcakkanlı bir ahabıydı. İçeri girince sizi, ılık havasıyla, bir ana gibi derağuş eder, sıcak göğsüne yatırır: Çıtır çıtır, keyifli keyifli söylenerek hatırlarını sorar, mırıldanarak derdini dinler, gözlerinizi eğlendirirdi. Şimdi öyle mi ya? Yılan gibi soğuk... Ellerinizi sürdünüz mü bürüdeti parmaklarınızı yakıyor, iki ölü gözünü gözünüze dikmiş bir dilenci gibi odun dileniyor. Şimdi gözüm o tarafa çevrildikçe kederleniyor. İşlemeyen bir saat, sesi çıkmayan bir piyano, şişesi kırık bir lamba gibi can sıkıyor; zira yanmıyor ki... Zaten yandığı zaman canımızı da beraber yakıyor. Yanmaması bir bela, yanması iki.”³⁴

Açlığın üşümenin yanında bir de çıplaklık vardır. Bu çıplaklık eski zamanlardaki ekin tarlalarında bulunan gömlekli, pantolonlu, çoraplı korkulukları gıpta ile hatırlatacak duruma gelmiştir. Gıda ve odun fiyatları gibi kumaş, giyim fiyatları da arttığından giyim mağazalarına girmek halk için korkulu bir hale gelmiştir. Yazar “Kılığa, Kıyafete Dair” yazısında Âdem ile Havva devrinde dünyaya gelmediğine pişmanlık duyduğunu yazıyor. Çünkü pahalılıktan dolayı yeni elbise almak çok zor olmuştur. Eski bolluk zamanını hatırlayarak yeniyle bir kıyaslama yapıyor:

“Vaktiyle bazı ekili tarlalarda adamakıllı giydirilmiş fesli çoraplı, pantolonlu, gömlekli, bostan korkuluklarına rasgelir, gülerdik. Şimdi bunları hatırladıkça mahzun oluyorum. Elbise ve çamaşırda o ne bollukmuş ki kargaların karşısına çıkardığımız odundan kalıpları bile baştan ayağa kadar giydirebilirdik; değil kargaların, bugün memleketin ayanı huzuruna girecek olsam benim o korkuluklardan daha temiz, daha üsluplu giyinebileceğimde şüphem var.

Çamaşır değiştirme günü geliyor diye daima bir üzüntü içindeyim. Gömleklerimin ne biçimi kalmış, ne rengi. Yamadan, ekten, kapak ve tamirden zaten kalem müsveddelerine dönmüş; biri yazmış, diğeri bozmuş, mümeyyiz eklemiş, müdür kısaltmıştır. Nasıl o kâğıt ilk yazana dönse kendisini tanıtamazsa benim gömleklerim de çıktığı dükkâna uğrasa soyunu ispat edemez.”³⁵

---

³⁴ A. e., s. 13

³⁵ A. e., s. 17

Yazara göre bu yoksulluğun, pahalılığın sorumlusu akılsızca davranan devlet idaresindekilerdir. Nitekim bir yazısında “Evsiz, eşyasız, elbisesiz... Bu “siz” edatı da başımıza amma musallat oldu; lakin bana öyle geliyor ki böyle her şeydeki “siz”liğin başı akılsızlıktan çıktı; aklımız olsaydı her şeyimiz olurdu zannındayım”³⁶ diyor.

2.4. TÜREDİ HARP ZENGİNLERİ

Bilindiği üzere Osmanlı Devletinin idaresindekilerin dış siyasette takip ettiği yanlış yol nedeniyle Birinci Dünya savaşına katılmak ve yenilgiye uğrayan devletler yanında yer almak mecburiyetinde kalmıştı. Savaş yüzünden halk perişan duruma düşmüştü. Ancak halk sefalet içinde kıvrılırken, bir kısmı da savaş sayesinde zengin olmuşlardı. Yazar bu türedi harp zenginleri için şöyle der:

“Galiba talih sade kör değil, biraz sersem. Daha dün tırtıl gibi yerde sürünen bu adamları dört günde kelebek gibi kanatlandırdı; eceli gelince karınca kanatlanır derler amma bunlar o cinsten değil; asıl kanatlanmasaydılar bu açlık senesinde ecelleri gelirdi. Nerdesin sulh veya insaf bahçivanı! Artık kemale erdiler, gel de şunları topla”³⁷

Refik Halit türedi harp zenginlerine mizahi yazılarının yanında bazı romanlarında da geniş yer vermiştir. Romanlarında Türk toplumunda meydana gelen siyasi, sosyal değişiklik ve karışıklıklardan faydalanarak ortaya çıkan türedi savaş zenginlerinin hayat tarzı ve eğlence şekilleri ele alınmıştır. Romanlarındaki mizahi yaklaşım hakkında Refik Halit “Yani ben mizahi roman yazmadım. Yalnız roman tiplerimin içinde kapalı-gizli mizahla anlatılmış bazı kısımlar vardır. Benim mizahım biraz kapalıdır”³⁸ diyor. Onun

---

³⁶ A. e., s. 29

³⁷ A. e., s. 44

³⁸ Osman Nuri Ekiz ‘**Refik Halit Karay; Hayatı ve eserleri**’, İstanbul, Gökşin Yayınları, 1984, s. 45

mizahi yazılarında siyasi, sosyal meseleler konu edilmiştir. Romanlarında ise tipler üzerinde duruyor, onların komik taraflarını bazı olaylar çerçevesinde göz önüne seriyor.

Refik Halit “İstanbul’un Bir Yüzü” adlı romanında eski ile yeni karşılaştırılmıştır. Eski bu II. Meşrutiyetten önceki hayat, yeni ise İttihat ve Terakki zamanıdır. Yazar eski zamanın yüksek zümresini kibar, sessiz insanlar olarak tanıtıyor. Yeni zamanın yüksek zümresindekiler İttihat ve Terakki idaresi sayesinde servet ve mevki sahibi olan kaba, ihtiraslı, menfaat peşinde koşan insanlardır. Adı geçen romanda bu iki zümrenin sürdürdükleri hayat, kıyafet, eğlence, dünya görüşü ele alınıyor. Karşılaştırma romanın başkahramanı, bir bakıma o da savaş zenginlerinden biri olan İsmet tarafından yapılır. Yazar başkahramanı savaş zenginlerinin arasından seçerek, onların yaşam tarzını yine onlardan birinin aracılığıyla anlatmak istemiştir. İsmet iki zümrenin hayatını yakından tanıyor ve olayı okuyucuya hatırat olarak anlatıyor. Böylece yazar İsmet aracılığıyla kendine bir ortam oluşturmuş ve onun aracılığıyla savaş zenginlerini hicvetmiştir.

Bu bölüm savaş zenginleriyle ilgili olduğu için ilk önce onların nasıl servet elde ettiklerini anlatmak ihtiyacını duyuyoruz. Çünkü bütün savaş zenginleri paralarını memleketteki siyasi kargaşadan yararlanarak gayrimeşru yollarla elde ediyorlardı. Kazandıkları parayı da lüks yaşam için harcıyorlardı. Otomobilsiz gezmedikleri gibi denizde korta ve motor almayı düşünüyorlardı. Hemen hemen hepsinin köşkleri, yalıları vardı. Bunların hepsi halkın hakkını yiyerek elde ettikleri parayla alınmıştır. Romanın kahramanlarından Kani kendinin nasıl zengin olduğunu şöyle anlatıyor:

“Seferberliğin ilk günü cebimde tam bir mecdiye vardı; onun da dokuz kuruşu ile tuttum, Şayan’a bir mercan terliği aldım. Elimde on bir kuruş kaldı; askere de çağırıyorlardı. Halim bitikti. Dalgın, sersem, solgun bir yüzle sendeliye sendeliye yürüyordum. Birisi arkamdan seslendi; döndüm, baktım; Halit Paşa’nın oğlu Recep Bey. Beş on para ödünç koparmak ümidiyle yana yakıla derdimi dökmeye başladım, sözümü yarıda kesti:

—Düş önüme!

Dedi. Tafsilata hacet yok; Harbiye Nezaretini daire daire dolaştık, birçok kayıtlar, imzalar, vesikalar ve muameleler... Ben işi hala anlamıyorum. O, muttasıl “Talihin varmış elma, diyordu, yakamı kurtardık, şimdi aç gözünü...” Hakikaten öyle olmuş; ertesi günü Halep’e yağ toplamaya çıktık. Recep Bey İstanbul’da kaldı; sonra ben ona bir iş öğrettim, ama yaman bir şey. Ondan sonra ayaklarıma bir Yahudi dolaştı, el ele tuttuk, şu iş, bu iş derken bu dereceyi bulduk.”³⁹

³⁹ Refik Halit Karay, **İstanbul’un Bir Yüzü**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2005, s. 32

Romanda yer alan diğer savaş zenginlerini bize İsmet tanıtıyor. Bir akşam yemeği için toplanan davetlileri gözden geçiren İsmet onların hem geçmişlerinden hem de şimdiki hayatlarından haberdardır. Bir zamanlar dağda eşkıyalar peşinde sıkıntı çeken jandarma zabiti Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a döner ve memleketteki durumdan yararlanarak hem mevki sahibi olur hem zengin olur. Onun hakkında İsmet'ten dinleyelim:

“Otuz Bir Mart'ta İstanbul'a şanlı şerefli girerek her deliğe burnunu sokmuş; Yıldız yağmasına karışmış, cebini doldurmuş; eski paçaları ürkütmüş, soymuş, sağa emir vermiş; sola at koşturmuş, şuna tabanca çekmiş, buna dayak atmış, sonuçta etmediği rezalet kalmamış. En hafif sözü ‘şimdi kafanı gözünü yararım...’ En ehven azarı ‘Yakalayınca ipe çekerim’ Cemiyette (İttihat ve Terakki'de) baş aza, başkahraman, baş fedai... Derken mebus, sonra tüccar; Harbiye Nezareti müteahhidi de laf değil; harbin ilanından evvel zaten işi yoluna girmiş, ondan ötesi dev adımlarıyla gidiyor. Hem tüccar, hem politikacıdır.”⁴⁰

Diğer bir savaş zengini önceleri klhanbeylik yaparak milletin canına okuyan, daha sonra talihi yaver gidip servet sahibi olan, kumara, eğlenceye düşkün birisidir. Onun eskiden yaptıklarını ve nasıl servet elde ettiğini yine İsmet anlatıyor:

“Sandığa girmiş pehlivanlık etmiş, ev basmış, adam vurmış, hamam kapatmış, meyhane yıkmış... İntibah zamanı faaliyete geçer, müfrezeler, çeteler teşkil eder, maiyetinde sopalı, kamalı kırk, elli adam vardır, bunları sağa, sola saldırtır, etrafa dehşet verir; işini görür. İşte bu şimdi harp zenginidir.

Ankara'dan tiftik toplatmış, Trabzon'a, Samsun'a kayık işletmiş, canı ne yapmak istediyse, hangi işe girdiyse muavenet görmüş, muvafık olmuş... Adanın otelleri, Bursa'nın kaplıcaları, Haliç'in mavnaları hep elindedir. Kadın, kumar, içki, esrar, hlusa belki ne zevk, ne iptila, ne rezalet varsa onda mevcuttur, birbiri üstüne evlenmiş,  ev idare ediyor, birkaç da kapatma besliyor. Bunlardan artakalan vakitte de şişli'nin evlerini kapı kapı geziyor. Ona sade kadından, kumardan, ikiden bahsetmelidir; artık kara da kanmıştır; işleri kendi haline bırakmış, zevk peşinde dolaşıyor; dünya umurunda değil, varsa kadın, yoksa kadın”⁴¹

Türedi savaş zenginlerinin arasında bir de Avrupa düşkünü tipler de vardır. Onlar hayatlarını Avrupa şehirlerinde geçirir ve servetlerini orada harcarlar. Romanda Avrupa

---

⁴⁰ A. e., s. 90

⁴¹ A. e., s. 93

düşkün bir tipi İsmet cahil, görgüsüz biri olarak tasvir ediyor ve böyle tiplerden nefret ettiğini söylüyor:

“Batılı hayata düşkün, yanında daima birkaç mühendis bozuntusu, bayağı yüzlü, fakat şapkalı herif, İstanbul’u vızır vızır dolaşiyor, Alman sosyetelerine girip çıkıyor, general bilmem kimin kızı yanında Çarşı’yı geziyor, müdürü umumi bilmem nenin madamıyla Eyüp’e gidiyor, yalnız onlarla düşüp kalkıyor. Tramvay biletçisi olacak kadar ehliyeti yok; öyle cahil, öyle adi, öyle çirkef bir herif ki insan kalkıp ayağının altına almak, başını, gözünü yarmak istiyor; ölümü cihana nimet”⁴²

Yukarıda bahsettiğimiz gibi türedi savaş zenginleri görgü, saygı gibi haysiyetlerden yoksun, kazandıklarını sadece eğlence, kumar, gezi için harcayan, cahil, kaba, görgüsüz kimseler olarak tasvir ediliyor. Onların hanımları ise beylerinin sayesinde bolluk içinde yaşıyorlardı. Gündüzleri alış veriş yapma, terzi, kuaför ziyareti, geceleri çay davetleri, sinema, eğlence yerlerini dolaşarak vakit geçiriyorlardı. Ara sıra Avrupa gezileri de düzenliyorlardı. Halk arasında ise savaş zenginleri hakkında bir sürü hikâyeler dolaşıyordu. Savaş zengininin hanımı hakkında dolaşan bir hikâye de şöyledir:

“Şayan şimdi elmaslar, inciler içinde yüzüyormuş, kocası ‘Asıl sağlam para bunlar...’ diyerek eline geçen elması eve taşıyor, içi kasalı aynalı dolaba kutu kutu istif ediyormuş. İlle tek taşlı bir çift sarı pırlanta küpeleri varmış, dünyada misli bulunmazmış, mübalağa değil, tam fındık kadarmış... Bir düğüne veya davete gideceği vakit hangisini taksam diye düşünme düşünme kasanın önünde, mücevherler eteğinde akşamları ettiği, sinirlendiği, adeta bayıldığı da çokmuş. Mavi tilkiden bir omuz kürkü varmış, üç bin şu kadar liraya alınmış.”⁴³

Savaş zenginlerinin hanımları sadece takı, kıyafet, gezi düşkünlüğü değildir. Kendilerini genç göstermek için her türlü bakımı da yapıyorlardı. Halk bir ekmek dahi bulamadığı, bazı zamanlar aç bile yattıkları halde, onlar süt banyosu, tereyağı şırıngası yapıyorlardı. Yazarın bir yazısında hanımefendi bu durumu kendi ağzından anlatıyor:

“On beş gündür devam ettiğim süt banyosuna dün nihayet verdim; cildimi pamuk gibi yumuşattı, besledi. Artık kâfi... Bugünden itibaren öteki tedaviye, etlerimi sertleştirecek,

---

⁴² A. e., s. 94

⁴³ A. e., s. 18

gençleştirecek olan banyoya başlıyorum. Ooo!. Aman Yarabbi, dün sabahtan bu sabaha kadar elli yedi gram fark etmişim... Hâlbuki altmış sekisi geçmemem lazım, boyumun uzunluğuna ve yaşıma göre fennen altmış sekizde durmam icap ediyormuş... Tereyağı şıngasını artık hazfetmeli, onun yerine semirtmeden kuvvet veren gıdalara, balık yumurtası ile havyara devam etmeli!”⁴⁴

Hanımlar gösterişte de birbiriyle yarışıyorlardı. Her zaman üstün görünmek, diğerlerine galip gelmek istiyorlardı. Yazarın “Bu Bizim Hayatımız” adlı romanında da yüksek sosyetenin hayatından bahsediliyor ve türedi zengin hanımları arasındaki yarış bu romanın bir kahramanından dinleyelim:

“Bak, Şemsi köşede kocasıyla baş başa oturan Feride Hanım somurtkan görünüyor, değil mi? Sebebi var. Hani geçenlerde altın borsası yabancıyla evlenmiş olan, şu dünkü kodaman topluluklarının şenliği küçük Nilüfer yok mu, iki sene önce kızcağız henüz çulsuz iken onun önüne kürklerini, elmaslarını sermiş sonra da ‘Tabii sende bunlar, böyleleri yoktur ve olamaz!’ deyivermiş. Şimdi Nilüfer de yeni kocasıyla memlekete dönünce fırsatı kaçırmamış, savaştan sonra tahtını tacını kaybedip Mısır’da bir kraliçeden satın almış ermin kürküyle zümrüt gerdanlığı göstermiş, ‘Tabii, demiş kocanın serveti bunları, böylelerini almaya yetişmez!’ demiş. Beğendin mi? Kadın hala darbenin tesiri altında... Hatta bilmem doğru mu? Kederinden melankoliye tutulmuş da elektroşok yapmışlar deniliyor”⁴⁵

Refik Halit’in “Bugünün Saraylısı” adlı diğer bir romanında da Türk toplumunda meydana gelen değişiklikler konu ediliyor. Bu romanda yine eski ile yeni arasında bir kıyaslama var. Romanın başkahramanlarından biri eski bir paşa konağında aşçıbaşı olan, Ata Efendi aracılığıyla karşılaştırma yapılıyor. Romanın ön plandaki kahramanı Ayşen babası sürekli iş icabı memleketinden uzakta olduğu için küçük şehirden İstanbul’a geliyor. Ayşen de bir harp zengininin kızıdır. Ayşen gösterişe meraklıdır, gözü hep süste, kürk ve takılarda. Eğlence yerlerinde görünmek ister. Etrafındaki her türlü imkânı sağlamaya hazır erkeklerden hangisini tercih edeceğini bilmez. Sonunda Rübeyva adlı bir Mısır’lı paşayla evlenir. Fakat kendi ihtiraslarının kurbanı olur.

Adı geçen romanın kahramanı Ata Efendi savaş zenginlerinin süse, eğlenceye düşkün çocukları hakkında şunları düşünüyor:

---

⁴⁴ Refik Halit Karay, **Guguklu Saat**, s. 25

⁴⁵ Karay Refik Halit, **Bu Bizim Hayatımız**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1990, s. 65

“Hepsi de yeni zengin kızları ve çoğu taşralı, İzmir yöresinden, Mersin, Adana, daha uzak şehirlerde türemiş savaş tüccarlarıyla toprak ve fabrika sahiplerinin çoluk çocukları hep İstanbul’da, şımarık, delişmen bir hayat sürüyorlar; el çantalarında beşer yüzlük kâğıtlar, parayı, nasıl, nereye harcayacaklarını bilmiyorlar, arkalarında bir sürü delikanlı, Beyoğlu caddesinde mekik dokuyorlar. Zavallılar! Öyle başıboş, sinema yıldızlarının kötü taklitçisi kızlar ki... Delikanlılarla öyle senli benli davranıyorlar, ‘Amerika’da böyledir, erkekle arkadaşlık edilir; iki cins arasında fark yoktur’ diyerek bir içli dışlı oluyorlar ki...”⁴⁶

Görüldüğü gibi yazar eserlerinde savaş zenginlerinin çocuklarını da ele almıştır. Onun düşüncesince zengin hayatına karışan bu çocuklar servet sayesinde yüksek sosyete terbiyesiyle düzelmeleri gerekti, fakat hep kendi aralarında yaşadıkları için bir türlü değişemiyorlardı.

Sıradan halk evi rehine koymadan doktor çağırmadıkları, ev eşyalarından birisini satmadan eczaneye gidemedikleri bir zamanda harp zenginleri küçük bir hastalık için doktor çağırıyorlardı. “İstanbul’un Bir Yüzü” romanından bir kahraman olan Kani küçük çocuğunun boğazı hastalanınca İstanbul’un bütün doktorlarını evine toplar:

“Telefonumu elime aldım, İstanbul içinde doktor varsa, hem sade boğaz hekimi değil, dâhili, harici, cilt, çocuk, hepsinden en mühimlerini, en meşhurlarını, Ada’ya, eve hususi bir istimbotla çağırttım; görsen bizim aşağıdaki salon hekimler meclisine döndü; kendimi kongredeyim sandım”⁴⁷

Türedi savaş zenginleri kendilerinin, ailelerinin lüks yaşamaları uğruna servetlerini harcıyorlardı. Bolluğa alışan harp zenginleri artık memleketteki eğlencelerle yetinmiyorlardı. Avrupa ülkelerine gitmeye can atıyorlardı. “İstanbul’un Bir Yüzü” adlı romanda savaş zengini Kani ailesiyle bu konu üzerinde konuşuyor:

“—Fena sıkılıyorum, ahbap yok, iş yok, eğlence yok... Kış da geliyor, her taraf çı çıplak, sırsıklam çamur içinde kalacak... Halk aç biilaç, dilenciden yolda yürünemeyecek; insan cebinde parası da olsa bu memlekette şöyle can ve gönülden ‘Oh!’ diyemez ki... Niyetim gidip kışı Viyana’da, Berlin’de geçirmek; zaten geçen seyahatte sefirle laubalileşmiştik, iyi uyuyuyorsunuz, karlı işlere de girebildim, ne dersiniz?”

⁴⁶ Karay Refik Halit, **Bugünün Saraylısı**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2002, s. 150

⁴⁷ Refik Halit Karay, **İstanbul’un Bir Yüzü**, s. 28

—Doğru kocacım, İstanbul'un yaşanıır yeri kalmadı ki... Biraz da adam içinde ömür sürelim, yaşadığımızın lezzetini duyalım.

—Gidelim baba, bana 'Sorti do bal'lar yaptırırınız, orada locamız olur, her gece gideriz; ben bir taraftan da musiki mektebine devam ederim... Berlin dururken İstanbul'da yaşanıır mı hiç? Viyana'ya, Bükreş'e bile razıyım."⁴⁸

İşte yukarıdaki örneklerden gördüğümüz gibi türedi savaş zenginleri halkın hakkını yiyerek gayri meşru yollardan servet topluyorlardı. Kendileri, aileleri hep lüks, bolluk içinde hayat sürüyorlardı. Sıradan halk yiyecek bir dilim ekmeği bulamıyor, yoksulluk ve pahalılık içinde kıvranıyordu. Yazar halkı sefalete uğratan, kendileri eğlence, kumardan şımaran bu savaş zenginlerini mizahi yazılarıyla cezalandırmak istemiştir.

2.5. YOLLAR VE TOPLU TAŞIT ARAÇLARI

Dış ve iç gaileler yüzünden sosyal problemlere çözüm bulunamıyordu. Bu problemlerden biri halkın her gün gelip geçtiği yollar ve kullandıkları toplu taşııt araçlarının acınacak durumudur. Yollar bakım görmediklerinden dolayı kötü durumda idi. Toplu taşııt araçları ise eski durumda olduğu için halkı taşımak için değil sanki işkence yapmak için kullanıyormuş gibiydi. Yollar yazın toz toprak içinde olduğu gibi kışın da yağın karlardan temizlenmiyordu. Kaldırım taşları bozuk olduğundan, her tarafta çukurlar açıldığından yolların kış günleri çamurla dolması daha da kötüdür. Refik Halit sokakların bu halini şöyle tasvir ediyor:

“Nasıl bir sokak? Tarife hacet yok. Oyuklarına çamur dolmuş, kovuklarından süprüntüler fırlamış, çukurlarına murdar kaveziler, eski hırkalar, dibi delik saç mangallar doldurulmuş bir mezbele, araba zifosuna tesadüf edersem dizlerime kadar çamura batacağıma, bir de paltomun paltoluktan çıkarak porsuk derisi gibi benek benek, leke leke olacağına, hatta burnumun ucuna kadar yağlı kül yalamış sokak köpeği gibi çamurlara bulaşacağıma şüphe yok.”⁴⁹

---

⁴⁸ A. e., s. 178

⁴⁹ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 56

Yazar “Her Şeye Sebep Yolsuzluk” adlı yazısında yollar fena durumda olduğu için halkın türlü arzu ve isteklerinden vazgeçmek zorunda kaldıklarını, fazla yorulduklarını, hamalların ise yük taşımakta zorlandıklarını, tekerlekli arabaların yokuşa çıkamadıklarını yazıyor:

“Eğlencelere, tiyatrolara, eşe ahbaba gidemiyoruz, seyahate çıkamıyoruz, daha ucuz et, daha iyi ekmek yiyemiyoruz, sebep: Yolsuzluk: terleyip hastalanıyoruz, suya, çamura düşüp romatizmaya tutuluyoruz, işimizden evimize dönünce hoş beş konuşmağa, ailemizle görüşmeğe muvaffak olamıyoruz, hemen Reji kolcusu gibi sırtüstü düşüp horlamağa başlıyoruz, neden? Yolsuzluk: küllük kedileri, tarla fareleri, dere kunduzları gibi tozlar içinde yuvarlanıyor, çamurlar içinde oyalanıyoruz, buna da sebep: Yolsuzluk!”⁵⁰

Memleketler arasındaki yolların durumuna gelince onlar daha beter durumdaydı. Yollar yapılmadığından yolculuk uzun sürerdi. Hatta yine bu yolsuzluk yüzünden Anadolu kasabalarından tarım ürünleri nakledilemiyor ve ambarlarda çürüyordu. Bu sıralarda ise İstanbul halkı açlık, yoksulluk içinde kıvranıyordu. Yazar Anadolu’da geçirdiği sürgün yıllarını hatırlayarak bu yolsuzluktan dolayı çektikleri zorluğu şöyle anlatıyor:

“O zamanki Dâhiliye Nazırı bizi Sinop’tan aldı, Çorum’a yolladı. Yolladı demek dile kolay... Yaysız arabalar tutulmuş, sürgünler içine sokulmuştu; bir sabah kabilemiz hareket etmiş, gitmiş, gitmiş, günün birinde bir nehir kenarında duraklamış. Niçin mi? Meğerse iki memleket arasında yol bir raddeye kadar ileriler, sonra kesilirmiş; araba değil atlı ve yayan güç aşarmış.

Seyahat, hatırımda kaldığına göre dokuz gün sürmüştü. Şimdiki vasıtalarla dokuz saat o mesafe için çok sayılabilirdi. İşte numunesini verdiğim bu vasıtasızlık, yolsuzluk yüzünden zahire her tarafa tınazlar gibi yığılmış, kasabalarda camilere, medreselere tika basa doldurulmuş, nakledemediğinden böcekleniyor, çürüyor mahvoluyordu. Ve İstanbul o sırada süpürge tohumundan ekmek yiyordu”⁵¹

Toplu taşıt araçlarına gelince onlar da yollar ve sokaklar kadar fenadır. Yazar onların durumunu “Acaba Deli Miydi?” adlı yazısında Avrupa’ya seyahat eden bir tanıdığı aracılığıyla aktarıyor:

---

⁵⁰ A. e., s. 57

⁵¹ Refik Halit Karay, *Gurbet Hikâyeleri*, s. 117

“Mesela tramvaylar... Nedir onlar? Koyun vagonu mu? Bekçi kulübesi mi? Belli değil ki... Ufacık camları arkasından elli kişinin ezile bağırsa götürüldüklerini görenler içindekileri mahkûm, tramvayı hapishane arabası zannederler. Bu arabalardan birini Londra’ya göndersek, onuncu asırdan kalma bir işkence aleti diye müzelere kaldırılır, Avrupa köylerine atsak içinde gübre kurutulur.”⁵²

Yazar adı geçen yazısında vapur ve trenlerin ise kağı arabalarından farkı olmadığını söyler. Çünkü onlar çok yavaş hareket ediyorlar. Hatta trenler kırlardan geçerken öküzler, vapurlar denizde giderken yunus balıkları tarafından alay edildiğini yazıyor:

“Vapurlarımız var, trenlerimiz var, var, var. Konya’ya kırk sekiz saatte varıyoruz, on bin sene evvel develer de bundan biraz fazla vakitte o yolu alırdı. Yolda otlayan öküzler ağır gidişimize bakıp trenleri kendi cinslerinden bir kafile zannedip merakla sokuluyorlar, şaşkın bize bakıyorlar! Mudanya’ya giderken yunus balıklarını görün; başlarını denizden çıkartıp vapura gülüyorlar, gidiyor mu, duruyor mu?” diye birbirlerine soruyorlar.”⁵³

Yazar toplu taşıttaki yolcuların halini kutulara doldurulmuş sardalyelere benzetenlerle aynı fikirde değil. Çünkü ona göre sardalyeler bile kutularında zedelenmeden, hırpalanmadan yan yana diziliyorlar. Yolcular ise toplu taşıta binebilmek için birbirlerini iterek, azarlayarak geçiyorlar ve aracın içinde fazla kalabalık yüzünden rahat olamıyorlar. Yolcuların bu durumunu başka bir yazısında bu sefer sepetteki çileklere benzetiyor:

“Sanıyorum, önlerinden geçen tramvaylara bakınca da şöyle düşünüyorlar:

—İnsanlar da, bizim gibi yan yana, üst üste ne kadar dar yere sıkıştırılmış; galiba sepete doldurulmuş. Onları da, belki yiyecekler var... Kendilerinden yüz misli büyük ve obur devler!”⁵⁴

Görüldüğü gibi yazar yolcuları ve toplu taşıtları türlü nesnelere benzetme yoluyla mizahi şekilde anlatmak istemiştir. Diğer bir yazısında ise otobüs yolcularını makinelere

---

⁵² Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 39

⁵³ **A. e.**, s. 41

⁵⁴ Refik Halit Karay, **Deli**, s. 148

benzetiyor. Otobüsün hareket sırasında yolcuların çıkardıkları sesleri, sallanmaları, birbirlerine çarpmaları yazara çalışmakta olan bir makineyi hatırlatıyor:

“Şimdi gidiyorduk ve hepimiz denize düşmüş birer şişe gibi bir sağa, bir sola mütemadiyen ve muntazam sallanıyor, bazen yine hepimiz birden “Hu!” der gibi dervişçesine boyun kırarak öne eğiliyor, bazen de yine hepimiz bir vaziyette hekime boğazımızı gösterir gibi başımız tavana kaldırarak: “A! a! a!” gibi kesik sesler çıkarıyorduk. Bazen bir sarsıntı oluyor, akrabam mekik süratiyle “Çat!” gelip koluma vuruyor ve ikinci bir sadmede o gidiyor, ben koşarak çarpıyordum. Otobüsün içi garip bir çuha makinesi gibi mütemadiyen işliyor, hepimiz birer alet gibi sağa koşarak, sola çarparak, boyun büküp baş kaldırarak sanki bir kumaş dokuyorduk”⁵⁵

İşte yerin üstündeki toplu taşıt araçlarının durumu böyleydi. Yerin altındaki tünele gelince onun durumunu yazar et fabrikalarına benzetiyor. “Dertlerimizden Biri” adlı yazısında bu durumu arkadaşının aracılığıyla aktarıyor. Yazarın arkadaşı memleketteki yapılan her şey Batıdakinin fena taklidi, manasız gösterişi olduğunu söyler. Onun şikâyetini kendinden dinleyelim:

“Her şeyimiz fena bir taklitten, manasız bir gösteriştten ibaret... Avrupa’da tünel buna mı derler? İnsan yeraltında üstünden daha rahat eder! Günün birinde üç Frenk gelmiş, beş on amele ile bu deliği kazmış, çürük bir kayışa öküz arabası kadar yaysız, tekne kadar tahta, türbe kadar karanlık üç büyük sandık takmış, aramış taramış. İşte oldu sana bir tünel! Artık istediğin gibi insanın canını yakmaya, ezip hırpalamaya, sıkıştırmaya hakkı olmuş. Şu oturduğumuz yere bakın! Tavanda yanan şemanın adı güya elektrik... Karşımda babamı görürsem fark edemeyeceğim, ‘ölmüş amcama ne kadar benziyor bu adam!’ diye şaşıracağım... Oturursan ayakların havada kalır, kalkarsan dayanacak yer bulunamaz, sağdakine çarpmaktan, soluna kapanmaktan ayaklarına ipi dolanmış koyuna benzersin. İşte bugün bu azabın, eziyetin, işkencenin adı: Tünel”⁵⁶

O devirde sokakların darlığı ve bozukluğunun, toplu taşıtların fena halinin yanında bir de köprülerden her gelen ve geçen halktan para alma özelliği vardı. Refik Halit bunun hiçbir millette bulunmadığını söyler ve şöyle der:

---

⁵⁵ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 47

⁵⁶ A. e., s. 31

“Köprüden geçerken bir şehir halkı para verir mi? Bu ne izaçtır, bu ne arsızlıktır, bunun dilencilikten farkı nedir? Ha sen şuraya oturup avuç açmışsın, ha hükümet Köprü memuruna avucunu açtırmış... Arada ben fark görmüyorum...”⁵⁷

Görüldüğü gibi yazar o devrin yollarını ve yolcuların hallerini benzetme yoluyla mizahi tarzda anlatarak kusurları ortaya koymaya çalışmıştır. Mizahi yazılarında ya bizzat kendisi ya da tanıdıkları aracılığıyla durumu aktarmıştır.

2.6. YANGINLAR

Refik Halit İstanbul, Ankara şehirlerini küle çeviren yangınlar üzerinde de durmuştur. Yangın gibi ciddi konuyu ele almasının sebebi bu felaket karşısında önlem almayan devlet idaresindekileri mizahi tarzda anlatmak, halkı bilinçlendirmek istemesidir. Yazarın doğup büyüdüğü İstanbul’da konaklar, evler hep ahşaptan yapılırdı. Bu da bir kaza sonucu çıkan yangının çabuk yayılmasına neden oluyordu. Her yangında mutlaka birkaç mahalle, hatta semt kül olup giderdi. Durum böyle olduğu halde İstanbul’da evler ahşaptan yapılmaya devam ederdi. Yazar ahşaptan yapılan evleri, konakları eski dinlerde ilahların gazabından korunmak için sunulan kurbanlara benzetiyor:

“Ve tuhafı şu idi ki, şehir bir taraftan yanar, öbür taraftan devrin yine otuzar, kırkar, odalı ahşap konakları ve yalılarını kurmaktan geri kalmazlardı. Nasıl ilahlara kin ve gazaplarından korunmak için insan eti verirler, taze kızlar kurban edilirse biz dahi korkunç Tanrıya, yaksın, şenlik yapsın, gönül eğlendirsin diye ev kurar, yapı sunardık. Bu tanrı da, vakit vakit kurbanlarımızı kabul eder, birer beşer, bazı zaman, yüzer beş yüzer tutuşturur, seyrine bakar, yatıştır ve bir müddet yakamızı bırakırdı.”⁵⁸

Hükümet yangın yerlerini birkaç ay içerisinde tamir edeceğini bildirse de aylarca, yıllarca yangın yerlerine ne tahta perdeler çekilir ne yeni binalar yapılırdı. Bunların yapılmadığı gibi yangını önlemek için hiçbir vasıtaya başvurulmazdı.

---

⁵⁷ Refik Halit Karay, **Tanıdıklarım**, s. 53

⁵⁸ Refik Halit Karay, **Makyajlı Kadın**, İstanbul, Güven Basımevi,1943, s. 127

Hükümetin ilgisizliği karşısında aileler sefaletten korunması için evlatlarını tulumbacı yapmayı düşünürler. Ancak bu çarenin işe yarayacağı da şüphelidir. Çünkü yangın söndürme aletleri bozuk, hortumlar çürüktür, sokaktaki muslukların anahtarı ise bulunamaz. Yazar “On Temmuzun Yangınına Dair” adlı yazısında bu durumu şöyle tasvir eder:

“Böyle eskilikten dişleri kocakarı gibi dökülüp derisi pörsüyen hortumlar, suyu nihayet on beş metreden fazla atmayan ve icat tarihleri bostan dolapları ile bir seneye tesadüf etmiş olması pek mümkün görünen tulumbalarla değil ateş söndürmek, bahçe sulanmaz.

Bizim yangınlarımızda bir de, daima çeşmelerle kumpanya musluklarının anahtarları bulunmaz; nedir, ne sıkıntıdır o? “Kurt geldi bir kuzu kaptı, anası gitti aramağa, babası gitti aramağa, çoban gitti aramağa...” tekerlemesi gibi bekçi sakaya, saka imama, imam karakola koşar; giden gelmez, gelen getirmez, bir hal...”⁵⁹

Yangınlar sadece İstanbul’u değil Ankara’yı da kasıp kavuruyordu. Yazar Ankara’da geçirdiği sürgün yıllarında meydana gelen bir yangının dehşetini anlatırken dar sokaklardaki evleri alevleriyle saran ateşi sevgilisine kavuşan bir aşka benzetir. Ankara’nın dörtte üçünü kül eden bu yangın, tulumbacıların sayesinde değil yanacak bir şey kalmadığından söndüğünü söyler. Ankara yangını Roma yangınına benzeten yazar, Ankara yangınına görmeyen Roma şehrinin nasıl yandığına, o dehşete, o kıyamete akıl erdiremeyeceğini ileri sürer.

Yangından sonra halk açlıktan, susuzluktan bunalıyordu. Bu duruma uğrayan halka hükümet yeterince yardım edemiyordu. Hükümetin yangına uğrayan halka karşı takındığı tavrı ‘üşüdüm üşüdüm’ oyununa benzetiyor. Bu oyunda bir taraf diğerini merhamete getirmek için üşüdüğünü söyler, fakat diğer taraf tıpkı hükümetin tavrı gibi buna aldırış etmez. Yazar yangından ders almayan kabine için ‘Billâh, kabine kendi oğlum olsaydı, bu yedi yangından bir dersi ibret almadı diye kolundan tutar, kapı dışarı ederdim’ diyor.

Bu yangınlar yüzünden ilk başta halk bir korku içinde yaşardı. Ancak yangınların çoğalmasından dolayı halk artık yavaş yavaş alışmıştır. Tifüs, İspanyol nezlesi, kolera

---

⁵⁹ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 111

gibi salgına uğrayan bir şehrin halkı ölümü kanıksadığı gibi İstanbul halkı da yangını benimsemişti. Hatta bunu bir alın yazısı olarak karşılar, yangın haberi duyunca şaşırırmazlardı. Yazar yangın karşısında İstanbulluların aldığı tavrı ‘Çocukluğumun Yangınları’ adlı yazısında şöyle anlatıyor:

“İstanbul halkı o tarihlerde yangını tamamen benimsemişti. Kül eşelemek bu ülkede herkesin alın yazısıydı. İnsan dediğim mahlûkun, doğduğu, öldüğü gibi, evi de herhalde yanardı. Tabiatın şaşmaz kaidelerinden bir tanesi de bu idi”⁶⁰

2.7. VERGİLER

Halkın yoksulluk, yolsuzluk, vasıtasızlık, yangın gibi dertlerinin yanında bir de vergi meselesi vardı. Meşrutiyetten sonra baş gösteren mali bozuklulardan dolayı halktan türlü vergiler alınarak bütçe düzeltilmeye çalışılıyordu. Fakat vergilerin sayısı fazlaydı. Artık insanlar vergi adlarını akıllarında tutamaz hale gelmişti. Hal böyle devam edecekse insanın hayatındaki önemli tarihler vergi adlarıyla anılacak duruma gelecektir. Yazar “Senede Bin Bir Vergi” adlı yazısında gazete okuyan birisi bütçe açığını kapatmak için yeni bir vergi uygulanacağını öğrenince dayanamaz, şikâyete başlar:

“Yakında vergilerin çetelesini tutmadan bir türlü hesabını bulamayacak, cep defterine kaydetmeden kabil değil adlarını öğrenemeyecek bir hale geleceğiz. Mektep kitaplarına:“ İnsan ne için yaratılır?” sualine “Vergi vermek için...”, “Dünya ne ile kaimdir?”, “Vergi ile...” cevapları yazılıp çocuklara ezberlettirilecek... Nihayet iş o dereceyi bulacak ki, mesela “Ben üç yüz yirmi sekizde doğdum” yerine “Temettü vergisi senesi doğdum!” –“Oğlum bekârlar vergisi senesinde askere girdi” denecek. Hatta hiç şüphesiz insan ölüm döşeğinde son nefesini verirken de yine karşısında yakası yazılı, elinde koçanı birini bulacak ve soracak

—Ne var, ne istiyorsun?

—Son nefes vergisi!”⁶¹

---

⁶⁰ Refik Halit Karay, **Makyajlı Kadın**, s. 125

⁶¹ Refik Halit Karay, **Kirpinin Dedikleri**, s. 24

Bütçe açığını kapatmak amacıyla birçok vergi konulmuştu. Ancak halkın mali durumu zaten iyi değildi. Birçoğu vergi ödemelerinde gecikme yapar, bazıları ödeyemezdi. Ödemediği takdirde mal varlıkları haczediliyordu. Bu az gibi kapı kapı dolaşan memurlar yardım talebinde bulunuyor, çeşitli harçlar topluyordu. Yazarı “Acaba Deli Miydi” yazısında bir memleketin her türlü sorunlarından artık bunalıma giren birisi derdini şöyle anlatıyor:

“Vergimi veremeyip eşyamızı haczettikleri günün ertesi çat kapı: Fıkaraperver ianesi! Gece karanlığında çukura düştüğümün sabahı: Kaldırım, şose resmi! Evimdeki süprüntüyü paket yapıp elimle denize attığımın akşamı: Süprüntü parası, nakliye parası! Daha bilir miyim ne? Kelden köseye muavenet olsun da!”⁶²

Gelişi güzel konulan vergiler, gelişi güzel toplanırdı. Çünkü vergi toplayan memurlar vazife ehli değildir. Onlar çoğu sabıkalı memurlardır. Kadro dışı kalıp çektiği cezaları yeterli görülen hüsnü ahlakına, safiyetine inanılarak tekrar vazife verilmek istenilen ne kadar memurlar varsa hep bu görevdedir. Onlar mal sahiplerine hiçbir tebligat yapmadan ev ve eşyalarını haciz etmeye giderler. Hem giderlerken peşlerine imamını, muhtarını, polisi katarak büyük gürültüyle mahalleyi rahatsız ederler. Vergi borcu olan ev sahiplerine saygısız davranırlar, onların mazeretlerini dinlemeden mal varlığına el koyarlar. Ev sahipleri haktan hukuktan bahsettiklerinde vazifelerini gerine getirmekte olduklarını öne sürerler. Yazar “Vergi Nasıl Toplanır” adlı yazısında vergisini ödeyemeyip evi haciz edilen birinin mahkeme önünde yaptığı savunmasını anlatıyor. Aleyhine dava açılan şahıs mahkeme reisinin önünde kendisinin haklı olduğunu savunmaya çalışıyor:

“—Evet, vergiyi nasıl toplarlar, gördünüz mü? Buna toplama değil, söküp çıkarma demeli. Dişçi insanın dişini, nalbant öküzün nalını, fırtına meşenin kökünü daha nazik, daha insancasına söker.

Yirmi gün kadar oluyor işte, evde çoluk çocuk oturmuş, söyleşiyorduk, acı acı kapı çalındı. Camı kaldırdım sordum:

—Ne istiyorsunuz efendiler?

---

⁶² A. e., s. 41

— “Vergiden borcunuz var! Tediye etmemişsiniz, eşyalarınızı haczedeceğiz?” Hâlbuki reis efendi, siz de pekâlâ bilirsiniz ki, evvela üç defa ihtarname gönderilir. Bunu yapmadılar ki paramı vereyim. Mümanaat etmek istedim, vade talep ettim, olmadı. On sekizden elli beşine kadar, zayıf, şişman, sakallı, bıyıksız, yakası yazılı, pantolonu şeritli memur haczedecek eşya arıyordu. Mutfaktan tava arasına kadar sokağın çamurunu taşıdılar, her tarafa el uzattılar, aynalarda boyunbağlarını, feslerini düzelttiler... Bu kargaşalıkta birde baktım ki şu çocuk sahanlığın başına geçmiş, her açtığı kaptan ağzına bir lokma atarak karnını doyuruyordu... “Burada ne arıyorsun?” sualime karşı: “Haczolunacak eşya!” dedi... O haczolunacak eşya değil, hazmolunacak yemek arıyordu.”⁶³

---

⁶³ A. e., s. 34

3. REFİK HALİT KARAY'IN ESERLERİNDE KÜLTÜR HAYATIYLA İLGİLİ MİZAHİ YAKLAŞIM

3.1 DİL VE EDEBİYAT

Refik Halit Karay edebiyat hayatına “Sanat için sanat” ilkesine dayanan Fecri Ati akımı içinde başladı. Mizahi yazıları, roman ve hikâyeleriyle Türk edebiyatında kendi yerini alan yazar Fecri Ati akımına katıldığı halde eserlerini sade dille yazmış ve dilde sadeleşme ilkesini tutmuştur. Nihat Sami Banarlı Refik Halit'in Türkçesinin kaynağını halk hikâyelerinden aldığını söyleyerek, onun dili hakkında şu tespiti yapıyor:

“Refik Halit, her şeyden önce, Türkiye Türkçesinin edebiyat dilimizde yerli, milli ve zevkli bir kıvam kazanması yolunda gerçek hizmeti dokunmuş bir nesir ve hikâye sanatkârıdır. Onun zeki ve usta kaleminden ışıklı bir hareket güzelliği ile raks eder gibi dökülen, duru ve şeffaf “nesir” dili yirminci asır Türkçesinin “örnek dili” olabilecek derecede güzel ve sağlam bir mimariye sahiptir.”¹

Yazar o devirdeki sade dil hareketini destekleyerek diğer çağdaşlarına örnek teşkil etmiştir. Refik Halit dilde güzeli çirkinden, uygunu uygunsuzdan, sağlamı çürükten ayırmak gerektiğini ileri sürmüştür. Ne ağdalı eski kelimeler ve deyimlerin kullanılmasından yanadır, ne de dilin zorlanmasına taraftardır. Yazar “İlk Okul Çocuklarına” adlı yazısında öz Türkçe kelimelerin kullanılmasına taraftar olduğunu bildirerek şöyle der:

“Biz de öbür taraftan öz Türkçe kelimeleri bile Araplaştırır, mesela, hiç olmazsa “ücre” yı, başına çifte gözlü bir “h” koyarak “hücre” yapardık. Ekmeğin adı “nanı aziz”, etin “lahmı ganem”, yağın “rügani sade” idi. Ben birincisini adam ismi, ikincisini musiki faslı, üçüncüsünü de parlak kundura derisi sanırdım.”²

---

¹ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. II, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, s. 1206

² Refik Halit Karay, **İlk Adım**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1994, s. 67

Ona göre kelimeler telaffuz edilirken gereksiz inceliklerden kaçınılmalı. Fazla incelik kelimelere zarafet vermeyeceği gibi kelimeleri çirkinleştirir. Türkiye Türkçesi lehçeleri arasında İstanbul lehçesinin en yüksek mertebeye vardığını, bunun sebebi halkın asırlardan beri eriştiği gelişme olduğunu düşünür. Bu hususta fikrini şu şekilde açıklar:

“Anahtara “inehter” demek... Ne münasebetsizlik! Bu kelimedede bir sağlamlık hissi vardır ki ancak kalın hecelerle okununca duyurulur. “İnehter” denileni kilide sokunca, eskiden İstanbul’da gece yarısı satılan beş paralık simitler gibi, hemen kırılıverecek sanıyorum. “Pelamit” ise, dense dense dipdiri taze palamudun ancak kokmuşuna denilebilir.

Fazla nezaket kabalıktan fazla çirkindir. “Galebelik” deki eziliş büzülüş, naziklik ne soğuk! Hâlbuki “kalabalık” kelimesinde, çokluğu, gürültüyü de ifade eden bir telaffuz var.”³

Refik Halit “Lisana Hürmet” adlı yazısında bazı yazarların ve muharrirlerin dili kendi keyiflerine alet ettiklerini yazarak onları tenkit eder. Onların dil kullanışı kurallara uymadığı gibi zevk uyandırmıyordu. Bu yazarın fikrince sade, temiz, kolay bir dil hazırlamaya çalışan yeni nesle yapılan haksızlıktır. Dil sadece belli bir tabakanın malı değildir, o bütün bir milletin malı olduğu için ve bir kültür meselesi arz ettiği için onu keyfe göre kullanmak yanlıştır.

“Bugün bazı kalemler lisanı keyiflerine alet ediyorlar. Mesela “kulağa küpe etmek” Türkçe bir tabirdir. Ne kadar kudemaperest olsanız bunu gene öyle, olduğu gibi kullanmağa mecbursunuz. Bu kaideye uyacaksınız. Niçin? Çünkü mal sizin değildir. Bir milletin, bir devrin, bir neslidir. Siz “Azane küpe” diyorsunuz. Bunu neden lüzum görüyorsunuz? Kulağa küpe, manayı ifade ediyor mu? Şeklen mi çirkin? “Azane küpe” daha munis geliyor? Bittabi hiçbirisi değil. Öyle, keyif bu ya, canımın istediği gibi... Kara dağ yerine cebeli Esvet... Kara dağ tercüme edilirse cebeli Esvet haline geleceğini iptidai talebesi de bilir, fakat yapmaz... Derhal yerine “der’an” neden? Lisanımız bu gayri menus acem kelimeleri ile zenginleşmiş mi oluyor? Lisanın bir zabıtai mâniası yoktur; maalesef Türkçemizi tasarruf hususunda kanunen hürüz, lakin bu hürriyet lisanımıza alışılmamış lüzumsuz tabirler, soğuk terkipler, tatsız acemilikler sokmak için kullanılmalıdır.”⁴

³ Refik Halit Karay, **Bir Avuç Saçma**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1994, s. 17

⁴ Refik Halit Karay, **Tanıdıklarım**, s. 102

Yazarın sade dil taraftarı olduğunu söylemiştik. Bir yazısında Arap harflerine aleyhtarlığını bildirmiştir. Ona göre eski harf Türk çocuğunun zekâsına mani olarak okuma isteğini kaybettiriyor. Eski harf yüzünden halkın bir kısmı okuma yazma yeteneğine sahip olamıyordu. Bu sebepten dolayı Türk halkı medeniyete yakın bir yerde her şeyden mahrum, her şeyin cahili kalıyordu.

“Bir “mim”i düşünelim: Bu mübarek harf başta gelirse vücudundan ayrılmış bir kelle gibi ancak varlığının üçte birisidir... Gerdanından ötesini ara da bul! Ortada ise başsızdır, hem de ayaksız... Harf değil, durmadan kıyafet değiştiren bir melodram canisi! Ya “ayın”a ne buyurular? “Mim”, kelime sonunda ne kadar ince uzun ise bu, aksine hantaldır; sanki Arab harflerinin “mim” Don Kişot’u , “ayın” Sanço Pança’sıdır.”⁵

Yazar harf inkılâbını sevinçle karşılar. Ona göre eski alfabeden kurtulan Türk genci medeniyet şifresini eline geçirmiştir. Artık medeniyet açılmaz bir kapı, aşılmaz bir uçurum değildir.

“Yeni Türk alfabesi, bu millet ile Avrupa milletleri arasında mevcut üç yüz senelik farkı bir nesillik hamlede ortadan kaldıracak mahiyettedir. Yeni harflerle başlayan yeni tarih, ilim ve irfan tarihi, Anadolu’nun en seçme menakıbını edebiyata kaydedecektir. Zira ilk defa olarak oraya ilim, yan, medeniyet girecek, küçücük bir zümrenin inhisarına geçmiş olan bilgi, artık herkesin malı olacak.”⁶

Yazar eski ve yeni edebiyat hakkında mizahi yazılar yazarak kusurlu yönlerini göstermek istemiş. Mesela “Bizim Edebiyatımızda Kar ve Kış” adlı yazısında divan edebiyatındaki kar ve kışı tasvir etme tarzını tenkit etmiş. Divan edebiyatında mısraların iğreti, teşbih dolu olduğunu, konunun ağırlığının hayat üzerindeki tesiriyle ilişkisiz olduğunu öne sürüyor. Baki ve Nedim’in kışı tasvir eden mısralarını ele alıyor. Baki’nin kış tasvirini örnek verelim:

“Mesela (Baki) şöyle der:

Zeminde badi havadan çok akçe düştü yine
Pür etti dameni sahrayı doldu tibi cibal

⁵ Refik Halit Karay, **Deli**, s. 36

⁶ **A. e.**, s. 39

Buradaki marifet -eski: edebiyatçılara göre- “Badihava” ile “Bedava”daki çifte manadır: kış ile rüzgârın, beyaz kar ile “akçe” kelimesinin münasebetleridir. Bence beyitin kıymeli oralardan değil, kış kadar soğuk oluşundadır.”⁷

Tanzimat edebiyatının temsilcisi Ziya Paşa kışı anlatırken eskilere rahmet okuttu diyerek yazar yere düşen kar parçalarının meleklerin kanadına benzetişini tenkit ediyor. Ayrıca melek ve kanat kelimelerinin de fazla kullanılışından şikâyet ediyor:

“Tanzimat edebiyatında Ziya Paşa dahi kişi anlatırken soğuklukta eskilere rahmet okutturur: der ve aşağıdaki örneği verir;

Düşen sanma zemine berfpare; fartı serdiden
Döker bal ü perin sınıfı melaik hakiden üzre.

Mana murat edildikte “yere düşenleri sakın kar parçaları sanma, soğğun şiddetinden melekler toprak üzerine kanatlarını döküyorlar!” demektir. Melek ve kanat. Kar gördüler mi, şairlerin akllarından bunlar otomatik olarak fırlayıveriyorlar! Amma kelimenin hep arapça veya irancası kullanılır: Per ve cenah olarak... Nedense, geçmiş günlerin şairleri Türkçe “kanat”ı zevklerine göre uygun bulmazlarmış, kaba sayarlar yahut vezne sokamazlarmış. Bu kuş beyinli şairlerin kanatlı yaratılmış olmamaktan derin derin sızladıkları hissedilir.”⁸

Yazar “Gül ve Bülbül” adlı diğer bir yazısında, yine divan edebiyatında gül ve bülbül bahsi fazla yer tuttuğunu söyler. Bunun sebebi olarak gülün güzel kokusu, bülbülün hoş sesi değil o kelimelerin kafiye teşkil etmesidir. Fikrini şöyle açıklar:

“Fakat o derecede doludur ki, taze gül gibi kokmaz; gülyağı kokusu kadar baş ağrısı verir ve tatlı bülbül melodisini hatırlatmaz; darbuka dinliyormuşsunuz gibi şakaklarınızı zonklatır.”⁹

Divan edebiyatının yanında divan musikisine de aleyhtarlığını bildirir. Ona göre divan musikisinin kusuru beste ile söz arasında uyum sağlanmaması. Bazen beste neşeliyken söz ciddi ve ağır, beste ciddiye söz oynak oluyor.

⁷ Refik Halit Karay, **Makyajlı Kadın**, s. 129

⁸ **A. e.**, s. 131

⁹ **A. e.**, s. 135

Refik Halit eski edebiyatı tenkit ettiği gibi yeni edebiyattaki şairleri de mizahi yazılarına konu etmiştir. Genç şairleri kötü kötü öksüren, boyunbağları lekeli, saçları uzun, giysileri kırışık, sigara kokan şair taslakları olarak tasvir ediyor. Şiirlerine gelince, onların şiirleri yazara bir tas buzlu su içme hissini veriyor. Yazar onların eserlerinde yeni buluşun olmadığını, hususi bir ifade şekline rastlanmadığını söyler. “Yeni Şairlere Dair” adlı yazısında eski edebiyattaki bülbül konusunu tekrarlayan yeni şaire şöyle der:

“(Ben öldüğüm zaman) unvanlı şiir de pek yeni, pek hususi fikirlerle meşbu:

Eşsiz kalan bülbüller ağlasın mezarımda!

Diyor. A şair, bu fikir şimdiye kadar Garbda, Şarkta acaba kaç bininci defa söylenmiştir; sizin aklınıza hoş ve zarif hiçbir fikir gelmez, yanınızda hiçbir hususiyet görülmez mi? Bülbüllü mezardan artık gına geldi, hem böyle bir şey, başında bülbüller öten mezar hemen hemen hiç de görülmüş şey değildir. Mezarlarda kargalar öter, baykuşlar öter, daha başka mahlûkat öter, fakat bülbül ötmez.”¹⁰

Yazar “Çorap Söküğü Diken Kadın” adlı yazısında yeni bir şairin aynı ad altında yazılan şiirini tenkit ediyor. Bu tip şiirleri evlenmeye karşı yapılan propaganda olarak görüyor. Ona göre böyle şiirler sadece evlenmeyi kötülemiyor aynı anda genç kızları evlenmekten tiksindiriyor ve onları oynaklığa, sürtüklüğe heveslendiriyor. Şimdi şiirden örnek verelim ve yazara göre bu tip şiirlerin altında ne gibi anlamlar olduğunu görelim:

“Sen şimdi kocanın evinde oturursun
Ve saçların artık eskisi gibi değil;
Geceleri yemekten sonra
Çorap söküğü dikersin
Ve ihtimal ellerin de soğan kokar.
Senin kocan bir suratı çirkin adam
Ağzı açık uyur
Ve senin vücudun bozulur, çocuk doğurdukça...

Görülüyor ki, bu kızcağız evlenmekle gençliğine, güzelliğine, hürriyetine kıymış... Demek ki, kızlar, hele güzelleri evlenmemelidirler. O halde ne yapmalıdırlar? Şair bunu söylemiyor ama anlıyoruz; istediği şey budur: Dörder, beşer, salına sallana kırıla kırıtı, gülüşe şakalaşa sokaklarda dolaşmalıdırlar. Saçlar berber elinden çıkmış, bukle bukle

---

¹⁰ Refik Halit Karay, **Guguklu Saat**, s. 100

olmalıdır; ne yemeğe, ne dikişe sürülmeyen manikürlü eller çiçek kokmalıdır. Bizim şair de gözüne kestirdiğini koluna takmalı, sinemaların loşluğunda el ve söz şakaları etmelidir.”¹¹

“Şiirler ve Şairler” adlı yazısında ise yeni şairlerin kusurları bütün çıplaklığıyla sergilenmiş. Onlar eski şairlerle bunaklar, cahiller diye alay ederler ve gazetelerde başköşenin onların hakkı olduğunu savunurlar. Ancak yazdıkları şiirlerin ne başı var ne sonu. Okuyucu şiiri okuyup bitirdikten sonra sanki bir şey okumamış gibi zihni boş kalır. Yeni şairleri tenkit için adı geçen yazısında bir şaheser yazdığını zanneden şairle onu destekleyen ikinci bir yeni şairin diyaloguna yer verir:

“Birincisi- Size, şimdiye kadar yapılanlarla kıyas etmeyecek derecede nefis, iki mısradan bütün yeni edebiyatı, vücuda getirdiğimiz sanat inkılabının tam ruhunu meydana koyacak bir manzume okuyacağım. Bu, bir şaheserdir ve tabiidir ki, benimdir:

Döner kebab!
Artık dönmeyeceksin.

İkincisi- Bunu tek başına mı yazdın? Tek imza ile mi neşredeceksin?

Birincisi- Hayır, o şeref bana fazladır; zaten ilham eden de sensin. Çift imza ile ikimizin imzalarıyla basarız.

İkincisi- Ne saadet! Sevincimden çıldıracağım”¹²

Refik Halit mizahi yazılarında hem eski hem yeni şairleri şiirleriyle konu ederek onların kusurlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Neticesinde eski ve yeni edebiyat hakkında şu kanaata varıyor:

“Eski edebiyatımız bir “hamire” idi; “paluze” gibi şekerli şerbetli, renkli ve cilalı, ahenk ve boydan ibaret, gösterişli bir şeydi; durduğu yerde tirtir titrerdi; ama vitamin ve kalori itibarıyla bir zeytin tanesine değmezdi: Bugünkü edebiyatımız ise muhakkak ki “hamire” değildir; ama tam “hamur” da olmamıştır; henüz başlangıcındadır: “Ham” şeklinde duruyor!”¹³

---

¹¹ Refik Halit Karay, **Makyajlı Kadın** s. 17

¹² Refik Halit Karay, **Üç Nesil-Üç Hayat** s. 118

¹³ Refik Halit Karay, **Tandıklarım** s. 120

3.2. BASIN HAYATIYLA İLGİLİ MİZAHİ YAKLAŞIMLAR

Refik Halit 1908 yılında Meşrutiyet ilan edilince hem hukuk mektebini hem de Maliyedeki işini bırakarak gazetecilik hayatına “Kalem” adlı mizah dergisinde başlar. 1909 yılında başmakale yazabilecek dereceye gelir. İlk başlarda yazar mizahın onun işi olmadığını düşünür. Daha sonra bu düşüncesi değişecektir ve mizah yazılarıyla, edebiyatın diğer sahalarında olduğu gibi, ün kazanacaktır. Bunu kendisi şöyle anlatır:

“Meğerse işim imiş... İlk tuhaflık makalemi beğenmeyip ateşe fırlattıktan iki ay sonra “Kirpi” imzalı mizahi yazıları Türkiye’de büyük bir rağbetle okunan muharrir bendim; bu müstear imzanın isim babası da Yakup Kadri idi.”¹⁴

Gördüğümüz gibi yazar genç yaşında gazeteciliğe başlamıştır. Mizahi yazılarıyla muhaliflerini kızdıran, hatta sürgün edilen yazar bazı meslektaşlarından memnun değildir. Meşrutiyet devrinde iktidarda bulunanlar iktidarın kusurlarını yazmaktan çekinmeyen gazetecileri tehdit ediyordu, bazen öldürüyorlardı. Nitekim o devirde üç gazeteci öldürülmüştür. Bu durumdan sonra çoğu gazeteci iktidar aleyhinde yazılar yazmaktan çekiniyordu. Refik Halit ise birkaç kez tehdit edildiği halde yazılarından vazgeçmiyordu. Arkadaşlarından Ahmet Samim vurulunca gazetede bir beyanname neşretmek ister. Ve idam, Bekir Ağa Bölüğü gibi işkence yerlerine düşmeyi göze alarak nihayet bir beyanname neşreder. O sıralarda Türk gazeteleri bu gibi olayları sütunlara yerleştirerek geçiştiriyorlardı. Yazar Türk gazetecilerin bu durumundan memnun değildi:

“Şehrimizde Alman, İngiliz, Fransız, Rum ve Ermeni lisanlarıyla çıkan gazeteler vakadan uzun uzadıya bahsederek hükümeti vazifesini yapmağa davet ettiler, sütunlarını siyah çizgiler arasına aldılar. Türk gazeteleri matbuat haysiyetini sefil dergilere indirdiler.”¹⁵

---

¹⁴ Refik Halit Karay, **Sakın Aldanma, İnanma, Kanma**, s. 157

¹⁵ Refik Halit Karay, **Bir Ömür Boyunca**, s. 41

Yazarın “Kendime Dair” adlı yazısında gazetecilerin bilgisizliğinden şikâyet ediyor. Ona göre gazeteciler basit sorulara bile cevap veremezken, kendilerini bilgi sahibi arz ederek türlü konularda makaleler yazıyorlar. Yazdıkları makale üzerinde araştırma da yapmıyorlar. Yeni gazeteciler hakkında şöyle diyor:

“Evet, böyle en iptidai tahsilden mahrum ne güzide gençler tanırız ki kalemlerinden ilim ve fen oluktan yağmur boşanır gibi taşa taşa, köpüre kâğıtlara dökülür, yeni yeni fen ve ilim nazariyeleri bile vazederler, kürsülere geçer, üstat bile olurlar. Meksika idare usulü hakkında siyasi bir başmakale yazan muharrire birden:

—Meksika’nın payitahtı nedir?
Diyersen şaşalar.”¹⁶

Refik Halit’e yeni çıkan dergilerden de memnun değildir. Eski Servet-i Fünun, Yeni Mecmua gibi dergilere hasret çeker. Çünkü o dergiler ustaların elinden çıkmıştır, kalitelidir. Bu dergilerde yazı kalitesi birinci sıradadır. Muharrirler yazılarına özen gösterirler, emek veriler. Süs, boya eski dergilerde önem taşımıyordu.

Yeni tarz dergilerde ise durum farklıdır. Muharrirler artık yazıya değil süse önem veriyorlar ve yazılarını ihmal ediyorlardı. Yazılar ikinci sıraya indirilmiştir. Bu dergilerde kapak hepsinden önemlidir. Sinema veya güzel bir kızın resmi bulundu mu iş tamamdır. Yazılar ise ilmi değer taşımayan yazılardan ibarettir. Boş, önemsiz yazılar resimlerle zenginleştirilerek dergileri dolduruyordu. Yazar bu yazıları süslü kâğıda serilmiş şekerlere benzetiyor ve dergilerin kalitesizliğini şu şekilde anlatıyor:

“Eski tabirle “mazruf”tan fazla “zarf”a ehemmiyet veriyoruz: Bol resim, çok tezyinat, gösterişli başlık, boyalar, çerçeveler, neler de neler! Yemeğin esasını şimdi garnitür ve tabak teşkil etmektedir. Birer miktar yeşil zeytin, rushiyarı turşusu, kıvrıcık salata, pancar haşlaması, löp yumurta parçaları ve arasında iki ince dilim, suyu çorbaya kullanılmış dana söğüşü... İşte neşriyat masamızın yemeği!”¹⁷

Yazara göre dergilerin bu dereceye düşüşünün sebebi neşriyatın aldığı modern şekildir. Dergiler modaya uyarak bir ticaret kuralına dönmüştür.

---

¹⁶ Refik Halit Karay, **Ay Peşinde** s. 80

¹⁷ Refik Halit Karay, **Tamdıklarım** s. 120

SONUÇ

Türk mizah edebiyatının başında Nasreddin Hoca fıkraları, Karagöz oyunları, Hocaya veya benzerlerine atfedilen fıkralar gelmektedir. Bunlar her devirde ve her yerde insanı güldürür, mana ve mahiyetlerini zaman ve mekâna göre değiştirmezler. Bir de devirlerin geçici hadiselerine bağlanarak yapılan mizah vardır ki bu şekil mizah daha ziyade hicve yakındır ve bunlar hadiseler bilindiği takdirde en kuvvetli, bilinmediği zaman da en zayıf mizah örnekleridir. İşte Refik Halit'in hiciv ve mizahı bu bölüme girer.

Türk edebiyatında batılı tarzda yazılmış mizahi eserler Tanzimat ile birlikte ortaya çıkmaya başlar. şinasi'nin “şair Evlenmesi” adlı ilk tiyatro eseri batılı tarzda yazılan küçük bir komedidir. Tanzimat devrinin diğer bir temsilcisi Ziya Paşa'nın “Zafername” adlı manzumesi de mizahi tarzda yazılan eserlerin kuvvetli örneklerinden biridir. Daha ziyade siyasi bir hiciv olan bu eser Ali Paşa aleyhinde yazılmıştır. Mizah sahasında yeri olan bir başka isim Ali Bey'dir. O Tanzimat devrinin “Diyojen” adlı ilk mizah gazetesinde devrin sosyal, siyasi hayatını ele alan mizahi makaleler yazmıştır. Ali Bey'in “Lehçe tül-Hakayık” adlı mizahi sözlüğünde kelimelerin bilinen manalarına zıt ve mizahi mana verilmiştir. Yine o devirde yaşayan Edhem Paşa'nın “Avavename” adlı eseri yeni mizahın ilk örneklerindedir.

Yukarıda gösterdiğimiz yazarlar o devrin sosyal ve siyasi hayatıyla ilgili mizahi eserler vermiştir. Eserlerini incelediğimiz Refik Halit Karay'da hikâye ve romanlarının yanı sıra meşrutiyet devrinin siyasi, sosyal hayatıyla ilgili yazdığı mizahi yazılarıyla Türk edebiyatında kendi yerini almıştır. Onun eserlerindeki mizahi yaklaşımları kavrayabilmek ve komikliğine erişebilmek için o devirdeki olayları ve şahısları bilmek gerekir.

Refik Halit Karay'a ilk mizah zevkini veren Ali Bey olmuştur. Türk dilinin bütün inceliklerinden azami ölçüde istifade eden yazar siyasi mizahta büyük varlık göstermiştir. Devrinin istikrarsız siyasetini, siyasi şahsiyetlerini bütün gülünç taraflarıyla

sergilemiştir. Siyasi karmaşıklıklardan ileri gelen sosyal hayattaki kusurlar onun kalemi altında bir komedi görüntüsü almıştır.

Siyasi mizah yazılarıyla muhaliflerinin büyük tepkisiyle karşılaşmış ve bir siyaset kurbanı olarak hayatının yirmi yılını yurt dışında geçirmek zorunda kalmıştır. Yurt dışında geçirdiği sürgün yılları onu derinden etkilemiş ve memlekete dönüşünde mizahi yazılarla ilgilenmemiştir. Ancak sürgün dönüşünde yazdığı romanlarında kendisinin de dediği gibi kapalı-gizli mizahi anlatımlar vardır.

Refik Halit Karay devrinin iç ve dış siyasetini, sosyal hayatını mizahi tarzda anlatan yazılar yazmıştır. O özellikle Meşrutiyetin ilanını, devrinin kabinelerini, nazırlarını, hükmet erkânının bilgisizliğini mizahi şekilde anlatarak onları doğru yola sevk etmek istemiştir. Siyasi olaylara dokunmadan geçemediği gibi bir milletin hayatında önemli yeri olan sosyal meseleler üzerinde de büyük titizlikle durmuştur. Aile hayatı, sefalet, savaş zenginleri, yollar, toplu taşıt araçları, vergi, yangın, basın hayatı, edebiyat gibi önemli meseleleri yazmaktan çekinmemiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde siyasi hayatla ilgili yaklaşımlarının üzerinde durarak mizahi unsurları tespitte çalıştık, ikinci bölümde sosyal hayatla ilgili yaklaşımlar ele alınırken, üçüncü bölümde kültür hayatıyla ilgili yaklaşımları inceledik. Refik Halit Karay siyasetle ilgili yazılarında memleketin siyasi durumunu anlatmak için Hoca Nasreddin'in fıkralarına başvurmuş, siyasi şahısları hicvetmek için de teşhis yolunu tutarak onları gülünç duruma düşürmüştür.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Refik Halit Karay roman ve hikâyelerinde, mizahi yazılarında, 'Minelbab İlelmihrab' adlı hatıratı hariç, sade Türkçe kullanmıştır. Onun mizahi yazılarının bazıları çok yıkıcı, rakiplerini sersemletici, bazıları tatlı ve sevinçlidir. Konular ne kadar ciddi olursa olsun gülünç tarafını bulmuş ve zarifane anlatmıştır. Eserleriyle okuyucularını güldürmek, güldürürken de düşündürmek istemiştir.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007
- Aktaş, Şerif **Refik Halit Karay**, Ankara, Akçağ Basım Yayın Pazarlama, 2004
- Banarlı, Nihat Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.II, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004
- Bergson, Henry: **Gülme**, Çev. Yaşar Avunç, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996
- Çiftçi, Hasan: “Mizah”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, C.XXX
- Ekiz, Osman Nuri **Refik Halit Karay; Hayatı ve eserleri'**, İstanbul, Gökşin Yayınları, 1984
- Engin, Hüseyin **Refik Halit Karay; Yaşamı-Sanatı-Yapıtları**, İstanbul, Engin Yayıncılık, 1997
- Karay, Refik Halit **Ay Peşinde**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi,1940
- Karay, Refik Halit **Deli**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi,1940
- Karay, Refik Halit **Gurbet Hikâyeleri**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi,1940,
- Karay, Refik Halit **Guguklu Saat**, Devenin Derdi, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940,
- Karay, Refik Halit **Kirpinin Dedikleri**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940
- Karay, Refik Halit **Sakın Aldanma, İnanma, Kanma**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi,1940
- Karay, Refik Halit **Tanıdıklarım**, İstanbul, Semih Lütfi Kitapevi, 1940,

- Karay, Refik Halit **Makyajlı Kadın**, İstanbul, Güven Basımevi,1943
- Karay, Refik Halit **Ago Paşanın Hatıratı**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1967
- Karay, Refik Halit **Bu Bizim Hayatımız**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1999
- Karay, Refik Halit **Bir Ömür Boyunca**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1992
- Karay, Refik Halit **Minelbab İlelmihrab**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1992
- Karay, Refik Halit **Bir Avuç Saçma**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1994
- Karay, Refik Halit **Üç Nesil-Üç Hayat**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1994
- Karay, Refik Halit **Memleket Hikâyeleri**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1995
- Karay, Refik Halit **Kadınlar Tekkesi**, İstanbul, İnkılâp, 1999
- Karay, Refik Halit **Bugünün Saraylısı**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2002
- Karay, Refik Halit **İstanbul'un Bir Yüzü**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2005
- Nesin, Aziz **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı**, İstanbul, Adam Yayınları, 2001
- Okay, Orhan "Hiciv", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, C.XVII
- Öngören, Ferit **Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989
- Özcan, Ömer **Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2002

Steel, Miranda

“Humour” Oxford Wordpower Dictionary, Oxford, Oxford University Press, 2000

Usta, ıgdem

Mizah Dilinin Gizemi, Ankara, Akçağ Basım Yayın Pazarlama, 2005

Yücebaş, Hilmi

Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, Milliyet Dağıtım, 1976